

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

**Társadalomtudományi Kar
MESTERKÉPZÉS**

*"Tekintetem a modern világra szegeződik, míg szívem a
hagyományaimban dobog"*

-Interkulturalitás egy kazakisztáni egyetem közösségén belül-

**Konzulens:
Papp Richárd**

**Készítette:
Sipos Lilla**

**Neptun-kód:
I090PK**

Kulturális antropológia szak

2013. Április

*„Amikor csak ültem és figyeltem, olyan kérdésekre is választ kaptam,
amelyeket még megkérdezni sem jutott volna eszembe.”*

(William Foot Whyte)

T A R T A L O M J E G Y Z É K

Bevezetés	5
I. „Az ezer mérföldes út is egy lépéssel kezdődik”- Kutatási terepem	7
I. 2. Megközelítés és munkamódszertan	10
II. Történelmi áttekintés	12
II.1. „Bár a Nyugat fedezte fel a Keletet, máig nem ismeri igazán sem tájait, sem kultúráit.” ¹²	
II. 2. Földrajzi elhelyezkedés – Népek keveredése	13
II. 3. A Türk törzsek nomád életmódja a letelepedett népek művészetének tükrében	15
II. 4. A Mongol uralom idején	16
II. 5. Az Iszlám vallás elterjedése Közép-Ázsiában	18
II. 6. „Турниры теней” - Az árnyak vetélkedése	19
- A brit és orosz birodalom küzdelme Közép-Ázsiáért-	19
III. „Nemzetek születése”	22
- Közép-Ázsia országainak keletkezése a Szovjetunió felbomlása után -	22
III. 1. Üzbegisztán	23
III. 4. Tadzsikisztán	29
III. 5. Kazakisztán	31
IV. кимэп - Élet egy kazakisztáni egyetem közösségén belül	34
IV. 1. A makro- és mikrokörnyezet kapcsolata - Az egyetem és a külvilág közötti viszony	37
IV. 2. A makrokörnyezettől való eltávolodás	39
IV. 3. Modernizációs elméletek	42
IV. 3. 1. A „modernizáció” megjelenése Közép-Ázsiában	43
IV. 4. A tradicionális és globalizált világ hatása az „aranygeneráció” tagjainak identitására	45
IV. 5. „Ha tükörbe nézek, már nem biztos, hogy magamat látom” - az „aranygeneráció” identitásképe	48
IV. 6. Hagyományörzés és az attól való eltávolodás a kazak diákok mindennapjaiban	52
IV. 6. 1. „Már két világnyelvet beszélek, miért tanulnék meg egy harmadikat” - a nyelv, mint identitásformáló tényező	55
IV. 7. Tabu legyen-e a vallás?	58
IV. 7. 1. „Jézus szerepe teljesen más a Bibliában, mint a Koránban, szerintünk nem Isten Fia...nem akarok veszekedést...” - A vallás, mint konfliktusforrás	64
IV. 8. Modern és tradicionális elvek szerepe a párválasztásban	67
IV. 8. 1. A szüzesség a vallás szabályai miatt fontos vagy kulturális tradíció?	69
Befejezés - Következtetések	73
Irodalomjegyzék	76
Mellékletek	80
I. Térképjegyzék	80
II. Képjegyzék	80
III. Képi dokumentáció	81
III. 1. Képi dokumentáció : Üzbegisztán	81
III. 2. Képi dokumentáció : - Xinjiang (Újgúr autonóm tartomány, Kína)-	81

Bevezetés

Dolgozatomban egy kazakisztáni egyetem közösségének életébe szeretnék betekintést nyújtani.

Öt hónapot töltöttem Almaty-ban, Kazakisztán második legnagyobb városában, melyet az ország kulturális fővárosaként is szoktak emlegetni. Ez idő alatt a KIMEP (Kazakhstan Institute of Management, Economics and Strategic Research) egyetem kollégiumában laktam, így esélyem nyílt arra, hogy az öt közép-ázsiai országból (Kazakisztán, Kirgisztaán, Üzbegisztán, Türkmenisztán, Tadzsikisztán) érkező diákokkal szorosabb barátságot kössök („barátaim - annak idején, amikor még nem szégyelltük, így hívtuk legfontosabb adatközlőinket”¹). Ily módon képet kaphattam a fentebb említett országokból érkező diákok életfelfogásáról, identitásuk alakulásáról (s az ebben nagy szerepet játszó tényezőkről pl. beszélt nyelv, vallás), kialakított sztereotípiáikról. Bizonyos idő elteltével pedig közösségük szerveződési elveit is feltérképezhettem.

Dolgozatomban az egyetemet mikrokörnyezetként, míg az egyetemen kívüli világot (gondolok ez esetben Közép-Ázsiára) makrokörnyezetként definiáltam.

Terepmunkám során rájöttem, hogy e két környezet között „mély szakadék húzódik”, két - képviselt normákat tekintve – különböző dimenziót hozva létre. Míg a makrokörnyezet norma- és elvrendszere leginkább a „történelmi idők” szabályain alapszik (mondhatnám: „tradicionális értékeket” képvisel), addig a mikrokörnyezet membránján a „világműködés hagyományos felfogása” csak nyomokban látszik átszivárogni.

Az egyetem – értékrendszerét illetően- egy „észak-amerikai stílusú” intézmény, mely a „globalizált világ képviselője a térségben”². E tény nagy hatással van a tinédzser diákok identitásának alakulására s világlátására.

Vizsgált kérdéseim: a közép-ázsiai diákok vonzódnak-e a modern világ nyújtotta értékekhez? Ha igen, akkor ez hogyan nyilvánul meg gondolkodásukban, viselkedésükben? Identitásuk kialakulásában/kialakításában mennyire szakadnak el hagyományaiktól? Az egyetem által képviselt értékrendszer befogadására milyen fokú hajlandóságot mutatnak, kikerülve az intézményből visszatérnek vajon „tradicionális valóságukhoz”?

¹ **Geertz, Clifford** : A singahani medresze IN: Magyar Lettre Internationale, 55 Pécs: Jelenkor Kiadó (<http://epa.oszk.hu/00000/00012/00039/geertz.htm>) Letöltés dátuma: 2013.04.09.

² - állítja egyik adatközlőm

Dolgozatom szerkezeti felépítése a következőképpen alakul:

Elsőként kutatási terepem kiválasztásának miérettjé, az utazásom körül felvetődött kérdéseket, munkamódszeremet taglalom.

Ezt Közép-Ázsia rövid földrajzi s történelmi bemutatása követi, melynek fontos szerepet tulajdonítok a makrokörnyezet értékeinek jobb elsajátítása miatt. E fejezetben mind az öt közép-ázsiai országot külön mutatom be, a jobb megértés céljából.

Továbbá történelmi képet festek a generációs különbségeket kiemelve. Ennek köszönhetően az olvasó számára befogadhatóbbá s jobban elképzelhetővé válik az egyetemi közösség s a külső világ közötti ideológiai különbség, a „nyugati világ” hatása a diákok szemléletére.

Írásomat az egyetem bemutatásával folytatom, mely után rátérek a terepmunka tapasztalataimra.

Különböző témaköröket járok körbe, interjúrészleteket idézve adatközlőimtől, így mutatva be gondolkodásmódjukat. A témakörök a következők: identitás meghatározás a beszélt/használt nyelvhez, vallási attitűdhöz , családalapításhoz való hozzáállás alapján (tapasztalataim során ezek a témakörök a legmeghatározóbbak az egyetemen tanuló fiatalok életében).

Dolgozatom utolsó fejezete konklúzióként felfedi, hogy a fentebb említett kutatási kérdéseimre hogyan alakultak a válaszok, valamint tartalmazza a feldolgozott témával kapcsolatos további tennivalókat, kutatásom jövőbeli folytatására való szándékomat s azt, hogy mindebből hogyan lehet szellemi tőkét meríteni annak, aki hajnaldó a befogadásra.

Különleges kiemelések jelölése a dolgozatban:

- 1) *Dőlt betűs szöveg* – antropológusoktól, szociológusoktól való idézet kiemelésére szolgál
- 2) *Dőlt, félkövér betűs szöveg* – az adatközlőkkel készített interjúkból idézett szöveg kiemelésére szolgál szövegtörzsben, címekben azonban idézetek is e formában vannak kiemelve (lábjegyzetekben pedig a szerzők nevei)
- 3) **Félkövér betűs szöveg** – fontosabb helyszínek, események, személynevek és címek kiemelésére szolgál
- 4) **Aláhúzott félkövér betűs szöveg** – címek és a „hipotézis” kiemelésére szolgál

I. „Az ezer mérföldes út is egy lépéssel kezdődik”³ - Kutatási terepem

„A terepkutatás olyan az antropológiának, mint a vértanúk vére az egyháznak.”⁴

Erdélyben születtem s mióta az eszemet tudom, foglalkoztatott saját s a „hozzám hasonlóak” identitásának kérdése. Románok vagyunk-e vagy magyarok? Legújabbban erdélyinek mondanak minket. Ahhoz, hogy rájöjsek mi az igazság, már egészen fiatal koromban elkezdtem „kutatni”.

Először belevetettem magam az irodalomba, a leghíresebb magyarok prózáiban s verseiben próbáltam identitásra lelteni. Kis idő elteltével rájöttem, hogy ez nem elég, ezzel nem tudok kiteljesedni. Így jött a történelem, de mit sem segített. Végleg akkor éreztem elveszni a reményt, magyarságomat illetően, amikor Magyarországra költöztem. Soha nem éreztem még ennyire „románnak” magam, mint az anyaországban.

Az igazság felé így csak lassan araszoltam. Elkezdtem antropológiát tanulni, azzal a reménnyel, hogy majd csak valamit felfedezek, ha nem máshol akkor önmagamban. A felvételin pedig a kérdésre : hol s mit szeretnél kutatni, azt válaszoltam, természetesen Erdélyben, saját kultúrában, saját identitást, talán önző módon, de a „benszülettként otthon, mint idegen” elvet vallottam.

Fél évnek sem kellett eltenie, hogy Malinowskinak, Boasnak, Meadnek (s még sorolhatnám a befolyásolókat) köszönhetően én is messzi népek földjére vágyjak s ne elégedjek meg a „szomszédban való terepmunkavégzéssel”. Azonban saját magam, erdélyi, magyar eredet, őstörténet, más népekkel való rokonságelmélet kutatása még mindig foglalkoztatott.

S nem voltam rest, amikor mindenki témát, terepet választott, én is megtettem, mivel már akkor tudtam, szakdolgozatom témáját illetően én nem időben akarok utazni, Nigel Barley-hez hasonlóan, hanem térben.⁵ Akkoriban hallottam egy faluról **Kazakisztán**⁶-ban, ahol a lakók mai napig egy bizonyos „madjar” törzshöz tartozónak mondják magukat. Első gondolatom: odamegyek s beszéllek velük!

³ Kínai közmondás

⁴ **Csaba, Prónai** (fordítása Lewis, I.M. gondolatai alapján) In : A kulturális antropológia módszertana. (37-75) In: Boglár L. – Papp R. : A tükör két oldala – Bevezetés a kulturális antropológiába. 48o.

⁵ **Barley, Nigel** : Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból. Budapest: Typotex, 2006

⁶ Dolgozatomban az ország nevét **Kazakisztánnak** írom, mivel utazásom előtt egy általam mélyen tisztelt antropológus felvilágosított, hogy a Kazahsztán elnevezés nem helyes. Bár szinte mindegyik könyvben másképpen van írva, én a Kazakisztán nevet használom.

A többszöri átgondolásra is képtelenségnek tűnő ötlettel, megbolygattam az állóvizet, csak én maradtam hihetetlenül józan s mégis ittas a gondolattól, odamegyek!

Elhatározásom lángját csak táplálta a tény, miszerint az Eötvös Lóránd Tudományegyetemnek két kazakisztáni egyetemmel is van szerződése diákcseré programot illetően. Bár inkább választottam volna az **Almaty**-ban lévő Nemzeti Egyetemet, a sokkal újabb alapítású amerikai intézményi minta alapján létrehozott főiskolával (mely mára már megkapta az egyetem címet) szemben, de orosz tudásom szintje még annyit sem engedett meg, hogy az előbbi internetes oldalán eligazodjak. Így maradt a **Kazakhstan Institute of Management, Economics and Strategic Research (KIMEP)**, ahol örömmel fogadták a csereprogramban való részvételi szándékomat.

Így lett a terepem Kazakisztán. Szinte a végsőig nem adtam fel a reményt, hogy eljussak a faluba, mely utazásom igazi célja volt. Azonban a kemény tél, a távolság s a közlekedési eszközök, sőt mi több, az odavezető közút hiánya, több tonnás akadályokat görgettek elém. Nem beszélve arról, hogy amúgy sem végezhettem volna érdemi terepmunkát a faluban, mivel nem tudtam volna velük élni, csak kirándulás címszó alatt látogathattam volna meg őket. Nem volt más mit tenni, Almaty-ban, Kazakisztán legnagyobb városában, ahol az iskola is volt- kellett maradnom s rátalálnom „egy terepre”.

„Ha már birtokunkban van a kulturális antropológiai <optika>, igen hamar felfedezhetünk olyan jelenségeket, amelyek felett egyébként elsiklanánk”⁷. Boglár Lajos gondolatát szem előtt tartva keresgéltem, kutattam a vágyott messzi földön, azonban annyira újnak éreztem mindent, hogy a „mindent leírok mert majd érdekes lehet” és a „csak azért furcsa nekem minden, mert még meg kell szoknom” végletek között tengődtem. Úgy éreztem időt kell adnom magamnak, amibe nagyban beleszólt az is, hogy az érkezésemet követő két hétben, jó néhány orvossal, gyógyszerházzal s kórházzal is „barátságot kellett kötnöm”.

Betegségemen fölülemelkedtem, de terep problémámon még akkor sem sikerült. Amikor *Clifford Geertz* elmélete jutott eszembe, melyben az antropológiai munkát a sakkjátékhoz hasonlítja : *„...hagyományos helyzeti lépésekkel; elhelyezkedünk, vizsgálódó alanyokat találunk és így tovább, aztán jönnek a középjáték komplex, kevésbé szabványosítható kombinációi, az ember kezdeményez, erre-arra tapogatózik, és miután a figurák már kinn állnak a hadszíntéren, és ők is tapogatózni kezdenek, megpróbál kapcsolatokat létesíteni közöttük; végül a minimalista végjáték merevebb formálisabb*

⁷ **Boglár Lajos – Papp Richárd** : A tükör két oldala – bevezetés a kulturális antropológiába, Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007, 17o.

felszámolási eljárásai...”⁸

Tudtam, hogy mennem kell, látnom s tapasztalnom kell ahhoz, hogy kirajzolódjanak terepem körvonalai, de ahogy elhagytam az egyetem kapuit, még inkább összezavarodtam. Mindent tudni akartam a kazakokról, szokásaikról, hagyományaikról, életmódjukról. Megfordult a fejemben, hogy Almaty, mint város lesz a terepem, nem kellett azonban sok idő, hogy realizáljam, kétmillió ember között eltévelyedik a kutató, annyi információt halmoz fel, hogy a végén semmit nem tud majd leszűrni belőle. „*Félő, hogy szemünk jóval mohóbb a gyomrunknál, kíváncsiságunk pedig türelmetlenebb, mint vágyunk teherbírása. Világot ölelnénk át, s csak a levegőt szorongatjuk.*”⁹ - mintha Montaigne e sorai rólam szólának, a zöldfülű kutatóövendék, aki először jár Európa határain kívül.

Nekem egy közösséget kell találnom, csendült fel a gondolat némi kétségbeeséssel karöltve. Egy bizonyos idő elteltével azonban, kialakult a baráti köröm az iskolán belül, megismerkedtem egy kazak és egy orosz/török¹⁰ lánnyal, akik mondhatni bevezettek az életükbe, saját világukba, melynek legfontosabb eseményei az egyetemhez kötődtek. Idővel sikerült jobban megismerkednem a lakótársaimmal, két kazak lánnyal s a kollégium más közép ázsiai országokból érkező diákjaival. Közöttük éltem, éjjel nappal velük voltam, mégsem jöttem rá arra, amire egy Almaty határain kívül tett -nem KIMEP-es diákok társaságában- kirándulásom világított rá. Egy kisebb faluban töltöttem két napot egy itthoni kapcsolataimon keresztül szerzett „mentor” jóvoltából, aki sokat mesélt nekem a kazak világról s az élet menetéről.

Ekkor fedeztem fel, hogy a KIMEP egy „**másik valóságot**” teremt a diákjainak. Mintha két világ között ingáznék, az egyik a közép ázsiai valóság, a másik pedig a diákoknak, egy amerikai mintára megteremtett buborék, melybe azt csepegtetnek be a „külső körülölelő világból” amit szeretnének, s az ekképpen nyert elegyet varázsitalként fogyasztják.

Így tehát kikristályosodott bennem az elhatározás: **kutatni kívánt terepem az iskolán (KIMEP) belüli közösség.**

⁸ **Geertz, Clifford** : A tények után In: Magyar Lettre Internationale (18) 26-29, 27o.

⁹ **Boglár Lajos – Papp Richárd** : A tükör két oldala – bevezetés a kulturális antropológiába. Budapest: Nyitott Könyvműhely, 2007 59.o.

¹⁰ Dolgozatomban „orosz/török” lányként említem barátnőmet, akinek az apukája orosz, anyukája félig tatár félig török

I. 2. Megközelítés és munkamódszertan

„A cél nem a jelenségek magyarázata, hanem azok interpretálása.”¹¹

Dolgozatom célja, a kazakisztáni főiskola (KIMEP) képzeletbeli határai által kialakított közösség vizsgálata, komplexitásának, plurális értékrendszerének elemzése.

Megvizsgálom többek között azt, hogy az öt közép-ázsiai országból érkezett diákok, hogyan őrzik esetleg távolodnak el otthonról hozott értékeiktől, miképpen alakul identitásuk. Saját kultúrából hozott hagyományait, szokásait a közösség többi tagja, s maga az iskola szabályai mennyire tartják tiszteletben. Külön figyelmet szentelek a vallási kérdéseknek, mivel a különböző nemzetiségű diákok „hithez való hozzáállása” a külső hatásokkal arányosan fluktuáló görbét ír le. Továbbá a „világukról elképzelt ideologikus képüket” próbálom majd megfesteni. Mindezt azokon a kereteken belül, melyet az észak-amerikai alapelvekre felépített kazak iskola teremt meg csatlakozni kívánó tagjainak.

A tinédzserkorú diákok (Közép-Ázsiában a kötelezően elvégzendő iskolai évek száma az európai 12 helyett 10 év, így a diákok, ha nem végeznek szakiskolát, akkor már 16 esetleg 17 évesen megkezdik felsőfokú tanulmányaikat) ha felvételt nyernek az iskolába, akkor a képzés éveinek számától függően (általában 4 évig tart egy alapképzés) egy szemléletet kapnak, mely által határozottan eltávolodnak a Közép Ázsia-i társadalom (**Kazakisztán, Kirgisztán, Üzbegisztán, Tadzsikisztán, Türkmenisztán**) többi tagjától. Első ok amit már most a bevezetésben megemlítenék az a nyelv, hiszen csak angol nyelven folyik a tanítás (leszámítva néhány „nemzeti tantárgyat”, melyek esetében az oktatási nyelv orosz esetleg kazak) amivel a főiskola egyedülálló a közép ázsiai bölcsőben.

Használt kutatási módszereim közül a legfontosabb a **résztevő megfigyelés**. A Kazakisztánban töltött öt hónapom alatt végig az iskola diákjaival töltöttem időmet, velük laktam az egyetem területén elhelyezkedő kollégiumban, így sikerült mindent saját szememmel látnom, megtapasztalnom. Ebből az öt hónapból 10 napot töltöttem Üzbegisztánban, egy „nomád kirándulás” keretein belül ellátogattunk az ország legszebb s legősibb Iszlám helyeire, miközben nyomon követhettem az üzbég diákok nemzettudatának alakulását, kinyilvánítását. Továbbá elutaztunk Kína keleti tartományába is, Xinjiang-ba, az

¹¹ **Sárkány Mihály** - Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában. Budapest: L`Harmattan Kiadó. 2000 50.o.

újjúrok autonóm tartományába, ahol szert sikerült tennem néhány nagyon hasznos írott dokumentumra a kazakokról s Közép-Ázsiáról (dolgozatomban ezeket is felhasználom).

A kollégiumban a legtöbb diák Kazakisztán más „közép ázsiai testvérországából” érkezett, így ha valamit ünnepeltek vagy esetleg főzőversenyeket, társasjátékeket rendeztek arról mindig első kézből értesülhettem. Az iskola többi részén vagy az iskolán kívül, a város más részeire, két Almaty-ban élő lány kíséretében mentem, akikkel mély barátságot sikerült kötnöm.

Elemzésem nagyban épít tehát a látottakra, hallottakra, továbbá az elmondottakra vagyis **interjúkra**, melyeket a diákokkal készítettem.

A dolgozatom fentebb ismertetett szerkezeti felépítése alapján, a továbbiakban Közép-Ázsia földrajzi és történelmi bemutatásával folytatom, mely nagyon fontos információkat tartalmaz a diákok életét megérteni szándékozó érdeklődő számára.

II. Történelmi áttekintés

II.1. „Bár a Nyugat fedezte fel a Keletet, máig nem ismeri igazán sem tájait, sem kultúráit.”¹²

Talán nem is szükséges hangsúlyoznom mennyire fontos egy terepmunka, - kutatás dokumentációja során, a háttéranyagok feltárása. Bármilyen aspektusból is szeretnénk megvilágítani, bemutatni egy kultúrát, közösséget, tehát a kiválasztott „terepet”, elsőként alapos tudásra kell szert tennünk történelmükről, hiszen egy nép, társadalom kialakulása, esetleges fejlődése, idővel következik be, mely külső hatásokat s „belső reakciókat, válaszokat” feltételez. Ez irányban *Evans Pritchard*, szociálandropológus gondolatmenete erősített meg, miszerint a szociálandropológus munkája, a történészek munkájához hasonlítható, hiszen módszereik azonosak, csak vizsgálódási technikájukban s perspektívájukban különböznek, a jelen pedig összefolyni látszik a múlt történéseivel, így elengedhetetlen a történelmi anyagok feltárása s bevonása a kutatásba, a legnagyobb fokú eredményességet tartva szem előtt.¹³

Ekképpen tettem én is, amikor megpróbáltam a legtöbb írott forrást áttekinteni még helyben, vagyis terepkutatásom ideje alatt Kazakisztánban. Történelmi áttekintő fejezetemet, mégis egy magyar utazó, *Péczely Lajos* szavaival kezdeném, aki, úgy érzem, nagyon találóan, tömören s lényegre törően írta le azt, amit a helyi orosz s kazak források több száz oldalas könyveken keresztül tárgyalnak:

„ Közép-Ázsia története nem más, mint államalakulatok szakadatlan keletkezésének és elmúlásának a története, amelybe hiába keressük népek és államok folytonosságát...Az i. e. 6. századtól Közép Ázsia történelmét hódító hatalmak (perzsa, szeleukida, arab, szeldzsuk, mongol és orosz) alakították, amelyek egyszer virágzást, máskor pusztulást hoztak e tájra, Mindez népek, népcsoportok szüntelen be- és kivándorlásával járt együtt. A 10. századtól megjelenő török népek, a mongol uralom és iráni népekkel történő keveredés után fokozatosan jutottak el a nemzetté válásig. Önálló nemzetállamokká pedig - történelmük

¹² *Péczely Lajos* - Közép Ázsia. Kelet Kiadó, 2007

¹³ *Sárkány Mihály* – Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában. Budapest: L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2000

során először- csak az 1990-es években, a Szovjetunió felbomlása után váltak.”¹⁴

Az alábbi kép Közép Ázsiát segít területileg elhelyezni a világtérképen:

Térkép 1. Hol található Közép-Ázsia

Az öt közép-ázsiai ország (Kazakisztán, Kirgisztán, Üzbegisztán, Tadzsisztán, Türkmenisztán) jelenlegi helyzetének (értem ez alatt földrajzát, gazdasági, politikai múltját/jelenét, etnikai, identitásbeli kérdéseit) részletes bemutatása a következő fejezetem célja, hiszen egy **globális áttekintés szükséges** ahhoz, hogy a későbbiekben ráérezzünk a kazak iskolában tanuló diákok viselkedésének, gondolkodásmódjának mértjeire s a cselekményszálak fonódásának képletére fényt derítsünk.

Még mielőtt Közép-Ázsiát öt „része tagolva” mutatnám be -nem elhanyagolva közös gyökérről való fejlődésüket - egészen a távoli múltba ugrok vissza, szem előtt tartva *Mihail Bahtyn*¹⁵ orosz filozófus, antropológus gondolatát (melyet angolul idézek, a teljesség kedvéért) : „...the history of each nation forms within the bounds of history of other nations”¹⁶, tehát ahhoz, hogy egy nemzet kialakulását meg tudjuk határozni, ismernünk kell a többi nemzet fejlődését.

Így válik szükségessé, a fentebb említett közép-ázsiai országok kialakulására nagy hatást gyakorló Iráni, Kínai, Arab, Mongol és Orosz kultúrákkal való történelmi kapcsolatuk rövid ismertetése.

Az alábbiakban ezt Közép-Ázsia földrajzi elhelyezkedésének ismertetésével kezdeném, majd különböző történelmi korokra lebontva hangsúlyoznám a térség etnológiai sokszínűségének alakulását az idők folyamán.

¹⁴ **Péczy Lajos** : Közép Ázsia. Kelet Kiadó, 2007 8.o.

¹⁵ <http://modernwish.wordpress.com/2009/11/14/karsilastirma-mihail-bahtin-%E2%80%93-victor-turner/>

Letöltés időpontja : 2013.02.28.

¹⁶ **M. Kh. Abuseitova, L. N. Dodhudoeva** – History of Kazakhstan in Eastern Miniatures. Almaty: даик пресс, 2010 pp.109

II. 2. Földrajzi elhelyezkedés – Népek keveredése

„Nincsen Török Iráni nélkül, mint ahogyan kalap sincsen fej nélkül”¹⁷

Térkép 2. Górcső alatt Közép-Ázsia

Közép-Ázsia területileg Földünk szárazföld részének egy hetedét fedi be, megközelítőleg nyolc millió négyzetkilométert. Napjainkban lakóinak túlnyomó része muszlim, leginkább a Szovjetunió felbomlása után létrejött országokban : Kazakisztán, Kirgisztán, Üzbegisztán, Tadzsisztán, Türkmenisztán (történelmi nevén „Nyugati Turkesztán”). A muszlim Közép-Ázsia részét képezi még Xinjiang tartomány Kínában, vagyis ősi nevén „Kelet Turkesztán”, Újgúr s Turko-Muszlim lakosaival.¹⁸

Közép-Ázsia földrajzilag Irántól északra, a Káspi tengertől keletre, Szibériától délre, Kínától nyugatra és Indiától északnyugatra elterülő földrész.¹⁹ A nyugati (Európa), keleti (Kína) s déli (India) nagy civilizációk zárták (zárják) közre, ebből kifolyólag a kereskedelmi forgalom s ezzel egy időben a különböző kultúrák képviselőinek folytonos találkozásai alakították történetét. A fentebb ismertetett 2. térkép segít ennek vizualizálásában.

Ahhoz, hogy Közép-Ázsia népeinek kialakulását nyomon tudjuk követni, többek között arra van szükség, hogy rávilágítsunk az ősi nagy civilizációkkal való szoros kapcsolataikra, melyből mondások is születettek, ilyen például a fentebb említett török mondás, mely valójában a nomád türkök és a letelepedett irániak egymásra való befolyását hangsúlyozza.

Az alábbi fejezetekben Közép Ázsia történetéről szeretnék átfogó képet adni (bár egyes források szerint Közép Ázsia átfogó történetének leírását csak elvétve találhatjuk meg, mivel mai napig kihívás elé állítja a tudósokat)²⁰, melyben az általam legfontosabbnak ítélt eseményeket tüntetem fel, a további fejezetek könnyebb megértését tartva szem előtt.

A történelmi szálak felelevenítése ez esetben nehéz feladat elé állított, mivel az eddigi áttekintett forrásanyagok, mind más-más képet festettek le a szóban forgó terület

¹⁷ Török mondás IN: **M. Kh. Abuseitova, L. N. Dodhudoeva** – History of Kazakhstan in Eastern Miniatures. Almaty: даык пресс, 2010 pp.110

¹⁸ **Peter B. Golden** – Central Asia in World History. Oxford University Press, Oxford, 2011, pp. 3

¹⁹ <http://www.worldhistorymaps.info/history/CentralAsia.html> Letöltés időpontja: 2013.03.01.

²⁰ <http://www.unesco.org/culture/asia/index-en.html> Letöltés időpontja 2013.03.03.

kultúrájának kialakulásáról. Nomád népről lévén szó, csak a velük kapcsolatban álló birodalmak fennmaradt forrásaiból tudnak a történészek is bármire következtetni, ily módon kínai, perzsa, arab források másképpen írnak a történekekről.

A következő két fejezetben Közép-Ázsia egészen régmúltjába ugrok vissza, a nomád törzsek idejébe, mivel úgy gondolom, hogyha egész történelmi képet szeretnénk alkotni a térségről, akkor feltétlenül szükségünk van arra, hogy tudjuk, honnan indultak, kik milyen hatást gyakoroltak rájuk és kitől, milyen tulajdonságokat importáltak át, amelyek (a későbbiekben látni fogjuk, még a mai napig is éreztetik hatásukat).

II. 3. A Türk törzsek nomád életmódja a letelepedett népek művészetének tükrében

Közép-Ázsia egy évezreden át alkotott hidat Nyugat s Kelet, vagyis Kína, India, Irán, a Mediterrán világ s néhány évszázaddal később Oroszország között. Találkozási pontot jelentett, ahol buddhisták, muszlim, zoroasztrián, zsidó, keresztény kereskedők - akik egyben kulturális ügynökök is voltak - valósították meg a kultúrák közötti éles határvonalak halványabbá tételét.²¹ Kicsérélték árucikkeiket s egyben gondolataikat is, multikulturális környezetet teremtve. E terület etnikai, politikai, lingvisztikai, kulturális határai folyton változtak, miközben két teljesen különböző életformát hoztak létre: nomádként éltek az Eurázsia-i sztyeppéken s letelepedett életmódot folytattak oázisaikon. A történészek Eurázsia szíveként emlegetik, mivel a legnagyobb premodern birodalmak forrása e közép-ázsiai terület.²²

A Közép-Ázsia területén élő törzseknek így kialakult a saját kultúrájuk, melyről a környező népcsoportok művészete alapján bizonyosodhatunk meg. Például **Perzsa-Tadzsik költők** vetették papírra kínai hercegnők kiházasítását, türk törzsekből származó férfiakkal. Továbbá a **Szogdian kultúra** (mely a Sasanid Irán hanyatlása és a Türk Kánság megerősödése idejében felemelkedő kultúra volt)²³ művészetén az indiai, kínai és nomád törzsek hagyományait, melyek falfestményeken, szarkofágokon s az azokon hagyott domborműveken ismerhetők fel. A 6.-8. század közötti Szogdian művészet alapján, felépíthető az akkori eurázsiai népek (szogdian, kínai, türk) kapcsolathálója, felfedezhetőek szokásaik (milyen

²¹ **Thomas T. Allsen** - Culture and Conquest in Mongol Eurasia. Cambridge University Press, Cambridge 2001

²² **Peter B. Golden** – Central Asia in World History. Oxford University Press, Oxford, 2011,

²³ **M. Kh. Abuseitova, L. N. Dodhudoeva** – History of Kazakhstan in Eastern Miniatures, дайк пресс, Almaty 2010

hangszereket használnak, hogyan fogadják a más törzsektől érkező követeket, hogyan vadásznak, temetkeznek, tartják ünnepeiket). Egy ilyen kőtábla látható az alábbi képen:

Kép 1. A türk kán és a szogdian szartbau beszélgetése

E kőfaragvány egy 6. században készült szarkofágon található. A cselekmény egy sátorban játszódik egy Türk kán és a Szogdian kortárs vezér (nem lehet pontosan tudni a személyek nevét) közötti beszélgetést megörökítve. A vezérek egy szőnyegen ülnek, egyikük (feltehetőleg a Szogdian úr) a térdén ül, a másik pedig keresztbetéve lábait (mai kifejezéssel élve: törökülésben) helyezkedik szembe vele. A sátor tetején észrevehető a Nap és a Hold megjelenítése, mint szimbólumok (a forrás melyet felhasználtam nem tért ki rá, hogy e szimbólum milyen jelentést hordozott a szarkofág elkészítésének idején). A jelenet feltehetőleg egy hivatalos tárgyalás pillanatát örökítette meg, melyen a vallási élet szabályairól tanácskoztak az érintettek.²⁴

Ilyen és hasonló kőtáblákon, szarkofágokon fennmaradt rajzok alapján tudják a hozzáértő szakemberek leírni a nomád népek életét, mely erős kötődést mutat a letelepedett népek életviteléhez. Hiszen a kereskedelmi utak révén (Nagy Selyemút) folytonos összeköttetésben lehettek a különböző kultúrák egymással. Így szerepelhetnek oly sok kőrajzon a szogdianok együtt a türkökkel. A fennmaradt leletek alapján, még az is megállapítható, hogy a szogdiánok kiváló zenészek és táncosok voltak, míg a türkökről, mint a kazahok, kirgizek a 20. század előtt nem maradt fent olyan emlék, melyen táncoltak volna²⁵(ez mára már megváltozott, hiszen a Kazahokat egy jókedélyű, táncoskedvű sok hangszeren játszó népnek ismertem meg).

Mindezt azért szerettem volna részletesen taglalni, hogy kihangsúlyozzam : a közép-ázsiai népek nomád gyökereit, melyet ha a későbbi fejezetekben leírtakkal összehasonlítunk, nagy változásoknak lehetünk tanúi.

Egy másik fontos történelmi korszak a Mongol uralom beköszönte, mely gyökerestől felforgatta a nomád törzsek életét s meghatározó volt sorsuk alakulásában.

²⁴ *M. Kh. Abuseitova, L. N. Dodhudoeva* – History of Kazakhstan in Eastern Miniatures. дайк пресс, Almaty 2010

²⁵ *M. Kh. Abuseitova, L. N. Dodhudoeva* „ „

II. 4. A Mongol uralom idején

A 13. század végén a Nyugat-Mongóliai Birodalom uralkodó rétege átvette az iszlám vallást és türk nyelven kezdett el beszélni (amelyet a sztyeppén élő nomádok nagy része használt). A 14. század elején, amikor a Nagy Kánság összeomlani látszott, a türk-mongol uralkodó osztály a kialakított mongol politikai rendszerben élt tovább. A mongol kánok a leigázott nomád törzseknek továbbra is megengedték, hogy beszéljék saját nyelveiket s gyakorolják vallásukat (voltak köztük buddhisták, keresztények, muszlimok). Eközben Közép-Ázsiában és a Közel-Keleten erős konfliktusok alakultak ki a nomád s a letelepedett kultúrák képviselői között. A mongol törvények elterjesztése érdekében, az akkori kézművesség, falfestmények egytől egyik az uralkodó kánt s udvarának ábrázolását helyezték előtérbe. Az összes fennmaradt emlék ebből az időből a türk-mongol uralkodókról őriz élethű képet.²⁶

B.Gray elismert kutató szerint a mongol hódítás nagy hatással volt Közép-Ázsia művészetére, mivel a falfestésről áttértek miniatúrák készítésére. A legtöbb miniatúrán mongol uralkodók képmásait s róluk szóló történeteket fedeztek fel. Habár e portrék leginkább tipikus mongol vonású embereket örökítettek meg, s nem kifejezetten egy-egy személyt a Birodalom történetéből.²⁷

A miniatúrák vizsgálata alapján megállapították, hogy különösképpen a mongol és kazak nomádok, nagy hangsúlyt fektettek öltözködésükre, ruháik színeire, mely gondolataikat s elveiket tükrözte a társadalomról, politikai hatalomban való részvételről, személyes státuszukról. Gyakori volt ruhájuk aranyozott borítása, mely egy speciális kód szerepét játszotta a politikai körökben. (Természetesen nomádokként csak úgy kerülhettek e drága holmik birtokába, hogy a letelepedett életmódot folytató népeket hódítottak meg, sarcot szedtek tőlük). Különösen figyeltek arra, hogy mit viselnek ünnepnapokon, fejükre bársonyból, aranyból, gyöngyökből készült kiegészítőket helyeztek. Az öv egy másik kihagyhatatlan tartozéka volt viseletüknek, a selyem öv arany szálakkal átfűzve volt a leggyakoribb párosítás. Nem elhanyagolható a tény, miszerint a mongolok nagy hangsúlyt fektettek a ruhák adományozására, mely az egyenlőséget, barátságot s egyes esetekben a bizalmat szimbolizálta, de ezzel egy időben hierarchiát is jelenthetett.²⁸

Vegyük szemügyre a következő miniatúrát:

²⁶ *M. Kh. Abuseitova, L. N. Dodhudoeva* „ „

²⁷ *M. Kh. Abuseitova, L. N. Dodhudoeva* : History of Kazakhstan in Eastern Miniatures, дайк пресс, Almaty 2010

²⁸ *M. Kh. Abuseitova, L. N. Dodhudoeva* – „ „

Kép2. Kazak nomád a lovát gondozza (miniatúra)

A fentebb látható miniatúra alapján, képet kapunk a 15. században élő nomád emberről általában.

A mongol uralom idejét a történelemkönyvekben a „**luxus időszakaként**” emlegetik. Archeológiai leletek alapján pedig „**arany embernek**” is nevezik a nomádokat, akik „csillogásban” éltek, dolgoztak s haltak meg.²⁹

A Mongol Birodalom tehát olyan nyomokat hagyott hátra, melyek nagy befolyással voltak Közép-Ázsia nomád törzseinek életére s melyek (dolgozatom további részében felfedezhető lesz) talán a jelenkor (e területen élő) emberében is nyomokat hagytak.

Következő fejezetemben, az előzőekben már említett Iszlám vallás elterjedését s annak hatásait mutatom be röviden, hiszen ez egy újabb fordulópontot jelentett a nomád népek életében.

II. 5. Az Iszlám vallás elterjedése Közép-Ázsiában

A vallásalapító Mohamed próféta halála után (632) csak néhány évig maradt a muszlim állam az arab törzsek szövetsége (azok az arabok, akik áttértek Iszlám vallásra egyben csatlakoztak az arab törzsekhez, mint kliensek)³⁰, mivel egyre inkább hajlottak az Arab félsziget zárt területéről való kilépésre „és alig száz év leforgása alatt az arab birodalom részévé tették az akkori ismert, ember lakta világ nagy részét”³¹

Közép-Ázsia területét 651-ben érték el. A korai muszlim terjeszkedésnek a zsákmányszerzés volt az elsődleges célja, nem pedig az Iszlám vallás terjesztése. Eleinte nem törekedtek arra, hogy más vallású népeket áttérítsenek, az Iszlám birodalom határainak kiszélesítése, csak később került szóba. A leigázott területeken szerződéses alapon hadisarcot szedtek egészen 712-ig, amikor ezt megelégtették s háborút követően, arab uralom alá helyezték addigi

²⁹ **Peter B. Golden** – Central Asia in World History. Oxford University Press, Oxford, 2011

³⁰ **William Montgomery Watt** - Az Iszlám Rövid Története, One World Publications, England (magyar fordítás) : Akkord Könyvkiadó, 2000

³¹ **Péczely Lajos**- Közép Ázsia, Kelet Kiadó, 2007,8.o.

adófizetőiket.

Ily módon Közép-Ázsiában elterjedt az arab személynevek használata s az arab nyelv „amelyre az utókor mint Ázsia latinjára tekint”³², azonban a lakosság etnikailag nem arabosodott el. Ahogyan az előbbi fejezetben is említettem, a nagyobb birodalmak, mint például az Arab Birodalom, nagy fontossággal bírnak a nomádokról szóló írott források létrehozásában, megőrzésében. A hódító arabok történetíróinak munkáiból ily módon képet kaphatunk az ókori és kora középkori nomádok életéről.

*„Az iszlám vallás és tudás volt egyszerre...sikere abban rejlett, hogy segítőkészetet nyújtva, érthetően szólt az emberhez, a tudatlantól a tudósig, a szegénytől a gazdagig. Az emberek Isten előtti egyenlőségét hirdette, ezzel megteremtve az iszlám sajátos demokráciáját”*³³ - írja Péczely Lajos Közép-Ázsia utazó.

A nomád törzsek sokáig keresték önmagukat, mivel évszázadokig a Selyem út révén közvetítő szerepet tölthettek be Nyugat és Kelet között, a nagy birodalmakat pedig csodálattal figyelték. Az Iszlám „megtalálta őket” s útmutatással szolgált nekik minden élethelyzethez. Hirtelen minden összhangba került e vallás tanításaival. Befolyást gyakorolt a politikára, a kereskedelemre, az igazságszolgáltatásra, az oktatásra, az életvitelre s az emberek gondolkodásmódjára. Megjelent a művészetben, betöltötte a nomád népek életét.

Az Iszlám így egy a meghatározó történelmi jelenségek közül, melyek mély nyomot hagytak Közép-Ázsia mára kialakult természetében. A másik hatás pedig már az újkorra tehető, pontosabban a 19. századra, amikor a brit és az orosz birodalom egyaránt kezdet akart tenni Közép-Ázsiára. A következő alfejezetben e történelmi eseményt tárgyalom röviden.

II. 6. „Турниры теней”³⁴ - Az árnyak vetélkedése

- A brit és orosz birodalom küzdelme Közép-Ázsiáért-

Míg a világ nyugati felén radikális társadalmi és gazdasági változások mentek végbe, addig Közép-Ázsia a rabszolgatartó emírek és kánok uralma alatt, megrekedt a középkorban. A

³² Péczely Lajos „ „

³³ Péczely Lajos- Közép Ázsia, Kelet Kiadó, 2007,9.o.

³⁴ Турниры теней – (hu) Az árnyak vetélkedése (<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1329896400>) Letöltés időpontja 2013.03.08.

„modern kor nagyhatalmai” pedig szemet vetettek e „szűz területre” s elkezdődött a brit és orosz hatalmak közötti küzdelem Közép-Ázsia megkaparintásáért.

A versengés életre keltette a titkosszolgálatokat, kémkedést, titkos tárgyalásokat (a későbbi fejezetekben e ténynek nagy szerepe lesz!).³⁵

A briteknek e helyzetben a legnagyobb problémát Afganisztán jelentette. Bár Indiában ők voltak hatalmon, amit azonban Afganisztánra nem sikerült kiterjeszteniük, s ez akadályozta őket abban, hogy könnyedén a közép-ázsiai területekhez férkőzzenek.

Az oroszoknak ezidő tájt kedvezőbb volt a helyzetük, a 17. században egészen a Csendes-óceánig terjesztették ki határaikat, s a 18. század elején megkaparintották Kazakisztán északi területeit.

A 19. század mind orosz, mind brit részről a katonai kémkedésről, ügynökök munkába állításáról, az ellenséges hatalom terveiről való minél több információ megszerzéséről szólt. Nem egy alkalommal történt, hogy az orosz kémek brit és közép-ázsiai katonai együttműködésről számoltak be feletteseiknek, mire azok expedíciót indítottak a britek terveinek megghiúsítását szem előtt tartva. Nem számoltak azonban a közép-ázsiai puszták, sivatagok kegyetlenségével, mely több esetben is keresztülhúzta számításaikat, a víz, élelem hiánya s a betegségek először megtizedelték az orosz csapatokat, mígnem azok vagy visszavonulásra kényszerültek vagy odavesztek a pusztában.

Néhány év „békés csönd” s romba dőlt tervek után, az oroszok elhatározták, hogy startégiát változtatnak. Mivel észak-dél irányban a zord természeti körülmények akadályozták őket a sikeres hadjárat véghezvitelében, ezért irányt változtattak s kerülő utakon leereszkedtek délre, majd az Amudarja folyó mentén északra indultak. Céljuk a Hívai Kánság s a Buharai Emírség megszerzése volt (mindkét helység a mai Üzbegisztán területén helyezkedik el).

E tervet előkészítő kémkedés bár igénybe vett néhány évet, de 1865-re kiforrtak a végső lépések, az oroszoké lett Taskent (a mai Üzbegisztán fővárosa). Három év múlva pedig megszerezték Buharát és Szamarkandot is, majd 1873-ban Hívát is magukénak tudták. Legtöbb esetben az oroszok vérontás nélkül vettek be újabb és újabb városokat, amit az akkoriban kialakult városokon belüli (kánokat s emíreket támadó) konfliktusok segítettek.

Az oroszok fölényét a britek elismerték.

Így került Közép-Ázsia orosz fennhatóság alá, ami meghatározó volt a következő több mint száz évre nézve.

³⁵ *Péczely Lajos*- Közép Ázsia, Kelet Kiadó, 2007,9.o.

A szovjet időszak alatt új államok és országok kialakításának időszaka kezdődött el, a politikai s társadalmi rendszer szovjet alapokon szerveződött, az addig felépített s népszerű iszlám kultúra intenzitása alábbhagyott, visszaszorult a „szovjet divat” javára. A Szovjetunió felbomlását követően azonban nemzetállamok jöttek létre, melyet az Iszlám(fanatizmustól mentes) újjászületése kísért.

Dolgozatomat, a következő fejezetekben e szóban forgó nemzetállamok bemutatásával folytatatom, melyek a Szovjetunió fennhatósága alá tartoztak, azonban fejlődésük, s az orosz uralom előtti történetük alapján megállapítható, hogy kultúrájukban különböznek.

Lássuk tehát az öt közép-ázsiai ország (Kirgisztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán, Tadzsikisztán, Kazakisztán) rövid leírását, mely segíthet a kazakisztáni egyetemen belüli közösség diákjainak életéről, identitásbeli kérdéseikről való információk könnyebb befogadásában.

III. „Nemzetek születése”

- Közép-Ázsia országainak keletkezése a Szovjetunió felbomlása után -

A Közép-Ázsia területén fekvő öt köztársaság³⁶ Sztálin általi 1920-as megalapítása előtt Közép-Ázsia számára ismeretlenek voltak a nemzetállamok létrehozásának feltételei (alapelvei) vagyis: egy adott területen, egy adott etnikai és lingvisztikai csoportba tartozó emberek összefogása, egy „elnevezés” alatt. Bár az 1920-as évek előtt is léteztek a mai nemzetállamok elnevezéseire is használt kifejezések, mint üzbég, tadzsik, kirgiz, türkmén, ellenben nem olyan értelemben voltak használatosak, mint napjainkban, identitásuk között nem igazán fedeztek fel különbséget, jobban mondva nem is törekedtek erre. Az etnikai csoportok létrehozása leginkább politikai alapelveken nyugodott. Hiszen e csoportok összekeveredve vagy épp egymás mellett éltek (élnek még napjainkban is) s nem tulajdonítottak jelentőséget a „nyugati világban” kialakult „nacionalizmus” gondolatának. Számukra sokkal fontosabbak voltak a dinasztiaikon, törzseken, klánokon belüli s azok közötti kapcsolat és természetesen a család.³⁷

Azonban sorsuk elkerülhetetlen volt, nemzetállamok jöttek létre, melyeken belül a „benszülöttek” kultúrája az idegen országokból (leginkább Oroszországból) importált „újdonságokkal” keveredve próbálta meg saját magát meghatározni.³⁸

Nézzük, melyik országnak milyen úton sikerült ezt véghezvinni.

³⁶ - Kirgisztán, Üzbegisztán, Türkmenisztán, Tadzsikisztán, Kazakisztán

³⁷ **Roy, Oliver** – The New Central Asia, The Creation of Nations. New York University Press, Washington Square, 2000

³⁸ **Touraj Atabaki & John O’Kane** – Post-Soviet Central Asia, Tauris Academic Studies, London 1998

III. 1. Üzbegisztán

Kép 3. Üzbég zászló

„Az Üzbég állam megalapítása Horezm³⁹ megalapításával kezdődött 2700 évvel ezelőtt. Így a mi államunk Egyiptom, Kína, India, Görögország ősi voltához fogható.”⁴⁰

Térkép 3. Üzbegisztán térképe

Üzbegisztán a legnépesebb közép-ázsiai ország. Észak és nyugat felől Kazakisztánnal szomszédos, délről Afganisztán és Türkmenisztán szegélyezik, míg délkeleten Tadzsiszisztánnal, keleten pedig Kirgisztánnal közös a határa. Területe nagyobb, mint Olaszorszáé vagy akár Angliáé.⁴¹

Területe a 7. századtól arab, majd a 13.-15. században mongol uralom alá került. Timur Lenk a 14. században az Arany Horda központját Üzbegisztán területén rendezte be. Ez a korszak a belső gazdasági és kulturális virágzás kora volt. A 19. században az orosz cárizmus behatolt az országba, majd 1863-ban a Bokhara-i és Khiva-i Kánság Oroszország protektorátusának elismerése után cári fennhatóság alá került.⁴²

Az Októberi Forradalom idején Üzbegisztán lakói még „ a középkorban” éltek, a lakosság 98%-a nem tudott írni, olvasni. A történelmi változások a nők életét is nagyban befolyásolták, a helyzetről ekképpen ír egy Young nevű amerikai kereskedő: „<egy nőnek az orosz kormány által megszabott ára jelenleg 250 rubel, noha a titokban kifizetett összeg jóval magasabb...>”⁴³. Nem beszélve arról, hogy az üzbég nők az 1920-as évek végéig kötelező módon viselték a csacsvant (lőszórból készült fátyol) és a paranadzsát (egész testet elfedő ruhadarab).⁴⁴

³⁹ - más írásmóddal KHOREZM, KHWÁREZM vagy KHVAREZM, más néven CHORASMIA, történelmi vidék a turkesztáni Amu-darja (az ókori Oxus) folyó mentén, a mai Türkmenisztán és Üzbegisztán területén. Horezm a perzsa Akhaimenida-birodalom (Kr. e. VI-IV. sz.) része volt, majd az arabok hódították meg, és a Kr. u. VII. században az iszlám lett az uralkodó vallás Horezmben. (<http://terebess.hu/keletkultinfo/lexikon/horezm.html>)
(letöltés időpontja 2013.03.10.)

⁴⁰ **Islam Karimov** (Üzbegisztán elnökének szavai) Khiva Guidebook, Ruz Co Publishers, Moscow, 2001

⁴¹ **Baksi György (szerk.)**– Kazahsztán és Szovjet Közép-Ázsia. Magyar Szovjet Baráti Társaság, Budapest, 1975

⁴² **Gonbos Károly, Gink Károly** – Bokhara, Szamarkand, Khiva, Corvina Kiadó, Budapest, 1973

⁴³ **Baksi György (szerk.)**– Kazahsztán és Szovjet Közép-Ázsia, Magyar Szovjet Baráti Társaság, Budapest, 1975, 235.o.

⁴⁴ **Baksi György (szerk.)**–, „ „

A jelen idők Üzbegisztánja

Kép 4. Üzbég címer

Üzbegisztán fővárosa Taskent, mely „Kővárost” jelent (török eredetű név). Lakosságának száma, hivatalos adatok szerint 1,9 millió, nem hivatalos adatok szerint azonban e szám eléri a 3,1 millió főt.⁴⁵

Az ország területén élő népcsoportok aránya : üzbég 80%, orosz 6%, tadzsik 5 %, kazak 3%, karakalpak 3%, tatár 2% s 1% egyéb. Hivatalos nyelv az üzbég, de mindennapi használatban van még az orosz, tadzsik és karakalpak.⁴⁶

A lakosság 88%-a szunnita muszlim, 9%-a orosz ortodox s 3%-a egyéb vallású.

1920-ban egész Közép-Ázsiában itt létesült legelőször felsőoktatási intézmény a Turkesztáni Állami Egyetem.⁴⁷

⁴⁵ A világ országai – Topográf, Nyiregyháza, 2008

⁴⁶ A világ országai – „ „

⁴⁷ **Baksi György (szerk.)**– „ „

III. 2. Türkmenisztán

Kép 5. Türkmen zászló

Türkmenisztán területe csaknem akkora, mint Spanyolországé, az egyenlítőhöz pedig közelebb helyezkedik el, mint Algír. Északon Kazakisztánnal és Üzbegisztánnal, nyugaton a Kaspi-tengerrel, délen Afganisztánnal és Iránnal határos.⁴⁸

Térkép 4. Türkmenisztán térképe

Az ország nagy részét a Karakum sivatag foglalja el. Területéhez képest nagyon kevés lakossal rendelkezik (5,1 millió).

Déli területein az ásatások szerint már i. e. az 5. évezredben éltek földművelők.

Ahogy a többi közép-ázsiai államot is, Türkmenisztán területét is a 7.-8. században foglalták el az arabok, aminek a muzulmán hitre való áttérés volt a következménye. Majd a 13. században a mongolok megszállása alá került, a 16.-17- században pedig Perzsiához, a Khivai Kánsághoz s a Buharai Emírséghez tartozott.⁴⁹ A 18. században a türkmén törzsek, bár nem egységesültek egy állammá, de elfoglalták a mai Türkmenisztán területét. A 19. században az oroszok elfoglalták az országot. Mihail Gorbacsov uralmának ideje alatt, Türkmenisztánt a „konzervatív” jelzővel illették, ahol a fiatal értelmiségi réteg a türkmén nép eloroszosítását pártolta.⁵⁰

A jelen idők Türkmenisztánja

Kép 6. Türkmen címer

A törzsi rendszer fennmaradása s fenntartása mai napig igaz Türkmenisztán esetében. E rendszer működésébe azonban nem szívesen avatják be az idegeneket (turistákat,

⁴⁸ **Baksi György (szerk.)**– Kazahsztán és Szovjet Közép-Ázsia, Magyar Szovjet Baráti Társaság, Budapest, 1975

⁴⁹ A világ országai – Topográf, Nyíregyháza, 2008

⁵⁰ **Michael Ochs** – Turkmenistan : The quest for stability and control (312-359) IN: **Karen Dawisha, Bruce Parrott** (edited by them)- Conflict, cleavage, and change in Central Asia and the Caucasus. Cambridge University Press, Glasgow, 1997

külföldieket). Egyesek szerint a Szovjet rendszer alatt sem volt ennyire erős és hangsúlyos a törzsi kötődés, mely az endogámiával jár kéz a kézben, amire a nők sokkal jobban odafigyelnek a férfiaknál. Sőt mi több, az ország politikai berendezkedésén is érződik a törzsi szálak tisztelete.⁵¹

Türkmenisztán fővárosa Asghabat, melyről ekképpen ír Péczely Lajos: „*a fehérség káprázata, ahol a múlt csak papíron létezik*”⁵². A szovjet uralom alatt, orosz telepések népesítették be leginkább, így az orosz területeken kívül Asghabat volt az egyik „legoroszább város” (írja Péczely L.). 1924-ben kapta meg a főváros címet. 1948-ban azonban a történelem egyik legerősebbként feljegyzett földrengése rázta meg a várost, mely ennek következtében a földdel lett egyenlő. Az ezt követő néhány évben azonban az érkező telepések újjáépítették a várost, hatalmas parkokat, utakat, lakónegyedeket, emlékműveket állítva fel (bár az ország nem rendelkezik márványkészlettel, mégis mindent márványból építettek fel, ezáltal a város előkelő külsőt kapott).⁵³

Népességét illetően Türkmenisztánt 77%-ban türkmének, 9%-ban üzbégek, 7%-ban oroszok, 2%-ban kazakok s 5% egyéb nemzetiségűek lakják. Vallási megoszlás szerint: 89% szunnita muzulmán, 9% orosz ortodox s 2% egyéb. Az ország hivatalos nyelve a türkmén, de az orosz és az üzbég is használatban van.⁵⁴

⁵¹ **Michael Ochs** – Turkmenistan : The quest for stability and control (312-359) ...

⁵² **Péczely Lajos**- Közép Ázsia, Kelet Kiadó, 2007, 26.o.

⁵³ **Péczely Lajos**- „ „

⁵⁴ A világ országai – Topográf , Nyíregyháza, 2008

III. 3. Kirgisztán

Kép 7. Kirgiz zászló

„Kirgízia a napfény országa”⁵⁵

Kirgisztán északon Kazakisztánnal, északnyugaton Üzbegisztánnal, nyugaton s délnyugaton Tadzsiszisztánnal, míg délen Kínával határos. A könnyebb elhelyezést szem előtt tartva megállapíthatjuk, nagyjából Olaszországgal s Bulgáriával van azonos szélességi fok. Területe kétszer akkora, mint Magyarországé.

Térkép 5. Kirgisztán térképe

Területének legnagyobb részét magas hegyek (Tien-san, Alaj-hegyvidék) s az általuk közrezárt völgyek és medencék alkotják. Az országot nagy kiterjedésű sivatagok veszik körül, azonban területére kevés nyúlik át, völgyeiben, medencéiben azonban nem ritka a sivatagos terület. Az emberek öntözéssel, állattenyésztéssel (juh, kecske, szarvasmarha) foglalkoznak leginkább. Mint ahogyan a fenti idézetből is látszik, Kirgisztánban a napfényes órák száma rendkívül jelentős, ezért a meleget kedvelő növények, mint például a szőlő, gyapot, barack is megteremnek.⁵⁶

A 13.-14. században az ország területe, (mint ahogyan a többi közép-ázsiai országé is) mongol uralom alá került. A kirgiz nép (török eredetű) pásztorkodásból élő nomád népként élt ebben az időben. A 19. században a Kokandi Kánság s az Orosz Birodalom osztozott meg területén. 1920-tól a Szovjet Turkesztán részeként a Kara-Kirgiz Autonóm Terület alakult meg, melyből csak 1926-ban, Közép-Ázsia nemzetiségek szerinti területi átszervezésével vált ki s jött létre Kirgisztán (akkor még a Szovjetunió autonóm tartománya). 1991-ben megalakult azonban a Független Demokratikus Kirgisztán.⁵⁷

⁵⁵ **Baksi György (szerk.)**– Kazahsztán és Szovjet Közép-Ázsia, Magyar Szovjet Baráti Társaság, Budapest, 1975, 75.o.

⁵⁶ **Baksi György (szerk.)**–, „ „

⁵⁷ A világ országai – Topográf, Nyíregyháza, 2008

A jelen idők Kirgisztánja

Kép 8. Kirgiz címer

Kirgisztán fővárosa Biskek, ahol 2010-es kimutatások szerint megközelítőleg 930 ezer ember él. Az ország területén élő népcsoportok aránya a következőképpen alakul: 57% kirgiz, 18% orosz, 13% üzbég, 2% ukrán, 1% kazak s 9% egyéb. Hivatalos nyelv a kirgiz és az orosz. Vallási összetétel : 75% szunnita muzulmán, 20% orosz ortodox, 5% egyéb.⁵⁸

Ahogy már az előbbiekben is említettem a 19. század végén Kirgisztán két részre tagolódott, északi része az Orosz Birodalom fennhatósága alá, déli része pedig a Kokand Kánsághoz tartozott, mely üzbég uralmat jelentett. A Kirgiz nép sokáig mai értelemben vett nemzeti öntudat nélkül élt. Klánok tagjaiként határozták meg magukat, akiket a vérség vagy a házasság intézménye valamilyen úton-módon összeköt s nem utolsó sorban muszlimokként. Kirgisztán földrajza, természetesen nagyban beleszólt a dolgok alakulásába, mivel területét hatalmas hegyláncok szelik át, így a lakosság is szinte völgyekbe tömörülve élt, egymással nehézkesen kommunikálva, saját kirgiz kultúrát, öltözködési stílust, nyelvjárást hozva létre magának. Később azonban az északról érkező szovjet (s úgymond az Európából importált ideológiák) hatásának köszönhetően ez a „távolság” felszámolódott s szakértők szerint Kirgisztán, mivel csak a „modern időkben” alakult ki politikai ideológiája, ezért a demokráciára is sokkal fogékonyabb.⁵⁹

⁵⁸ A világ országai – „ „

⁵⁹ **Eugene Huskey** - Kyrgyzstan : the fate of political liberalization (243-276), IN : **Karen Dawisha, Bruce Parrott** (edited by them)- Conflict, cleavage, and change in Central Asia and the Caucasus. Cambridge University Press, Glasgow, 1997

III. 4. Tadzsikisztán

Kép 9. Tadzsik zászló

Tadzsikisztán sivatagok övezetében fekszik az óceánoktól távol. Északon Kirgizisztánnal, északnyugaton és nyugaton Üzbegisztánnal, délen Afganisztánnal míg keleten Kínával határos. Kirgizisztán helyzetéhez hasonlóan, az ország területén a medencék nyújtanak életteret a lakosságnak, mivel a Pamír-, Gisszár-Alaj- és Tien-San hegyvonulatai osztják szinte részekre Tadzsikisztánt.⁶⁰

Térkép 6. Tadzsikisztán térképe

Tadzsikisztán területe az ókorban Perzsiához tartozott, amit Nagy Sándor i. e. 333-ban hódította meg, majd a 6.-7. században megjelentek az arabok, akik elterjesztették az iszlámot. A 8.-9. században kialakult a lakosság mai összetétele, azonban a 17. századig a területileg különböző népek uralma alatt állt (üzbégek, afgánok). Majd a Buharai Emírséghez tartozott, mígnem az oroszok megjelentek a térségben s ugyanúgy, mint Kirgizisztánt, a Turkesztáni Főkormányzóság részévé tették. 1924-ben azokat a területeket ahol a lakosság túlnyomó része tadzsik volt, Üzbegisztánhoz csatolták, mint Tadzsik Autonóm Szovjet Szocialista Köztársaságot. 1991-ben pedig Tadzsikisztán független állam lett.⁶¹

Tadzsikisztán ipara a Szovjet uralom alatt jött létre. A textilipar s az élelmiszeripar kiemelkedő jelentőségűek, de a mezőgazdasági tevékenység sem elhanyagolható, mely az ország területének mintegy 26-28 százalékát hasznosítja.

A jelen idők Tadzsikisztánja

Kép 10. Tadzsik címer

Tadzsikisztán fővárosa Dushanbe, ahol (2010-es adatokat felhasználva) megközelítőleg 800 ezer ember él. A lakosság etnikai hovatartozását illetően a következőképpen alakul: 65%

⁶⁰ **Baksi György (szerk.)**– Kazahsztán és Szovjet Közép-Ázsia, Magyar Szovjet Baráti Társaság, Budapest, 1975

⁶¹ A világ országai – Topográf, Nyíregyháza, 2008

tadzsik, 25% üzbég, 4% orosz, 1% tatár, 5% egyéb. Hivatalos nyelv a tadzsik és orosz, de használatban van még az üzbég és perzsa is. Vallási hovatartozásukat tekintve a lakosok 90%-a muzulmán (85% szunnita, 5% síita), 8%-a ortodox, 2%-a egyéb.⁶²

Tadzsiszisztánt gyakran szokták az „ellentétek földjének” nevezni, utalva ezzel a felszíni formák s az éghajlat szélsőségességére. Azonban az elnevezés a Tadzsikok kulturális életére is használható: *„mert vajon nem áll- e ellentétben, hogy az a nép, amelynek földjén már a 10. században – két háromszáz évvel a mi halotti beszédünk születése előtt- olyan nagy tudósok és költők éltek és alkottak, mint Avicenna, Rudaki, Omar Khajjam vagy Firdauszi s amely olyan művészettörténeti emlékekkel dicsekedhet, mint az 5. századból való Pedzsinkent városa, gyönyörű palotáival, falfestményeivel és szobraival, l egy ilyen nép tartotta a XX. század elején az < írástudatlanság > csúcsát”*⁶³ - olvashatjuk egy leírásban mely a Szovjetunió idején született, hangsúlyozva, hogy az Októberi Forradalom után az írástudatlanságot felszámolták.

A szovjet hatás tehát pozitív következményekkel is járt, azonban a nemzetek szétválasztását illetően például nehéz dolguk volt az oroszoknak, mivel az üzbégek a tadzsikokkal nagyon szoros kötelékben éltek, ennek következtében pedig Tadzsikisztán lakosságát tadzsik nemzeti öntudatra „kellett” nevelni.⁶⁴

⁶² A világ országai – „ „

⁶³ **Baksi György (szerk.)**– Kazahsztán és Szovjet Közép-Ázsia, Magyar Szovjet Baráti Társaság, Budapest, 1975

⁶⁴ **Muriel Atkin** – Twarted democratization in Tadjikistan(277-311)IN : **Karen Dawisha, Bruce Parott** (ed.)- Conflict, cleavage, and change in Central Asia and the Caucasus, Cambridge University Press, Glasgow, 1997

III. 5. Kazakisztán

Kép 11. Kazak zászló

„A modern Kazak állam 20 éve független – ami csupán egy fejezetet jelent a Kazak nemzet történetében. Azonban kétség sem fér hozzá, e periódus az egyik legfényesebb az összes közül, melyet átéltünk, hiszen egy aránylag kicsi nemzetnek az Eurázsiai sztyeppe óriási területét sikerült elfoglalnia s hatalmas nomád birodalmat alkotnia.”⁶⁵

Térkép 7. Kazakisztán térképe

Kazakisztán északon Oroszországgal, keleten Kínával, délen Kirgisztánnal, Üzbegisztánnal s Türkmenisztánnal, nyugaton pedig a Káspi tengerrel határos. Területének óriási méreteit szemléletesen mutatja, hogy legészakibb városa, Petropavlovszk, a svédországi Malmövel, míg a déli országrészen elhelyezkedő Alma-Ata (kutatási helyszínem) körülbelül Rómával fekszik azonos szélességi fokon. Felszíne változatos. Egy ősi kazak monda szerint: *„Allah a világ teremtésekor már elosztotta a népek között a Föld kincseit – síkságokat, hegyeket, folyókat, tavakat, erdőket és ásványokat, amikor észrevette, hogy a kazahokról megfeledkezett...ezért a maradékot adta nekik s így történt, hogy Kazahsztánnak mindenből jutott”.*⁶⁶

Kazakisztán földje már a kőkorszakban is lakott terület volt, ahol a 6. században jött létre az első feudális állam (türk kánság), mely belső konfliktusok következtében nyugati és keleti türk kánságra bomlott. Ezt a 10. században a Karahanidák birodalmának megalakulása követte az ország déli részén, melynek fennhatósága alatt a lakosság nomád állattenyésztéssel s öntözéses földműveléssel foglalkozott. Ebben az időben e déli részen viszonylag nagy városok keletkeztek, megindult a kereskedelem és kultúra fejlődése. Azonban a 13. században Dzsingisz-kán mongol hordái mindent leromboltak, felperzselték a városokat, megsemmisítették a kultúra addig felépített vívmányait.⁶⁷

⁶⁵ Центр Азии - 20 лет в нашей истории (folyóirat), Leader Offset Printing, Almaty, 2011

⁶⁶ **Baksi György (szerk.)**– Kazahsztán és Szovjet Közép-Ázsia. Magyar Szovjet Baráti Társaság, Budapest, 1975, 10.o.

⁶⁷ **Baksi György (szerk.)**– Kazahsztán és Szovjet Közép-Ázsia, Magyar Szovjet Baráti Társaság, Budapest, 1975

A 15.-16. században azonban **török nyelvű törzsekből kialakult a kazak nép**. A Kazak Kánságtól délre fekvő dzsungáriai kalmükökkel való háborúskodás a védelmező oroszok karjaiba sodorta a kazakokat, így 1730-1740-ben létrejött az orosz protektorátus, s ezzel megkezdődött az orosz befolyás.⁶⁸

Az oktatás területén, az orosz befolyásnak köszönhetően az analfabetizmus aránya lecsökkent, az 1920-as évek elején (amikor a nemzetállamok megalakultak), a még pásztor életmódot folytató kazakok között a „**vörös karavánok**”- vándorló iskolák – terjesztették az általános képzés alapelemeit. Az általános tankötelezettséget az 1930-as években vezették be.⁶⁹

A Kazak nép irodalmát s képzőművészetét illetően elmondhatjuk, hogy nagy befolyással voltak rájuk az orosz világ művészei : *„A kazahok európai értelemben vett képzőművészeti alkotásokkal (mivel az iszlám tiltotta az emberábrázolást) először akkor találkoztak, amikor Oroszországhoz csatlakozva, földjükön képzőművészek is megjelentek, s alkotásaikban a kazahok életét, a kazah embereket ábrázolták.”*⁷⁰

A jelen idők Kazakisztánja

Kép 12. Kazak címer

Az ország élén Nursultan Nazarbajev áll, aki 1990 óta Kazakisztán elnöke. Már az elnöki szék elfoglalása idején a kazakok identitásának erősítését tűzte ki célul, vagyis Kazakisztán még kazakabbá tételét, miközben megőrzi az ország multikulturalitását is egyben. Mivel az ország lakossága jelenleg a következőképpen alakul: (2008-as felmérések szerint) kazak 53%, orosz 30%, ukrán 4%, üzbég 3% s egyéb 10%.⁷¹

Az ország hivatalos nyelve a kazak és az orosz. Használt pénzneme a *tenge*.

A lakosság 47%-a szunnita muzulmán, 44 %-a orosz ortodox míg 2% protestáns s a fennmaradt 7% egyéb vallási felekezethez tartozik (vagy éppen nem tartozik).⁷²

⁶⁸ A világ országai – Topográf , Nyíregyháza, 2008

⁶⁹ **Baksi György (szerk.)**– „ „

⁷⁰ **Baksi György (szerk.)**– „ „ 52.o.

⁷¹ A világ országai – Topográf , Nyíregyháza, 2008

⁷² A világ országai – „ „

Kazakisztán „kulturális fővárosa” Alma-Ata

Almat-ata (vagy Almaty) Kazakisztán legnagyobb városa. A várost 1854-ben alapították. A fővárosi címet 1927-től 1997-ig viselte (jelenlegi főváros : Astana). Neve szó szerint lefordítva az „alma apját” jelenti. Az „aport” nevű almafajtát 1865-ben kezdték el termesztetni a városban, mely olyannyira megszerette e területet, hogy egy idő után vadon szaporodott. Ily módon lett a város szimbóluma.⁷³

Kép 13. Alma-Ata látképe

A város a legnagyobb területű Kazakisztánban, 2010-es felmérések szerint 1,4 millió lelket számlál, de nem hivatalos felmérések szerint e szám eléri akár a 2 milliót is.⁷⁴ Közkedvelt a mondás az ide érkező turisták s a helyiek körében is, miszerint **„Almaty-ban élni olyan mintha Európában lennének”**. E mondással kapcsolatban a Nagy Britannia-i Marcel Human Research kutató vállalat kijelentette, hogy az utóbbi években, Almaty a világ 50 legdrágább városai közé sorolható. A múzeumokat s kulturális intézményeket szinte helyettesítik a bevásárlóközpontok, mely egy helyi értelemben vett „Broadway” a fiatalok számára.⁷⁵

A középosztály egyre inkább kezd eltűnni, mely még inkább elmélyíti a nagyon gazdagok és a szegények közötti szakadékot.

E forgalmas és igencsak drága városban alapította meg Kazakisztán elnöke, Nursultan Nazarbayev a **KIMEP (Kazakhstan Institute of Management, Economics and Strategic Research)** főiskolát (mára már egyetem), mely kutatásom központjává vált.

A következő fejezetben igyekszem képet alkotni az iskoláról, ahol tanultam, éltem, s ahol a fentebb leírt közép-ázsiai országokból származó diákokkal megismerkedtem.

⁷³ Történt volt, hogy egy alma akár 1,800grammot is nyomott.

⁷⁴ Almaty Today- The tour guide to the city of Almaty, Vox Populi, Almaty, 2010

⁷⁵ Almaty Today- The tour guide to the city of Almaty, Vox Populi, Almaty, 2010

IV. кимәп - Élet egy kazakisztáni egyetem közösségén belül

Kép 14. Az egyetem profilképe egy közösségi oldalon

A KIMEP egy észak-amerikai mintára létrehozott intézmény, mely egyedülálló értékeivel teszi feledhetlenné diákjai életét, miközben használható tudást helyez a fiatalok tarsolyába, meghatározva jövőbeli boldogulásukat – olvashatjuk a **KIMEP (Kazakhstan Institute of Management, Economics and Strategic Research)**⁷⁶ internetes oldalán, ahol még sok más információ birtokába is juthatunk (az oldal elérhető öt nyelven : kazahul, angolul, oroszul, kínaiul és koreaiul⁷⁷).

Kazakisztáni életem, s egyben kutatásom helyszíne is a fentebb említett egyetem, melyről néhány fontos információt tudnunk kell ahhoz, hogy a „felnevelendő” diákjai életébe bepillantást nyerhessünk. Az alábbiakban az egyetem által képviselt értékeket, az intézmény alapításának célját s szabályait mutatom be röviden.

Ahogy az előző fejezetben is említettem, az egyetem Kazakisztán elnöke, *Nursultan Nazarbayev* jóvoltából jött létre 1992 Január 14-én (tehát kb. egy hónappal a Kazak Köztársaság Függetlenségének kikiáltása után, melyre 1991 December 16-án került sor)⁷⁸. A működéshez szükséges anyagi alapot befektetők biztosították, *Dr. Chan Young Bang* elnöklésével, aki szintén alapító atyjának tekinthető. A jelenlegi működést, pedig (**magán egyetem** lévén) legnagyobb részben a diákok által fizetett tandíj összegéből finanszírozzák.

Szuverén intézményként az egyetem a diákok „szabad akaratának” biztosítása által is egyedülálló a térségben, vagyis Közép-Ázsiában. Észak-Amerika-i képzési mintára jött létre, vagyis maga a kreditrendszer, az órák, időpontok, tanárok megválasztása a diákokon múlik, tetszés szerint oszthatják be idejüket - néhány alapszabályt figyelembe véve – saját ütemtervet hozhatnak létre maguknak.

⁷⁶ <http://www.kimep.kz/about/> Letöltés ideje: 2013.03.14.

⁷⁷ - A kazak, orosz és angol elérhetőség talán természetesen hat (kazak iskola, oroszul minden Közép-Ázsiai országból érkező diák beszél), azonban a kínai és koreai fordítás az utóbbi egy év (2012) eredménye. Nagy valószínűséggel közrejátszik az egyetemi cím elnyerése, valamint az egyre több lehetőség a cserediákok fogadására. Kínai és koreai diákok körében nagyon populáris e közép-ázsiai egyetem, hiszen az intézmény különlegességnek számít képviselt elvei, nyújtott szolgáltatásai által, hangsúlyozva a tényről jól képzett tanári karáról és „nyugati” felfogásáról.

⁷⁸ <http://www.kazembassy.hu/index.php?x=almenuk/altalanos> Letöltés ideje: 2013.03.14.

Az oktatás nyelve: angol, néhány tantárgy, mint például Kazakisztán története vagy Közép-Ázsia története oroszul, esetleg kazakul érhető el (e tantárgyak kötelezőek, külföldről érkező cserediák tehát nehezen tudná teljesíteni az elvárásokat)⁷⁹, ezáltal is fenntartva különlegességét a térségben (Közép-Ázsiában mindenképpen, szert téve a többi ázsiai ország figyelmére is).

Alapelvek

Az egyetem 11 alapelvre épült, melyek az intézmény közösségére kollektíve vonatkoznak. Alapszabályoknak tekinthetőek, melyek sorrendje a következőképpen alakul⁸⁰:

1. Fontosnak tartjuk a diákok, tanárok és munkatársak **jólétének megteremtését**, annak fenntartását
2. Ösztönözzük a **személyes és szakmai fejlődést**, támogató és bizalmas környezetet hozva létre
3. **Minőségre** törekszünk az oktatás és kutatás területén
4. **Teljes körű fejlődés biztosítására törekszünk** a diákok tudását, szemléletmódját illetően, kíváncsiságra, tudásszomjra ösztönözve őket
5. Arra törekszünk, hogy a társadalom számára **a legmegfelelőbb jövőbeli vezetőket neveljük**, magas szintű etikai érzéket kialakítva bennük
6. **A tudás átadására, annak felhasználására és továbbfejlesztésére törekszünk** egy olyan kultúrát hozva létre, melyben teljes megnyilvánulási- s szólásszabadság uralkodik
7. **Becsületesség és méltóság**, a két fő elv, mely nem tűri a favoritizmus, nepotizmus és korrupció jelenlétét
8. **A nyitott és őszinte kommunikáció** és a megbízható döntések hívei vagyunk
9. **Társas viszony ápolására törekszünk** az egyetemi közösségen belül, a diákok szüleivel, az üzleti, állami és non-profit szervezetekkel, valamint Kazakisztánon belüli és a világ bármely táján található szervezetekkel, intézményekkel, emberekkel
10. **Becsüljük az egyetem jó hírét** Kazakisztán határain belül s azokon kívül, továbbá fontosnak tartjuk a társadalom fejlődéséhez való hozzájárulásunkat
11. **Mindenkit tisztelünk, nemzetiségétől, vallástól, nemtől (s bármilyen más**

⁷⁹ - az említett órákat én is szerettem volna hallgatni, de nem volt rá lehetőségem, mivel angolul nem voltak elérhetőek, azonban a Kazak Tradíciók nevet viselő órán angolul folyt a tanítás, lehetőséget adva a külföldi diákoknak a Kazak kultúra hagyományaiba való betekintésre.

⁸⁰ - elérhető az egyetem internetes oldalán : <http://www.kimep.kz/about/> Letöltés: 2013.03.14.

szemponttól, melynek nincsen köze az intézményhez) függetlenül, az egyetem határain belül s kívül

E fenti alapelvek tehát azok, amelyek alapján az egyetemi közösség tagjait nevelik, függetlenül attól, hogy ki milyen „háttérrel” rendelkezett az intézmény kapuinak átlépése előtt.

„Amerikanizálódás”

Kép 15. Fedett sportpálya

Kép 16. Kollégiumi szoba

Az egyetem továbbá nagy hangsúlyt fektet a nyugati, amerikai életmód létrehozására és a nemzetközi légkör megteremtésére. Több mint 4000 diákja 25 különböző országból érkezett. Tanárai az Egyesült Államok, Dél-Afrika, Csehország, Olaszország s még 21 különböző ország kultúráját reprezentálják. Ezen kívül minden évben legalább 100 diáknak ad az egyetem lehetőséget csereprogramban való részvételre. E tekintetben 75 egyetemmel áll kapcsolatban (Észak-Amerikában, Európában és Kelet-Ázsiában működő intézményekkel).

A kampusz a **„nyugati kényelmet idéző”** modern eszközökkel van felszerelve. Számítógép terem, szabad internet hozzáférés, négy kávézó/étterem a területen belül, sportolási lehetőség (focipálya, fitness terem korszerű erő- és kardiogépekkel, aerobic terem, fedett kézilabda/kosárlabda pálya). **A KIMEP az első egyetem, mely Kazakisztánban ilyen széleskörű, s a nyugati egyetemek színvonalának megfelelő sportolási lehetőséget biztosít közösségének (a KIMEP TITANS Kazakisztán egyetlen amerikai focicsapata). Továbbá könyvtára Közép-Ázsia legnagyobb angol nyelvű könyvgyűjteményét őrzi.⁸¹** Kampusza tehát korszerű, kollégiuma jól felszerelt (bár az egész épületegyüttes– kivételt képez ez alól az újjépítésű könyvtár és a New Building- a poszt-szovjet világot idézte számomra).

Vegyünk szemügyre néhány képet az egyetem épületeiről:

Kép 17. Az Új Épület és a Könyvtár

Kép 18. Valokhanov épület

Az egyetem alapelveivel való megismerkedés után, a továbbiakban a diákok által létrehozott közösség életébe való bepillantás a célom, melyet empirikus kutatásom alapján szándékozom

⁸¹ <http://www.kimep.kz/about/> Letöltés ideje: 2013.03.14.

megfesteni. Ahhoz azonban, hogy a diákok világszemléletét megértsük nem csak a makrokörnyezetet (esetünkben Közép-Ázsia és országai) s a mikrokörnyezetet (az egyetem) kell részletekbe menően ismernünk, hanem azok egymáshoz való viszonyát is. Erre szeretném a hangsúlyt fektetni a következő alfejezetben.

IV. 1. A makro- és mikrokörnyezet kapcsolata - Az egyetem és a külvilág közötti viszony

Az előbbi fejezetekben bemutatott makro- és mikrokörnyezetbe ágyazódva találtam rá „kutatni” s mindennapi szervezőelveit valamelyest megérteni kívánt közösségemre. Ez esetben makrokörnyezeten értek minden földrajzi, történelmi s más nézőpontból megvilágított karakterisztikát, melyek vizsgálata alapján éles határvonal kristályosodott ki tudatomban a mikrokörnyezet jellegének aberrációjáról⁸², vagyis a normálistól való eltérő voltáról, ha a makrokörnyezet jellemvonásai hordozzák a „természetes, avagy normális” mércét a felépíteni kívánt összehasonlításom elméletének szabályrendszerében. (S itt eszembe jut Durkheim megfogalmazása a természetesnek mondott jelenségekről: „...egy eseményről akkor mondjuk, hogy természetes, ha valamely ismert törvénynek megfelelően zajlott le, vagy legalábbis nem cáfolja meg azt...”⁸³)

Tehát a *makrokörnyezet* szervei sorrendben : Közép-Ázsia, Kazakisztán, Almaty. A fentebb említett szempontok analízise alapján rájöttem, hogy e közeg bizonyos eszméi, a határain belül, úgymond mesterségesen megteremtett *mikrokörnyezetben*, már átlényegült formában manifesztálódnak. Vagyis az egyetem (KIMEP = mikrokörnyezet) – melynek alapköveit Kazakisztán független állammá alakulásától számított egy hónapon belül Nursultan Nazarbajev (Kazakisztán elnöke) fektetett le, 1992 januárjában - a megtestesülése a szándéknak, mellyel a „kazak nép vezetője” szeretett volna kitörni a szovjet uralom által „kikényszerített alapelvek” béklyóiból, s „beimportálni a nyugati típusú világlátást”, emelve ezáltal az ország hírnevét s új fejezetet nyitva történelmében. Ideológiailag átlépve Európát, így jött létre az észak amerikai típusú egyetem, mely metabolizmusában különbözik az őt körülölelő világ működésének mikéntjétől, határain belül megteremtve az egyensúlyt a diákok “hagyományőrzése” s az „új világra való fogantatásuk” között. E cél elérését

⁸² **Aberráció** – jellemvonásaiban eltér a normálistól

⁸³ **Emile Durkheim** – A vallási jelenségek meghatározásáról (314-333) 317.o. IN: Felkai Gábor, Némedi Dénes, Somlai Péter (szerk.) : Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2005

elősegíti a tény, miszerint napjaink kazakisztáni lakosságát (véleményem szerint ez kibővíthető az egész közép-ázsiai poszt szovjet térségre) a szovjet világ periódusától mérten három jól elkülöníthető csoportra oszthatjuk, melyről ekképpen olvashatunk egy Almaty-t bemutató turisztikai kiadványban :

„ *Generáció és életérzés – Az idő múlása, egy birodalom szilárd értékrendszerének összeomlása, majd semmivé válása, az emberek valóságérzetét rendítette meg, szakadékot hozva létre a generációk között, mely sokkal súlyosabb, mint az általánosságban vett életkori csoportok közötti felfogáskülönbség.*”⁸⁴ Almaty-ban tehát szociálisan és behaviorális szempontból három jól elkülöníthető csoportot identifikálhatunk.

Az első a „**Szovjet típus**”, mely a legidősebb generáció tagjainak csoportjára értendő, de még a negyven év körüli lakosok is e csoportba sorolhatóak. Ezek az emberek a kapitalizmus elveit rövid időn belül adaptálva (valószínűleg a háborús évek túlélése miatt kényszerültek a gyors alkalmazkodásra) mai napig hajlamosak arra, hogy a Szovjet időket úgymond visszasírják, a biztonságtól való megfosztottság érzésétől túlfűtve, a Birodalom összeomlására tragédiaként tekintve élnek még napjainkban is.

A második csoport a köztes generáció, vagyis az ún. „**elveszett generáció**”, mely azokat az embereket fogja össze, kiknek gyermekkoruk a Szovjet rendszer utolsó éveire tehető, felnőtté válásukat azonban az új rendszer beköszönte pecsételte meg. E csoport tagjai az esetek többségében „szélsőséges viselkedésmintákat”⁸⁵ reprezentálnak, mint munkamániás, szabadúszó vagy szingli életmód.

A harmadik, s egyben legfiatalabb generáció, nehezen s visszakozyva tekint az őt korban megelőző generációk elveire, melyek igazából nem is érdekfeszítőek számára. Az új, Nursultan Nazarbajev által vezetett független államban születtek s nőttek fel, mit sem érzékelve a rendszerváltás bizonytalanságaiból s nehézségeiből, ezért nevezik őket „**aranygenerációnak**”. Számukra az internet és a „shopping” megszokott, a mindennapi időtöltés részeit képezik, legtöbbjük már legalább egyszer utazott Közép-Ázsián kívüli országba kirándulni vagy tanulni. A Szovjet humort egyáltalán nem értik s nem is igazán értékelik, figyelmük a nyugati világ felé irányul.

⁸⁴ Almaty Today- A tour guide to the city of Almaty , Almaty Vox Populi 2010

⁸⁵ Almaty Today- „ „

E három generáció, mint láthattuk, teljesen más ideológiát vall s más normákat szem előtt tartva éli életét, csak egy dologban találkozik gondolkodásmódjuk: a „hetvenkedésben”⁸⁶ - olvashatjuk az Almaty-t bemutató könyvben. Vagyis generációtól függetlenül az emberek számára rettentően fontos a materiális javak csillogtatása, egymásnak való mutogatása, tehát az azokkal való hetvenkedés. Egy közmondás szerint **„ha a dicsekvés csillogó lenne, akkor Almaty fehéren fénylene az éjszakában”**. (ehhez az elvhez tartják magukat a makro-s mikrokörnyezet tagjai is, azonban a mikrokörnyezet tagjai, vagyis a bemutatott egyetemen belüli diákok még egy „nyugati szemléletmóddal”⁸⁷ is tetézik a materiális javakkal való bánásmódot).

IV. 2. A makrokörnyezettől való eltávolodás

Almaty-ban való tartózkodásom, s az egyetem közösségén belüli kutatásom idején, szinte csak olyan diákokkal sikerült barátkoznom, akik az „aranygeneráció” csoportjába tartoznak, a fentebb ismertetett kategorizáció alapján. Tehát 18, 19 évesek, akik már csak a mesékből hallanak a szovjet időkről, miközben rettentő nagy fogékonyságot mutatnak a „nyugati világ” értékrendszerének adaptálására.

Visszatérve a fejezet elején használt szerkezethez, a makrokörnyezetet e három generáció tagjai népesítik be, míg a mikrokörnyezet kizárólag az arany generációnak biztosít életteret. Az egyetem membránján a szovjet világ maradványai csak néhol jutnak át, például a beszélt nyelv esetében, amely leginkább az orosz. Azonban ezt elnyomja a tanítási nyelv, vagyis az angol, mely által ismét elhatárolódnak a makrokörnyezettől, melynek tagjai nem beszélnek a „fejlett világ nyelvét”(ahogyan egyik adatközlőm fogalmazta meg).

A mikrokörnyezet gépezete tehát fogékonyságuk csúcsán ragadja ki tagjait a társadalomból, a képzés idejére elkülönítve őket a többségi gondolkodás- és viselkedésmódtól (vagy épp felerősítve a külső hatásokat) bevezetve őket a globalizált világ csodáinak rejtelseibe, rávilágítva pozitív oldalaira. Mindeközben a diákok szabad kezet kapnak a vallásosság s hagyományőrzés kérdését illetően. A lehetőség bárminemű döntés esetére biztosítva van. Cserébe azonban a kulturális diverzitást, egymás elveit kölcsönösen tiszteletben kell tartaniuk s befogadniuk a tanított normákat. Így néhány év elteltével

⁸⁶ Almaty Today- „ „

⁸⁷ Almaty Today- A tour guide to the city of Almaty , Almaty Vox Populi 2010

identitásuk alkalmas lesz a „jövőbeli Közép-Ázsia helyes magatartásának megformálására”⁸⁸. Ily módon ültetik el a modern, globalizált világ magját Közép-Ázsia egyre termékenyebbnek bizonyuló talajába.

E folyamatról *Arnold von Gennep rites de passage*, vagyis átmeneti rítusnak nevezett elmélete jut eszembe, melynek „kiindulási pontja az egyén és a közösség viszonyában beálló változások kiemelése”⁸⁹, három megkülönböztetett szakasza pedig: az elkülönülés, marginalitás és egyesülés. „Az első fázis, olyan szimbolikus viselkedésformát tartalmaz, amely egy személy, vagy egy csoport leválását jelképezi, vagy a társadalmi struktúra egy korábbi, rögzített pontjáról, vagy egy adott kulturális feltételrendszerrel”⁹⁰. A kazak egyetem esetében a diákok, akik Közép-Ázsia különböző pontjairól érkeznek, elválnak addigi környezetüktől, netán családjuktól, elveszítik ez esetben „gyermek” státusukat, s egy importált új világ megismerésének küszöbére lépnek. „A közbülső <liminális> szakaszban a rituális szubjektum (az <utazó>) jellemzői bizonytalanok, olyan kulturális területen halad át, amely alig vagy egyáltalán nem emlékeztet a múltbeli vagy az eljövendő állapotra”⁹¹ - írja Turner. E gondolatban megint fel lehet ismerni a szóban forgó diákokat, mivel a globalizált világ vívmányaival nagy valószínűséggel már találkoztak az egyetemi közösség tagjává válásuk előtt is, azonban amerikai s a világ minden részéről érkező tanárok olyan világot tárnak szemük elé, nem is beszélve magáról az angol nyelvről, mellyel azelőtt még nem, s a jövőben is csak a közép-ázsiai országok elhagyásával lesz módjuk találkozni s viszonyukat szorosabbra fűzni. „A harmadik szakaszban (újraegyesülés, visszafogadás) az átmenet beteljesedik...a szubjektum ismét egy viszonylag állandó állapotba kerül, és ennek köszönhetően világosan meghatározott és <strukturális> típusú jogai, kötelességei vannak másokkal szemben”⁹². Tehát a saját társadalomba való visszatérésük után a „kapott jóval” ismertetik meg a „rítus folyamatából” kimaradt embereket, közelítve e lépéssel Közép-Ázsia gondolkodásmódját a modern, nyugati világhoz.

Kiemelném esetünkben Turner további gondolatát, mellyel kapcsolatos jelenséget magam is felfedeztem az egyetem közösségében. „A liminalitás...<küszöbemberek> jellemzői szükségképpen bizonytalanok...a liminális személyek sem itt nincsenek sem ott; a jog, a szokás, a konvenció és a szertartás által kijelölt és elrendezett pozíciók köztes területén

⁸⁸ -szimbolikusan, de ekképpen fogalmazták meg adatközlőim

⁸⁹ **Fejős Zoltán** : Az átmeneti rítusok (Arnold Van Gennep elméletének vázlata) 212-219 IN: Kézdi Nagy Géza (szerk.) : A magyar kulturális antropológia története. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2008, 211.o.

⁹⁰ **Victor Turner** – A rituális folyamat, Osiris Kiadó, Budapest 2002, 107.o.

⁹¹ **Victor T.** „ „107.o.

⁹² **Victor T.** „ „ 107.o.

*helyezkednek el ... bizonytalan és meghatározatlan jellegzetességeiket igen gazdag szimbólumkészlettel fejezik ki ... a liminalitást gyakran kapcsolják össze a halállal, az anyaméhbeli állapottal, a láthatatlansággal, a sötéttséggel, a biszexualitással, a vadonnal és a nap- vagy holdfogyatkozással.*⁹³ Tapasztalataim szerint a makrokörnyezet tagjai igen határozott véleménnyel rendelkeznek a mikrokörnyezet, vagyis ez esetben az „utazókról” (a liminális szakaszban résztvevő diákokról). „Elit egyetem”, „különcök”, „olajmágnások csemetéi” szókapcsolatokat használják, azonban a non verbális kommunikáció melyet testük kinyilvánít, hamar elárulja őket. Egy szó mint száz, kiváltság az egyetem közösségének tagja lenni, s a külső szem „irigységét” én személy szerint, információhiányra vezetném vissza. Az emberek nagy általánosságban félnek attól, amit nem ismernek, esetünkben is ez történik. Csak hallomásból tudják, hogy az „új világ tanait” ismertetik e helyen, mégis a makroközösség számára (általánosságban) „e tan” nem tartalmazza azt a szilárd érték- és követelményrendszert, melyhez tartani szeretnék magukat, túl nagy szabadságot vélnek felfedezni az egyetem normarendszerében.

Egy élő példa, mellyel találkoztam egy üzbég lány esete volt, aki a következőket mesélte : „**Amúgy én az üzbég lányok közé egyáltalán nem vagyok való, mert cigizek, bulizok és nagyon csúnyán beszélek, mint egy fiú, mint egy kő ... örültnek mondanak ... mindenki ezt mondja ... amikor bulizok a zenétől megőrülök, lehet hogy láttál a legutolsó buliban, amikor levettem a felsőmet ... már nem tudtam asztalt foglalni azon a helyen ahová mentünk és valaki felajánlotta, hogy aki megiszik tíz tequilát, annak lesz asztala...én megittam és aztán olyan boldog lettem, hogy lekaptam a felsőmet...**”. Tehát a lényeg az üzbég lány vallomásából az, hogy míg a makrokörnyezet „szörnyként”⁹⁴ definiálja a lányt, viselkedését kritizálva és az egyetem szabadelvűségének tulajdonítja mértjét, addig az iskolán belül (természetesen néhány kivétellel, mivel konzervatívabbnak mondható diákok is tanulnak ott) ez választás kérdése. A kollégium területén cigarettázni és alkoholt inni nem szabad, ellenben az egyetem területén kívül mindenkinek megvan a joga a választásra, csak instrukciókat kapnak, melyek felhasználásával saját belátásuk szerint cselekednek, de bárhogy is döntenek, az egyetemen belüli közösség egymás között nem ítélkezik, hiszen „a szabad világ elveit” mindenki másképpen dolgozza fel...

A mikro- és makrokörnyezet antagonizmusa (vagyis ellentéte, ellenhatása), a globalitás és regionalitás kérdését veti föl, a modern és tradicionális értékek egymásra való

⁹³ **Victor T.** „”, 108.o.

⁹⁴ - az üzbég lány elmondása szerint

hatása, egymáshoz való közeledésük termékének mondható. Ez természetesen nem egyedi eset, hiszen a világ számos részén felfedezhető e kettősség jelenléte, avagy „erejének fitogtatása” egy komplex társadalmi-, kulturális kép fölvezetését vonva maga után.

Nézzünk most a jelenségek mögé! A következő alfejezetben néhány modernizációs elmélet bemutatását tűztem ki célul, melyek a jobb megértés szolgálatába állítva, Közép-Ázsia jelenlegi helyzetének alakulását, a globális és lokális elemek keveredésének konstellációját, vagyis összefüggéseit magyarázzák, mely T.H. Eriksen fogalmának idézését teszi aktuálissá:

” Az emberek élete sem nem globális, se nem teljesen lokális – úgy is mondhatnánk, hogy **glokális.**”⁹⁵

IV. 3. Modernizációs elméletek

„ <A modernizáció legáltalánosabb értelemben a társadalmi változás egy formája/típusa. Történetileg azt a folyamatot jelenti, amely során a 17-19. században Nyugat-Európa és Észak-Amerika társadalmi, gazdasági és politikai rendszerei kialakultak, s melyek utóbb fokozatosan a világ más tájain is elterjedtek. >”⁹⁶ - olvashatjuk Eisenstadt gondolatát, Fejős Zoltán összefoglalójában.

A modernizáció fogalmáról való anyaggyűjtésem során, az esetek többségében két fő makroszociológiai tényezőre való hivatkozással találkoztam: az industrializáció és urbanizáció folyamatával, melyek a történelem során felforgatták a hagyományos életvitelt. E ténnyel azonban nem elégedtem meg. Tovább kutatva rátaláltam *Anthony Giddens* modernitás felfogására, aki ugyancsak azt állítja, hogy az iparosodott világ kialakulásának fonalát kell követnünk, ha a modernitás kronológikus fejlődési és tovaterjedési eseményeit akarjuk feltérképezni.

Giddens három jellemzővel írja le a modern társadalmat: elsőként **a tér és idő szétválását** említi, mely a társadalmi viszonyok független szerveződését jelenti a lokális kötöttségektől. Gondoljunk csak napjaink globális rendszereire (például az internet, vagy akár a telefon), melyek a tér- és időkeretek nagy távlatait képeset átugrani. Másik sajátosságként

⁹⁵ *Eriksen, Hylland Thomas* : Kis helyek- nagy témák, Bevezetés a szociálintropológiába. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006, 377 o.

⁹⁶ *Fejős Zoltán* – Modernizáció és Néprajz 9.o. (7-19) IN: Szűcs Alexandra (szerk.) - Hagyomány és Modernizáció a kultúrában és néprajzban, Békéscsaba-i Tevan Ador Gimnázium és Nyomdaipari Szakközépiskola (nyomdai munkálatok), Budapest 1998

a „beágyazottságotól” való eltávolodást írja le, vagyis olyan absztrakt rendszerek megjelenését melyek megbolygatják a helyi, megszokott életritmust és kapcsolatrendszereket, például a pénz vagy intézményesedett szakismeretek rendszerei (technológiai, oktatási rendszerek). A harmadik mozgatórugó, melyet Giddens kiemel az ún. „intézményi reflexivitás”, mely a szabályozott és ellenőrzött használatát jelöli a társadalmi élet helyzeteinek. Giddens e három komponensből álló modellje egyenes vonalú fejlődést reprezentál, vagyis azt az általános érvényű modellt, mely azt állítja, hogy a társadalmi élet újszerű szervezési módja és a tevékenység ésszerűsödése egy egyetemes folyamat, mely idővel kiterjed az egész világra. Ezt állítja *Wilbert E. Moore* is, aki a modernizációt „az ésszerűséget és célszerűséget megvalósító folyamatnak tekinti”⁹⁷. Azonban az antropológiai vizsgálatok alapján, melyek helyi sajátosságok empirikus kutatását hajtják végre, egyre több kérdés merül fel a modernizáció egyetemes jellegét és az egyenes vonalú fejlődését illetően. Vagyis kérdéses az állítás, miszerint „az emberiség mindenütt szinte megismétli az európai, észak-amerikai fejlődés fázisait és hasonló intézményeket hoz létre, egyirányba ható kulturális fejlődésen át.”⁹⁸

Az idő és a kutatások előrehaladtával, a fentebb már idézett *Eisenstadt* gondolat is modifikálódott, amikor a szociológus saját állítását korrigálta, vagyis az egyvonalú fejlődést némileg elvetve, magát a modernitást egy **külön kultúraként** kezdte definiálni. E kultúrát a folytonos átalakulás és eltérő megjelenési forma jellemzi, attól függően, hogy milyen tradicionális elemekkel találkozik, kombinálódik s milyen uralmi viszonyok szabályozzák. Így nem jelenhet meg tökéletesen egyforma köntösben a világ minden táján.⁹⁹

A fentebb ismertetett modernizációs elméletek alapján a következő alfejezetben a közép-ázsiai térség „modernizálódását” próbálom megvizsgálni, melynek jelenléte másképp ismerszik meg a makro- és mikrokörnyezetben.

IV. 3. 1. A „modernizáció” megjelenése Közép-Ázsiában

Közép-Ázsia tradicionális voltának teoretikusai szerint, a régió tradicionalitása a cári

⁹⁷ *Fejős Zoltán* – „ „

⁹⁸ *Fejős Zoltán* – Modernizáció és Néprajz 11.o. (7-19) IN: Szűcs Alexandra (szerk.) - Hagyomány és Modernizáció a kultúrában és néprajzban, Békéscsaba-i Tevan Ador Gimnázium és Nyomdaipari Szakközépiskola (nyomdai munkálatok), Budapest 1998

⁹⁹ *S.N. Eisenstadt* – Modernity as Civilization IN: S. N. Eisenstadt: Comparative Civilizations and Multiple Modernities, The Netherlands, 2003

uralom, vagyis a russzifikáció előtti idők társadalmi szerveződési formáira értendő, melynek kezdete több évszázadra vezethető vissza. Közép-Ázsia dél-keleti részét az iráni kultúra, míg a nyugati dombságokat és sztyeppéket a türk kultúra vette szárnya alá. A Szovjet uralom előtti időkben (ahogyan azt már a bemutató történelmi fejezetekben is leírtam) a perzsa hatás alá került törzsek leginkább letelepedett életmódot folytattak, kereskedők lettek, míg a türkök a nomád, pasztorialis életmód hívei maradtak. Törzsek (Marshall D. Sahlins „törzs” meghatározására értve)¹⁰⁰ és altörzsekhez való tartozás szerint határozták meg az emberek saját identitásukat, általában hét generációra visszamenőleg mindenkinek ismernie kellett felmenőinek mivoltát, ami a történelmi eseményekben való kiigazodásban, saját családi szálainak felfedezésében, valamint ezek alapján az egyének saját társadalomban való elhelyezésében segítette őket. A Kirgizek, például, attól függően, hogy a „sol kanat” vagy az „ong kanat” (a Kaganátus bal- s jobb szárnya) tagjai voltak, különböző jogokkal rendelkeztek.¹⁰¹

Mindez fontos volt az emberek számára, egészen a Szovjet Uralom beköszöntéig, mely bármennyire is furcsán hangzik, de bizonyos fokú „modern látásmódot” nyújtott az embereknek. Modern látásmód alatt értem ez esetben a közép-ázsiai emberek hagyományaiktól való eltávolítását, világlátásának megváltoztatását, közelítését egy másik dimenzióhoz, mely szerkezetéhez képest a régióban megszokott uralmi viszonyok szinte semmissé váltak. Az addigi nomád életmód felszámolódott, áttérve az ipar különböző ágainak fejlesztésére. Az analfabetizmus szintje évről évre csökkent, a kultúra pedig „orosz minta” alapján fejlődött...(további országokra lebontott információk az előző fejezetekben olvashatóak).

Azonban a Szovjet uralom elmúlásával, a közép-ázsiai országok egyedül maradtak egy bizonyos fejlettségi szinten, melyet a „szovjet modernség” és a „russzifikáció periódusa előtt tisztelt hagyományok” alakítottak, s melyet az utóbbi évtizedben egy „mégújabb világ” hatása ért el. Így kerültek Közép-Ázsia országai a globalizált világ hatása alá, mely az általam mikrokörnyezetként definiált egyetem keretein belül még inkább megnyilvánul (ugyanazt a nevelést próbálják adni a poszt-szovjet térség normarendszeréből épp hogy kiszakadt

¹⁰⁰ „a <törzs> szó ...a <nemzet > régi jelentéséhez hasonlóan közös eredettel és szokásrendszerrel bíró népeiséget jelent- amelyik saját területtel rendelkezik....a törzs jellegzetesen különbözik a nemzettől, amennyiben közösségei nem egyesülnek szuverén kormányzati hatalom alatt, s ily módon az egész törzs területi határai sem lehetnek egyértelműen és politikailag meghatározottak” - **Marshall D. Sahlins** – Törzsek (137-314) IN: E.R.Service-M.D.Sahlins-E.R.Wolf : Vadászok, törzsek, parasztok. Kossuth Könyvkiadó, 1973, 137.o.

¹⁰¹ **Touraj Atabaki & John O`Kane** – Post-Soviet Central Asia, Tauris Academic Studies, London 1998

diákoknak, amit az észak-amerikai diákok is kapnak).

A következőkben ennek a generációnak az identitását próbálom körülírni.

IV. 4. A tradicionális és globalizált világ hatása az „aranygeneráció” tagjainak identitására

Öt hónap alatt, melyet a kazakisztáni egyetemen töltöttem, volt alkalmam megfigyelni, ki hogyan gondolkozik, nyilatkozik a modern, globalizált s a hagyományok világáról. Természetesen az egyetem közössége, mint azt már az előbbiekben is említettem, ab initio más eszközökkel van nevelve, mint ahogyan az az intézmény határain kívüli világban történne. Ha áttekintjük, például az egyetem által felkínált szakokat, szakpárokat, akkor felfedezhetjük, hogy lényegében olyan tudományok elsajátítására van lehetőségük a diákoknak, amelyek „az új világ szüleményei”¹⁰², hangsúlyozva a tényt, miszerint mindent angolul kap tálcán a növendék. Igény szerint betekintést nyerhetnek: a jog, az újságírás, s szociális tanulmányok, az üzlet, marketing, menedzsment világába valamint az általános nevelés tanulására is lehetőség van. Bármely szakot választva, természetesen egy általános műveltségi modul is el kell végezniük a diákoknak, azonban „nemzeti tantárgyak”, mint a kazak, az orosz irodalom, vagy a művészetek, nincsenek hangsúlyozva, egyedül a történelem az a tantárgy melyet oroszul lehet tanulni. Kazak nyelv vagy „kazak hagyományok” (melyet én magam is felvettem az órarendembe) nevezetű tantárgyak közül egyet minden első éves diáknak kötelező tanulnia. A diákok többségét megkérdeztem a kazak nyelvről – melyet értelemszerűen más közép-ázsiai országból érkező diákok vettek fel – mégis miért akarnak kazakul tanulni. „**A kazak nagyon hasonlít a kirgizre, miért ne tanulnám, amúgy is itt élek, minél több nyelvet tudok, annál jobb.**”- válaszolta egy kirgiz lány, akiéhez hasonló gondolatokat kaptam üzbég és türkmén részről is, egyedül a tadzsikoknak okozott némi nehézséget a nyelvtanulás, mivel a tadzsik nyelv a perzsához hasonlít s nem a türk nyelvcsaládba tartozik, ahogyan a többi.

A diákok nagy általánosságban minimum 5 nyelvet beszélnek, hiszen oroszul és angolul mindenki tud, a saját országa nyelvén is beszél (üzbég, kirgiz, kazak, tadzsik, türkmén), ami maga után vonja, hogy még legalább egy nyelvet beszél az említettek közül a

¹⁰² -mondja egyik adatközlőm, aki hangsúlyozza: nincs történelem, irodalom, néprajz szak, nyelv szak pedig az angolra korlátozódik

hasonlóság miatt (vagy legalábbis azt állítja), ezen kívül pedig legalább még két idegen nyelvet elsajátít az egyetemi évek alatt. Tehát amikor egy külföldi, mondjuk európai diáktól megkérdezik, hogy hány nyelvet beszél, s az azt válaszolja hármat, akkor kicsit elképednek, hiszen nekik teljesen természetes már a többnyelvű közegben való nevelkedés is.

A mikrokörnyezet közösségén belül, a kulturális diverzitás - már csak Közép-Ázsia történelmét tekintve is – természetes s mégis nagybecsű dolognak számít, amit tetéz a tanárok 21 s a diákok 25 különböző országból való érkezése s ezáltal saját kultúrájuk reprezentálása.

Az egymással való megismerkedést „**nemzetközi napok**” megrendezésével teszik hangsúlyossá, amikor az abban a félévben érkező csere- vagy a nemzetközi diákok (akik épphogy elkezdték a képzést) prezentációkkal, játékokkal készülnek saját kultúrájuk bemutatására. Így nevelik a diákokat kulturális érzékenységre, kíváncsiságra s nemzeti identitásuk meghatározására is egyben.

A nemzetközi nap, melyen én is részt vehettem, rávilágított arra, hogy a közép-ázsiai országok prezentációi, a kis tárgyak melyeket hoztak s az ételek, melyeket elkészítettek nagyon hasonlítottak egymásra. Azonban pontosan ők voltak azok, akik igenis kihangsúlyozták saját nemzetiségüket, s különbözőségeiket, még ha azok apró részletekben is rejlettek, hogy a Közép-Ázsia határain kívülről érkezők össze ne tévesszék az országokat egymással. Mind a négy ország prezentációjában helyt kapott a főváros bemutatása, melyek egytől egyig viszonylag új alapításúak s egészen kirívó építészeti stílust képviselnek (Asghabat például fehér márványból épült újjá az 1948-as földrengés után, magára vonva a világ figyelmét). Ezzel – úgy vélem - az amerikai s az európai diákoknak (s önmaguknak is) szerették volna bizonyítani a „modern világhoz való közeledettségüket” s azt, hogy annak ellenére, hogy ilyen városokból érkeztek mégis tradicionális ruhákban és hangszerekkel jelentek meg. (Nagy általánosságban a környező országok fővárosaiból vagy egészen nagy városaiból nyertek felvételt a diákok, ez tulajdonítható az elégtelen információáramlásnak is, mivel kisebb településekhez nem érkezett el a hír, miszerint ez az „amerikai típusú egyetem teljes ösztöndíjat ajánl Közép-Ázsiából érkező diákjainak, valamint betudható annak is, hogy a kisebb településeken a diákok nem beszélnek angolul, ennek következtében amúgy sem nyertek volna felvételt). Az egyetem vezetősége pedig büszke volt e változatosságra s **globálisukra** (T.H. Eriksen szavaival élve). Teret kaptak a diákok arra, hogy saját identitásukat megpróbálják kifejezni, melyben nagyon szorosan kötődnek a regionális

hagyományokhoz (pl. zenélés dombrán, nemzeti játékok bemutatása, népviseletben való megjelenés). T.H. Eriksen úgy véli : „ *A kultúra globalizációja nem azt jelenti, hogy a csoportok és az egyének kulturálisan uniformizálódnak, hanem azt, hogy új típusú kulturális különbségek növekedését idézi elő a globális és lokális közötti találkozási pontokon*”¹⁰³, miközben kihangsúlyozza, hogy szinte csak elméleti szinten tudunk csak „tradicionális és tisztán „modern” világról beszélni, empirikus értelemben pedig nem, a kultúrák már nem zártak, belsőleg nem egységesek. A vizsgált egyetemi közösség tagjainak identitásalakulására pedig e fentebb taglalt tény nagy befolyással van. Ezt a következő alfejezetekben fogom részletesebben kifejtetni, addig is tekintsünk meg néhány megörökített pillanatot a Nemzetközi Nap eseményeiről:

Kép 19. Üzbég asztal

Kép 20. Üzbég nemzeti játék

Kép 21. Tadzsik csoport

A **diákok identitásának** meghatározásával kapcsolatban jut eszembe Erik H. Erikson, „ *az identitáskutatás alapító atyjának*” meghatározása, mely a pszichoanalízisnek is nagy jelentőséget tulajdonít az egyén és társadalom viszonyának összefüggésében. Az identitás „*minden egyes ember személyes sajátossága, amely önmaga testi mivoltának, szülői előképének, egyre bővülő társadalmi tapasztalatoknak és benyomásoknak kulturális feldolgozásával formálódik s nyer tartósan elismerést*”¹⁰⁴, mely meghatározásban a kulturális feldolgozás a következőképpen magyarázható: az egyén társadalmi környezetének kulturális mintakészletéből merítve alkotja meg önmagát a többiekhez képest.

A mi esetünkben a közép-ázsiai diákoknak nem csak egymáshoz képest, hanem a távoli, az egyetem belső környezetébe importált és beágyazni kívánt „nyugati modern, globalizált világhoz” képest is meg kellett határozniuk önmagukat. Ez, tapasztalataim szerint, kétféleképpen történt: a nemzeti bemutatkozó estén mindenki saját hagyományait hangsúlyozta s mutatta be, az ugyanabból az országból érkező diákok összetartottak s egymást erősítették a hitben, miszerint ők egy identitásukban tisztánlátó, erős nemzet tagjaiként érkeztek Kazakisztánba, akikre az egyetemi tanulmányaik ideje alatt a világ szemé

¹⁰³ **Eriksen, Hylland Thomas** : Kis helyek- nagy témák, Bevezetés a szociálandropológiába. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006, 381o.

¹⁰⁴ **Sárkány Mihály** – Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában, L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2000,

szegeződik, tehát némi introspekció (saját belső életükbe történő bepillantás) után, nekik par excellence különbözőségüket kell hangsúlyozniuk a világ többi nemzetével szemben. Tehát, amikor az egy országból érkező, egy nemzetet reprezentáló diákoknak „csoportosan kellett kiállniuk magukért”, akkor határozott elv-, és értékrendszert tártak elénk, csoportosan, kollektíven „hozták létre” nemzeti identitásukat.

Akkor azonban, amikor egyénileg beszélgettem egy-egy diákkal, sokkal bizonytalanabbnak tűnt identitástudatuk.

IV. 5. „Ha tükörbe nézek, már nem biztos, hogy magamat látom”¹⁰⁵ - az „aranygeneráció” identitásképe

Tinédzserkorban természetesnek mondható, hogy a fiatalok keresik önmagukat s elfoglalt, vagy elfoglalni vágyott helyüket a világban. Esetünkben is ez történik, az egyetemi közösség tagjai - bár öntudatlanul - de saját magukat szeretnék meghatározni. Generációt illetően már eltávolodtak a szovjet világ eszméitől s a mikroköznyezetben belül a nyugati világ értékrendszerében nevelődnek, azonban éppen ezért van nehéz dolguk, hiszen hol erre, hol arra hajlanak hovatartozásukat illetően.

Egy kirgiz lány például, amikor a családjában használt nyelv, s az anyanyelvével kapcsolatban kérdezősködtem, kissé összezavarodott : **„félíg Üzbég, félíg Kirgiz vagyok, az anyanyelvem így, azt hiszem az üzbég. Otthon három nyelv keverékét beszéljük, de leginkább az oroszról állapodunk meg, végülis az az anyanyelvem, de a kirgizt is nagyon jól beszélem, az iskolában esszéket mindig kirgizül írtam.”** Láthatjuk, szinte itt is visszaköszön a „nemzetek születése” című fejezet lényege, vagyis a nemzetek Közép-Ázsia területén még a mai öt ország határainak meghúzása előtt, összekeveredve éltek, egymás nyelveit beszélték, a Szovjet idők beköszöntével és a russzifikálás következményeképpen pedig, az orosz nyelvet is „befogadták”... ez azonban a mai „aranygeneráció” tagjainak életére is kihatott, bármennyire nem érzékelnek már a régi rendszerből sokat, identitásukban mégis függenek tőle. Hiszen „*a nyelv a kultúra hordozója, kalauzként szolgál a társadalmi valósághoz*”¹⁰⁶ - állítja Edward Sapir.

¹⁰⁵ -mondta egy kazak adatközlőm

¹⁰⁶ **Sapir, Edward** – A nyelvészet mint tudomány IN: Bohannon – Glazer (szerk): Mérföldkövek a kulturális antropológiában. Budapest, Panem Kft. 1997, 212.o.

„Kazakisztánban sok olyan kazak embert ismerek, akik csak oroszul beszélnek és kazahul alig vagy egyáltalán nem, ez Tadzsikisztánban nem így van. Nálunk mindenki tud tadzsikul. Ritka az olyan család, ahol csak oroszul beszélnek otthon.” -osztotta meg velem egy tadzsik fiú, akit szintén az általa használt nyelvről kérdeztem, míg barátja kihangsúlyozta : *„Nem igazán tudnánk megkülönböztetni magunkat a többi közép-ázsiai kultúrától, a nemzetközi napon is szinte hasonló dolgokat mutattunk be. Látszik, hogy egy ország voltunk régen. A Szovjetunió felbomlása után változtatták meg csak a térképet. A népviseletünk különbözik a Kirgizekétől, azonban hasonlít az Üzbégek ruháihoz. A nyelvünkben azonban eltérünk a többiektől, mivel mi perzsául beszélünk, a többi közép-ázsiai nyelv azonban a türk-mongol nyelvcsaládból származik és nagyban hasonlít egymásra.”* Tehát ez a fiú egyáltalán nem ragaszkodott saját nemzetének a megkülönböztetéséhez a többi közép-ázsiai nemzettel szemben (ellentétben a nemzeti ünnepi bemutatóhoz, ahol a tadzsikok, a fenti képen is láthatóan, népviseletben jelentek meg, még néhány fiú is, pedig elmondásuk szerint, a fiúk soha nem hordanak nemzeti ruhákat, csak az idősebb férfiak a falvakban) csak a nyelvi különbséget emelte ki, amelyben azonban az összes többi említett országtól különböznek. Tehát nekik ebben rejlik az „erejük”. Összezavarodottságot pedig ez esetben, összehasonlítva a kirgiz lány esetével, egyáltalán nem tapasztaltam.

Egy türkmén lány a kollégiumban lakó többi nemzetiségű diákról azt mondta :*„**azt például biztosra tudom mondani, hogy a kazak lányok nagyon sokat beszélnek telefonon...:)**A tadzsikok pedig rettentően hangosan beszélnek, ezt észre lehet venni a tanuló szobában is, jönnek és szinte ordítanak...De vannak a nemzetköziek, akik sokkal inkább európaiasak...pl. az amerikaiak jönnek, mosolyognak, megkérdezik, hogy vagyok...aki európaias...hát ahogyan kinéznek...meg olyan fehérek hozzánk képest...nem tudok sokat ezekről a kultúrákról, de mégis, alapjába véve ahogyan kinéznek, amiket viselnek. Nem rossz értelemben persze, de meg lehet különböztetni, nálunk nem is kaphatóak ilyen cuccok, vagy nincsenek divatban.”* Tehát a türkmén lány apró dolgok által, de megkülönbözteti magát a kazakoktól s a tadzsikoktól, a „nyugati világ diákjairól” (értem ez alatt az európai és amerikai diákokat) pedig azt mondja, mi „fehérek vagyunk” és olyan „cuccaink” vannak, amelyek az ő világában nem elérhetőek. Itt megjegyezném, igenis elérhetőek a globalizációnak köszönhetően ugyanazok, legyen itt szó ruhamárkáról, Almatyban és Asghabat-ban (Türkmenisztán fővárosa) is kaphatóak, de azok mégsem tekintendőek

„sajátuk”, azok rajtuk, közép-ázsiai fiatalokon **„mégsem úgy mutatnak, mint a nyugatiakon”**. Tehát a lány identitásában, inkább a tradicionális türkmén világ lakójának vallja magát, elismerve a globális világ vívmányait. Ez megjelenik az öltözködésről alkotott véleményében is, továbbá válaszában, megint valakihez hasonlítja magát, ez esetben a kazakokhoz és úgy egészében az Almaty-ban elfogadott normákhoz, mondván : **„Türkmenisztánban egy kicsit szigorúbbak a szabályok, mint itt. Különbözik abban is, ahogyan az emberek öltözködnek. A lányok ha miniszoknyát vesznek fel, akkor az emberek összesúgnak a háta mögött, hogy mégis, mi lelte, hogy tehet ilyet, talán őrült? De itt, ez rendben van. Számomra ez a furcsa. Tudod, amikor először idejöttem, ugye jártam egyetemre az USA-ban is, ott rendben van, hogy rövidnadrágot hordanak, de itt nem hogy rövidnadrágot, hanem miniszoknyát, mindent megmutatva. Így az elején minden olyan „nyitottnak tűnt” nekem, sétáltam a kampuszon és ilyen módon felöltözött lányok jöttek szembe...furcsán érint, hogy a többi lány meztelen testét látom.”** Kíváncsiságom kielégítése céljából megkérdeztem, mégis Türkmenisztánban, hogyan öltözködnek a lányok:

„Hát lehet szoknya, persze...de nem túl rövid, nem annyira nyitott mint itt. De szerintem itt a KIMEP estében az is közrejátszik, hogy -mondjuk úgy- a nagyon gazdagok járnak leginkább ide s ők pedig olyan mintha mindennap „fashion show”-t rendeznének az egyetemen. Néha bejönnek a tanterembe, teljes díszben, én pedig elkezdek gondolkozni, hogy valami alkalom van-e, hogy ennyire nagy díszben vannak.

Asghabat-ban az emberek népviseletben járnak, igenis felveszik a nemzeti ruhákat. Nekem is van és én néha még a kollégiumban is azt viselem, mert abban érzem magam a legjobban. Türkmenisztánban a nők hordják ezeket a ruhákat s persze többségük fejkendőt is. Itt Almaty-ban azonban nem láttam, hogy bárki is fejkendőt hordana, s a népviseleti ruhákról ne is beszéljünk. Ez megint furcsa nekem.” Mesélte a türkmén lány, aki némi gondolkodás után, de kihangsúlyozta véleményét, megismertette engem a türkmén és kazak világ közötti különbséggel (természetesen az ő látásmódjának megfelelően): **”Igen, tudod itt az emberek már „új szemléletmóddal” rendelkeznek. Egyre inkább közelednek az amerikai és európai szokásokhoz, a saját hagyományaikat egy kicsit háttérbe szorítva új, más szokásokat követve. Én tanultam külföldön és hordtam az európai ruhákat, de emellett még fontos maradt az, hogy a saját tradícióimat is megtartsam, az érzés miatt ami bennem van...**

A szemeszter elején például türkmén népviseletben mentem órára, s amikor beléptem, senki nem bámult rám furcsán, ez a ruha nekem olyan érzést ad, hogy igenis jól nézek ki és

nem utolsó sorban a kultúrámmal is meg tudom ismertetni a többieket.

Az idősebb férfiak amúgy nálunk egy „timpek”-nek nevezett hosszú juh szőrből készült ruhát viselnek meg „don”- t, ami egy hosszú kabát szerepét tölti be, juh vagy teveszőrből készült, a falvakban mindig ezt viselik, a városban inkább csak ünnepi alkalmakkor.

Amúgy a kazakoknak és a kirgizeknek inkább csak táncokhoz vannak tradicionális ruháik, de a türkméneknek és a tadzsikoknak a mindennapokra is.” Tehát az öltözködés a türkmén lány számára egy jelnek fogható fel. Jelzésértékű a világlátást, a modern világhoz való közelséget, közeledést illetően, valamint jelzésértékű a hagyományok iránti elkötelezettséget illetően és nem utolsó sorban pedig a vallásosság jeleként is felfogható.

„Nekem nehéz a kazak, mert nem tudok üzbégül. De amúgy is az USA-ban akarok élni, mert ott azt csinálhatok, amit akarok, és senkit nem érdekel.” - tudtam meg egy üzbég lánytól, aki csak oroszul beszél, s aki 5 éves korától a világ egyik pontjáról a másikra utazik, mint teniszszőnő. A vele való beszélgetés - a valláshoz való magatartását kiemelve (melyet a későbbi fejezetben ismertetek)- rádőbentett arra, hogy mennyire különbözik gondolkodásmódjában azoktól a diákoktól, akik még soha nem éltek külföldön (huzamosabb ideig, leginkább gyermekkorban). Ami természetes, hiszen gyermekkorában is különböző kultúrák hatása alatt volt s ez által úgymond máris a „*globális világ polgára*” lett.

Megjegyezném, nagyon sok olyan diákkal találkoztam az egyetemen belül akik, már legalább fél évet éltek az Egyesült Államokban, diákcsereprogram jóvoltából. Szinte minden második diák úgy mutatkozott be (európai lányoknak való udvarlás esetében kötelező volt közvetlenül a neve elhangzása után hozzátenni) ***„én már egy évet éltem az USA-ban és nagyon jól beszélek angolul, szabad felfogású vagyok, ne aggódj...”***. E mondattal szembesültem, amikor egy kazak fiú megpróbált „jó benyomást tenni rám”. Nos, ez felveti a kérdést a továbbiakban: vajon ez a fiú mit gondol az európai lányokról, és hogyan kategorizálja önmagát. Ezek szerint ő úgy véli, hogy az európai lány azt gondolja, a közép-ázsiai fiúk nem szabadfelfogásúak, azonban ha már az USA modern világának nevelése alá kerülnek, akkor lehet esély a „régimódú gondolkodás bilincseinek lerázására”?! (e kérdés megválaszolásához, úgy vélem további öt hónap célirányos kutatás szükségeltetne).

E fentebb említett interjúrészletek elgondolkodtatóak. Beszélgetéseim során, még olyan esetben is amikor nem kérdeztem rá szándékosan a többi nemzetről való véleményre, vagy a különbségekre, valahogy úgy alakult a társalgás, hogy mindegyik interjúalany a „többiek” jellemzésével, vagy róluk való vélemény formálásával határozták

meg önmagukat – igazolva a fejezet elején említett *Erik H. Erikson* gondolatot.

A következő alfejezetben külön tárgyalom a kazak diákok identitásképeinek alakulását, mivel mind lakótársaim, mind legjobb barátaim kazakisztániak voltak.

IV. 6. Hagyományőrzés és az attól való eltávolodás a kazak diákok mindennapjaiban

A kazakisztáni diákok identitásának meghatározása, számomra még nehezebbnek bizonyult, mint a többi közép-ázsiai nemzetiségű diáké. Ez furcsa, paradox helyzet, mivel a legtöbb időmet helyi, kazakisztáni születésű és jelenleg Almaty-ban élő két lánnyal töltöttem, tehát volt lehetőségem arra, hogy igazán megismerjem őket s minden kérdésemre választ kapjak. Ehelyett minél inkább beavattak életükbe, annál nehezebbnek bizonyult a kapott információköteg megfelelő csoportokra való lebontása. Természetesen nem gondolom, hogy ez egyedi eset lenne, de úgy vélem szükség van arra, hogy még a velük való interakcióim leírása előtt figyelmeztessem az olvasót, nem voltak annyira egyértelműek a következtetések, mint ahogyan azt az eddigi interjúalanyaim válaszaiból kiszűrtem.

Első tény melyet meg szeretnék említeni, az az ellentét, melyet a kollégiumi kazak lakótársaim és a két helyi kazak barátnőm viselkedése között felfedeztem. A kollégiumi lányokkal egy konyhát és fürdőszobát használtunk, tehát lényegében csak hálóhelyünk nyílt külön szobába, ennek köszönhetően pedig minden alkalmam megvolt arra, hogy többek között főzési szokásaikat megfigyeljem.

Kép 21. Kazak lakótársakkal (s két szobatárssal)

A kazak, és úgy gondolom, az összes közép-ázsiai kultúra elveinek megfelelően, ők is csak ipari méretű adagokat főztek. Soha nem főztek csak saját maguknak, vagyis két személyre. Minden ünnepet, legyen az vallási (pl. ott tartózkodásom idején a Ramadan¹⁰⁷ és a Kurban Bayram¹⁰⁸) vagy nemzeti (December 16., Kazakisztán Függetlenségi évfordulója¹⁰⁹)

¹⁰⁷ **A ramadán** vagy más elnevezésben a ramazán az iszlám naptárban a kilencedik hónap neve. Az arab eredetű ramida szóból származik, amely szárazságot, hőséget jelent. Ramdán hónapban arra emlékeznek, hogy Allah kinyilatkoztatta Mohamednek akaratát. Mivel az iszlám naptár rövidebb, mint az általunk használt Gergely-naptár, így az ünnep folyamatosan vándorol, évről évre más időpontra esik. (http://www.unnep.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=40&Itemid=63) Letöltés ideje: 2013.03.26.

¹⁰⁸ **„Kurban Bayram”, a legnagyobb iszlám ünnep**

Isten nevében: A négy napos áldozati „Kurban Bayram” a legnagyobb iszlám ünnep, melynek vallási gyökerei egészen Ábrahámig nyúlnak vissza, aki fiát Ismaelt áldozta fel Istennek. Hagyományosan az Áldozati

megtartottak, megünnepeltek, általában lóhúst főzve és például a Kurban Bayram alkalmával, áldozati állatként bányahúst sütve. Egymás között oroszul s kazakul egyaránt beszéltek, barátaik leginkább a kollégiumon belüli közösségből kerültek ki, bár már harmadik éve jártak az egyetemre, mégis az a baráti körök maradt meg, mely első évben kialakult, vagyis a közeli szobák lakóiból összeállt közösség.

Népviselőben nem sokszor láttuk őket, azonban miniszoknyában sem, amiről a türkmén lány mesélt. Sokszor beszéltek a családról, annak szerepéről az életükben, ebben szerepet játszhatott az is, hogy szülővárosuk Almaty-tól kb. ezer kilométerre helyezkedett el. Ami értékrendbeli távolságot is legalább annyira kifejez, mint fizikai távolságot, mivel a **„minél messzebb a két nagyvárostól (Almaty és Astana) annál messzebb a globalizált világ eltorzító hatásától”¹¹⁰** elv érvényesül Kazakisztánban. Ez észrevehető volt a vallási kérdésekhez való hozzáállásukban is. A konyhában (ahogyan a fentebbi képen is látható) hatalmas plakát volt kiakasztva a falra, melyen a mekkai Kába-szentély volt látható. Naponta ötször imádkoztak, a tisztálkodási szokásokat pontról pontra betartva, mely minket, európai lányokat néha kicsit kellemetlenül érintett, mivel egy mosdót és mellékhelységet használtunk, mely a nap 24 órájában szinte víz alatt volt (ima előtti tisztálkodási rítusaik miatt).

A kazak és az orosz/török barátnőm viselkedésmintáikban eltérést mutattak a kollégiumi lányokétól. Ők csak oroszul beszéltek egymás között s otthon is. A nemzeti, vallási ünnepeket állításuk szerint megtartották, azonban én ebből nem sokat éreztem, sőt az orosz/török lány vallási ünnepek alkalmával csak annyit mondott, otthon kell maradnia, de soha nem hangoztatta, hogy a családjával mennyire tartják meg a szokásokat, én is csak a kazak barátnőm elmondásából értesültem az elhallgatott dolgokról. Amit soha nem hazugságként könyveltem el, hiszen ő csak nem akarta hangoztatni előttem, vagyis az ő szemével nézve, a szabad felfogású európai lány előtt azt, hogy neki még nem lehet ún. szabad akarata, hiszen a családjával él s így módon ha akarja, ha nem, de meg kell tartania a szokásokat. Tehát az otthoni, családi és az egyetem keretein belüli értékrendszer között

Ünnepet az iszlám holdnaptár utolsó hónapjának tizedik napján tartják, körülbelül hetven nappal a ramadán, és közvetlenül a haddzs (a muszlimok éves Mekkába történő zarándoklata) után. Az ünnep általában négy-öt napig tart. Az iszlám holdnaptár és a Gergely-naptár közötti különbségekből adódóan az ünnep időpontja évről évre változik.

(<http://torokorszag.network.hu/blog/torokorszag-egzotikus-vilaga-hirei/kurban-bayram-a-legnagyobb-islam-unnep>) Letöltés ideje: 2013. 03. 26.

¹⁰⁹ <http://www.kulugyminiszterium.hu/dtweb/unnepek.aspx> Letöltés : 2013.03.26.

¹¹⁰ -néhány adatközlőm véleménye

próbálta elhelyezni magát, mely néha a makrokörnyezetből hozott elvek mikrokörnyezeti önmagából való elfojtását idézte elő, nem beszélve az „európai értékrendszernek”, vagyis személyemnek való „formális megfeleléskényszerről”.¹¹¹ Úgy mond eltitkolt előlem néhány dolgot, mert félt, hogy eltávolodik tőlem, s ezáltal nem tud megfelelően illeszkedni a mikrokörnyezet szabadelvűségéhez, hiszen a diákoknak az európai s amerikai cserediákokkal való barátkozás nem csak presztiziskérdés, de fejlődési lehetőség is volt.

A kazak lakótársaim és a helyi két barátnőm közötti identitás- valamint felfogáskülönbségre akkor derült igazán fény, amikor egy alkalommal a kollégiumban mind a négyen összetalálkoztak az én jelenléteemben. Látszólag ismerték egymást, de nem mutattak hajlandóságot a köszönésen és a megszokott „как тебе дело”, vagyis mi újság kérdésen túlmenő kommunikációra. Amikor elváltak útjaink, a kazak barátnőm kérdezősködni kezdett, mégis honnan ismerem a lányokat, mire közöltem vele, ők a lakótársaim. Ekkor adta tudtomra, ő nem igazán szívleli őket... Soha nem mondta, hogy miért nem, de idővel magamtól is rájöttem. Értékrendszerük nem egyezett. Az Almaty-ban nevelkedett barátnőim sokkal inkább modernebb felfogásúak voltak, leginkább csak felmenőik szigora követelhetette meg tőlük a hagyományok tiszteletét, míg a kisebb városból Almaty-ba költözött lakótársaim tradicionalitásukkal szándékosan megkülönböztették magukat a „**nagyvárosi kazakoktól**”.

Ennek köszönhetően az összetalálkozást követően a lakótársaim már nem úgy viszonyultak hozzám, ahogyan azelőtt. A „nagyvárosi kazak” pecséttel ellátottak csoportjának tagjaival barátkozó európaiak kategóriájába tartoztam ezután, akivel ők már nem voltak annyira közvetlenek, jelenléteemben meggondolták mit és hogyan mondanak.

Én, mint kutatónövendék, nem tettem mást, csak megfigyeltem s jegyzeteltem, azonban ahogyan *William Foot Whyte* is írja : „ *Ha a kutató egynél több csoportba próbál beilleszkedni, terepmunkája bonyolultabbá válik. Előfordulhat, hogy ezek a csoportok konfliktusra keverednek egymással s a kutatótól elvárják, hogy állást foglaljon*”¹¹². Esetembe konfliktusra nem került sor, azonban a fentebb említett eset után, a lakótársaim életének már csak „külső megfigyelője” lehettem.

Konklúzióm azonban változatlan, aki Almaty-ban nő fel, sokkal nehezebben találja meg identitását, mint aki más közép-ázsiai nagyvárosban, méghozzá azért, mert Kazakisztán áll a legközelebb a nyugati világ eszméinek beágyazásához. Valamikor a Szovjet világ is „átjárónak

¹¹¹ A. Gergely András kifejezésével élve – **A. Gergely András** : Kisebbségi tér és lokális identitás. MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont Budapest, 1996. online változat: <http://mek.oszk.hu/10600/10663/index.phtml>

¹¹² **Foot White, William** (1999): Utcasarki társadalom . Új Mandátum, Budapest, (327-408) , 346.o.

használta” e területet, így történhetett a vallások keveredése is, mely által a népesség kb. fele muszlim, fele pedig ortodox lett, ellentétben a környező országok arányaival, melyeket megtekinthetünk a dolgozat elején, az országokat külön-külön bemutató fejezetben.

Kép 22. Almaty-ban élő barátnőimmel

A fenti képen látható két kazakisztáni barátnőm által használt nyelv csak az orosz (az egyetemen belül az angol) volt, a kazakot egyáltalán nem használták. Az orosz/török lány csak annyit tudott, amennyit a középiskolában kötelező volt megtanulni s csak akkor használta, amikor egymás között viccelődtünk. A kazak lány pedig akkor kezdte használni, amikor nekem tanított néhány kifejezést, ellenben a nyelvtani feladataimban már nehézkesen tudott segíteni, mivel nemzetének nyelvét használat híján kezdte elfelejteni. A lány édesapjával egyszer volt alkalmam találkozni, aki szintén külső vonásokból ítélve kazak volt, ellenben oroszul beszélt s tőlem is megkérdezte, mégis miért akarok én kazakul tanulni, tanuljak inkább oroszul, annak a jövőben nagyobb hasznát fogom venni. E tanáccsal s a meglepődéssel, mely a kazak nyelv elsajátítására vonatkozó szándékomat övezte, az egyetem keretein belül nagyon sokszor találkoztam, hiszen a mikrokörnyezetben elfogadott tény volt az orosz nyelv anyanyelvszerű használata. Senki sem közösiített ki senkit azért, mert üzbég vagy pl. tadzsik helyett oroszul beszélt, mitöbb az egyforma nemzetiségűek sem nemzetük „kis nyelveit” használták az egymás közötti kommunikáció lebonyolítására, hanem az orosz. A külföldi tanárok sem kazakul tanultak meg elsődlegesen - a törvénytől függetlenül, mely szerint, aki hivatalos pozíciót lát el, annak kötelező kazakul beszélnie. Ellenben az egyetem határain kívül az angollal már nem boldogulnak, ezért oroszul kell megtanulniuk.

Megemlíteném itt a makrokörnyezetet, vagyis az egyetem határain kívüli világot, gondolok ez esetben Almaty-ra, vagy úgy egészében Kazakisztánra, ahol igaz, hogy az orosz nyelv ugyanolyan használatban van, mint a mikrokörnyezetben, azonban ezzel egy időben a kazak nyelv nagyobb szerephez jut. A makrokörnyezetben szerzett tapasztalataimat sajnos e dolgozat terjedelmi megkötései miatt nem tudom részletesebben ismertetni, így csak azt hangsúlyoznám, hogy a kazak nyelv használata az egyetemen kívüli Kazakisztánban a hagyományőrző emberek körében használatos, akik az orosz nyelvet kicsit rosszallóan fogadják csak be környezetükbe, ami a kisebb településeken inkább megfigyelhető, de Almaty-ban is volt esélyem ezt észrevenni. A mikroközösség diákjai azonban e tényre néha úgy tekintenek, mintha a nemzeteik kisebb nyelveit beszélve, nem tartoznának annyira a globalizált világhoz (melyet az egyetem reprezentál), mintha az orosz nyelvet használnák.

Csak akkor hangsúlyozzák kisebb nyelveik jelentőségét, amikor a másoktól való megkülönböztetés a cél, vagy amikor azt sorolják, hogy valójában hány nyelven is beszélnek.

IV. 6. 1. „Már két világnyelvet beszélek, miért tanulnék meg egy harmadikat” - a nyelv, mint identitásformáló tényező

A használt nyelvvél kapcsolatban egy érdekes történetet mesélnék el, melyet az előbbieken bemutatott barátaimmal kapcsolatban éltem át. Lévén, hogy minél mélyebben meg szerettem volna ismerkedni a kazak kultúrával, szokásokkal, hagyományokkal, elhatároztam, hogy a „Kazak tradíciók” nevezetű órát is fogom hallgatni s majd az ott elhangzottakkal hasonlítom össze a tapasztaltakat. Nos, hamar rá kellett jönnöm, az órán megismertetett hagyományokat már nem fogom felfedezni az egyetem közösségének életében, mivel azoktól már rég eltávolodtak, az „aranygenerációt” már ugyanúgy kell megismertetni „ősei” hagyományaival, ahogyan engem, külföldi, európai kíváncsiskodót.

A félévi vizsga azonban elég összetettnek ígérkezett, a tanárnő igazán megkövetelte a leadott anyag ismeretét, sőt gyakorlatba ültetését is. Tehát azonkívül, hogy írásban s szóban kellett bizonyítanunk tudásunkat, egy rövidfilm forgatása is elvárt volt, melyben egy kazak történet feldolgozását kellett megjelenítenünk. Csatunk hét tagból állt, akik látszólag nem most kerültek szembe először ilyen feladattal, hiszen rögtön tudták mit kell tenni.

Elmentünk a szomszédos állami egyetem jelmeztárába, ahonnan tradicionális kazak ruhákat kölcsönöztünk, mert a KIMEP nem rendelkezett népviseleti ruhákkal, az állami egyetemeken azonban gyakran használják e ruhákat előadásokhoz. Hangsúlyoznám, e helyeken az oktatási nyelv a kazak és hozzánk is csak kazakul voltak hajlandóak szólni a személyzet tagjai. Azután kimentünk a hegyekbe (nem volt messze, hiszen Almaty hegyekkel övezett város), kerestünk egy kibérelhető jurtát s két lovat, melyre a történet megjelenítéséhez szükségünk volt. A lányok befestették arcukat, mivel legény szerepet kaptak, én pedig felöltöttem királykisasszonyi ruhámat, mivel én voltam a főszereplő.

Látszólag a film témája s maga a közeg (lovak, jurta, öltözék) a kazak diákoknak is ugyanolyan izgatottsággal s rácsodálkozásokkal teli pillanatokot okoztak, mint nekem. Élvezték, hogy bevezethettek engem népük hagyományainak világába, szó szerint, mivel az ő saját világuk már inkább az enyémhez volt közelebb, mint az ősi nomád kazakokéhoz.

Kép 23. Beöltözve filmforgatáshoz

Forgatás előtt sokat gondolkoztam, vajon a nekem kiosztott szöveget kazakul kell megtanulnom vagy oroszul, mire a helyszínen közölték velem, hogy úgy nagy vonalakban amit kellene mondanom azt úgy fogalmazom meg, ahogyan kedvem tartja, méghozzá angolul. Kicsit meglepődtem, de nem bántam, hiszen két hónap után, még nem tudtam volna könnyen memorizálni kazak vagy orosz szöveget. Azt gondoltam, azért engedik meg nekem, hogy angolul mondjam a rám eső részt, mivel a tanárnő biztosan elnéző lesz velem szemben, sőt még díjazni is fogja a film szereplőinek kulturális sokszínűségét. Azonban amikor kazak helyett, a többiek oroszul mondták szövegeiket, akkor még jobban meglepődtem. Nagyon jól tudtam, hogy mindegyik filmben szereplő társam kazak (ez talán a mellékletben megtalálható képeken is látszik). Persze csak oroszul beszélnek egymás között, a kazakot nem szokták használni. A tanárnő azonban, már csak a tantárgy lényegéből fakadóan is, leponozta volna az orosz nyelvet a kisfilmekben.

Amikor a barátnőmet megkérdeztem e problémáról, ő annyit felelt, mindegy, hogy milyen nyelven beszélünk a kisfilmben, mert már megkértünk néhány embert a másik egyetemről, hogy szinkronizálja kazakra mindannyiunk szövegét ..., nem került sokba. Ez volt az a pillanat, amikor igazán elgondolkoztam, hiszen nem az volt a gond, hogy nem ismerték a nyelvet, hanem állításuk szerint **„nehezükre esett volna kazakul beszélni és már nem is tudják azt helyesen használni”**. Inkább egy bizonyos pénzösszeget fordítottak e célra, minthogy kazakul beszéljenek.

E tényt a mikrokörnyezetnek tudtam be, ahol természetes az orosz nyelv használata, hiszen az „világnyelv” az angollal együtt, s ők az intézmény határain belül azt tanulják, hogy a világ hogyan működik, s abban ők a későbbi életük során hogyan érvényesülhetnek.

Mondhatnám úgy is, hogy szándékosan „szakítják őket el nyelvi hagyományaiktól”, beléjük nevelve azt, amit a világ bármely táján elérhetnek, vagyis a globális értékeket. Hiszen amikor egy külföldi diákkal beszélgetnek, akkor hiába mondják neki, hogy pl. kazakul beszélnek, azzal nem tudják tudásukat csillogtatni, azonban ha azt emelik ki, hogy oroszul beszélnek, azt már az európai és amerikai diákok is tudják hova tenni.

Nem egyszer alakult ki vita abból, hogy a francia diákok egymás között csak franciául voltak hajlandók beszélni, attól függetlenül, hogy más is volt a társaságukban, aki nem értette meg őket, mire az üzbég lány megkérte őket, hogy beszéljenek angolul, mert őt nagyon zavarja, hogy nem ért semmit a társalgásból. Erre a francia diákok visszavágtak, mondván, akkor tanuljon meg franciául, hiszen az világnyelv, mire a lány felháborodottan vágott vissza : **”már két világnyelvet beszélek, az orosz és az angolt, nem vagyok hajlandó**

franciául megtanulni”. Egy ilyen helyzetben senkit nem érdekelt volna, hogy üzbégül beszél-e vagy sem, s ezt ő is tudta.

Tehát érvényesülni tanítják meg a diákokat a világban, legyen az akár vita, akár békés helyzet. A diákok identitása pedig ehhez simulva alakul.

Ha már vitahelyzeteknél tartunk, a kazakisztáni barátaimmal kapcsolatos történeteimről visszakanyarodnék a közép-ázsiai diákokhoz, akik körében egy másik nézeteltérésre okot adó téma a vallás. A következő fejezetben, a valláshoz való magatartási mintákról szerzett tapasztalataimat próbálom összefoglalni.

IV. 7. Tabu legyen-e a vallás?

Emile Durkheim gondolatával kezdeném e fejezetet, mely szerint a vallástudománynak ahhoz, hogy meg tudja határozni magát a tárgyát, vagyis magát a „vallást”, elsősorban a kollektív lét körülményeit kell szemügyre vennie. Elemzése során Durkheim rávilágít arra, hogy végtére is **a vallás a társadalom műve**, így nem az egyéni érzelmekben, hanem a **kollektív lelkiállapotokban kell keresni az értelmét** és lényegét, melyek igencsak változékonyak. „ *A vallási hiedelmeknek és gyakorlatoknak az a fő sajátosságuk, hogy kötelező jellegűek. Márpedig minden, ami kötelező, társadalmi eredetű. Egy kötelezettség ugyanis parancsot feltételez, a parancs pedig olyan tekintélyt, amely rendelkezik. Az egyén csak akkor igazítja magatartását bizonyos szabályokhoz, ha ezek a szabályok olyan erkölcsi tekintélytől erednek, amely kellő kényszerítő erővel rendelkezik. Ez a tekintély csak akkor kényszerítheti e szabályokat az egyénre, ha uralkodik rajta...Spontán módon csak akkor engedünk egy parancsnak, ha az valamilyen felettünk álló közegből érkezik. Ám, ha nem akarjuk elhagyni a tapasztalat világát, el kell ismernünk, hogy az egyén fölött nincs más erkölcsi tekintély, mint azé a csoporté, amelyhez tartozik. Az empirikus megismerés számára csak egy gondolkodó lény létezik, amely nagyobb az embernél, ez pedig nem más, mint a társadalom. A társadalom ugyanis összehasonlíthatatlanul fölötte áll az egyes egyéni erőknek, hiszen ezen erők szintézise...*”¹¹³ - olvashatjuk Durkheim érvelését.

Mindezt azért szerettem volna kiemelni, mert néhány diák (akikkel a vallásról beszélgettem)

¹¹³ **Emile Durkheim** – A vallási jelenségek meghatározásáról (314-333) 327-328.o. IN: Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig, Felkai Gábor, Némedi Dénes, Somlai Péter, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2005

válaszában „társadalmi kényszerítő erőt”, vagy annak jelenlétét véltem felfedezni.

Két üzbég s egy kirgiz lánnyal készített strukturálatlan interjúm során fedeztem fel, mennyire nagy konfliktushelyzetet tud generálni a vallás témája. (Ahogyan már az előző fejezetekben is említettem, a diákok leginkább nagyobb városokból érkeztek vagy Közép-Ázsia országainak fővárosaiból, ami a valláshoz való hozzáállásukat is nagyban befolyásolja).

Üzbegisztán lakosságának 88%-a szunnita muszlim, míg Kirgisztán esetében az arány 74%-ra tehető. Tehát mindkét esetben az iszlám vallású emberek élnek túlnyomó többségben.

A három lánnyal készített interjú másfél órára kerekedett a tervezett fél óra helyett, amelybe nagyban beleszólt az is, hogy a lányok nagyon hamar áttértek az egyetemen s Kazakisztánban való boldogulásuk meséléséről, a vallás témájára, melynek szálát addig csúrték-csavarták, mígnem egy hatalmas **vita kerekedett ki a történetből**. A vita hevességét a résztvevők vérmérsékletének felfokozottsága csak erősítette. Egy idő után engem már észre sem vettek és azt sem, hogy a diktafon be van kapcsolva, angolról pedig hirtelen áttértek az orosz nyelv használatára, mert mindegyikük saját igazáról szeretne volna meggyőzni a másik felet, s ezt a „befogadott anyanyelvükön” (ekképpen nevezem esetükben az orosz nyelvet) könnyebbnek bizonyult. A beszélgetés végén realizálták, hogy mi történt, és sejtéseimmel ellentétben (melyek azt sugallták, hogy kicsit elszégyellték magukat vitatkozásuk miatt) kiemelték, hogy nyugodtan használjam fel a hangfelvételt kedvem szerint, mert bármennyire sajnálatos, de e vita a közép-ázsiai fiatalok gondolkodásmódját s problémáit reprezentálja a vallással kapcsolatban.

Tekintsünk most bele az interjúba: **„Nem bántam meg, hogy idejöttem, a kazak emberek modernebbek, szabadabbak, mint a kirgizek. Otthon sokkal konzervatívabbak az emberek, annyira nem nyitottak, mint a kazakok.”** - mesélte a kirgiz lány, mire a konzervatív szó hallatán az egyik üzbég lány rögtön a vallásra, s annak szabályaira asszociált: **„Taskent-ben pénteken 1 órától 2-ig, még a bazárokból az árusok is mindent otthagya mennek namaz-t tartani a mecsetekbe, de itt Kazakisztánban az emberek nem annyira vallásosak. Taskent szívében lehet, hogy nem áll meg az élet ilyenkor, mivel a központ általában az üzleti negyedek jelentik, de a külvárosban én mindig látom, hogy mennek az emberek, tudod, mi szunnita muszlimok vagyunk és naponta egyszer a mecsetben, négyszer pedig bárhol máshol imadkozunk, persze mielőtt az emberek imádkoznának meg kell tisztuljanak**

testileg is, ezért a „torat”-nak nevezett szertartás az ún. mosakodás (ezt is meg kell tanulni, hogy hogyan tisztuljanak meg helyesen)”. S ezzel elkezdtek a vallásról, a hitükről s az iszlámról beszélgetni : „ *a mellettem lévő szobában egy tadzsik lány lakik, aki legalább háromszor imádkozik egy nap, s persze előtte meg is tisztul, ez még nekem is furcsa... én például nem szoktam imádkozni, az apukám minden pénteken megy mecsetbe de én soha. Kíváncsi vagyok arra, hogyan kell imádkozni és igazán vallásosnak lenni, csak az a baj, hogyha az ember elkezd, akkor már örök életében úgy marad, én erre nem vagyok még felkészülve. A legfontosabb szúrákat ismerem a Koránból, néha olvasom, amikor bajban vagyok s szükségem van valami fogózkodóra...*” - mesélte a kirgiz lány, akinek gondolkodásmódjában máris felfedezhetjük a „kényszerérzetet”. *„Hogyha az ember elkezd, akkor örök életében úgy marad”*- hangoztatja, de ezzel egy időben azt is kifejezi, hogy ő igenis kíváncsi, de egészen addig, amíg nem él „konzervatív életet”, nem szeretné elkezdni a vallás gyakorlását, mert - bár nem tudja pontosan - de úgy hallotta, hogy szigorú szabályok betartásával jár igazhitű muszlimnak lenni. Az efféle gondolatmenetet az üzbég lány folytatta: *„Igen néha hasznos Istenbe kapaszkodni, de az, hogy egész életében a Koránt olvassa valaki ... haszontalan cselekedet. Ha elkezded ezt az életet élni, akkor be kell tartani a szabályokat, nem ihat sz alkoholt ... csak azért nem kezdem el, hogy aztán rögtön át is hágyam a szabályokat, nem ihatnék meg egy sört, nem cigizhetnék, többet nem mehetnék bulizni, nem viselhetnék kivágott ruhákat ... nem vagyok erre még kész, majd talán ha ötven, hatvan éves leszek... (apukám ateista volt, nem hitt Istenben, az anyukája tanár volt és hívő, de többet foglalkozott a tanítványaival, mint a saját fiával, így elhanyagolta és apukám a saját útját járta, amelyen nem találta meg Istent.. ennek ellenére én hiszek Istenben, de azt gondolom, hogy nem számít milyen vallású vagy, ha van hited)”. Látszólag mindkét lány fél a Korán szabályai által „fogvatartott” élettől, s úgy vélik, ha nem kezdik el azt tanulmányozni és abban hinni, akkor nem is vétkeznek azáltal, hogy nem tulajdonítanak figyelmet neki. A saját Istenükben hisznek mindketten s ezáltal, ismét Durkheim szavaival élve : *„ők maguk az általuk követett kultusz törvényhozói”*.¹¹⁴ E gondolatot a második üzbég lány kijelentése is alátámasztja : *„ azért az is sokat számít, hogy mi fővárosokban nőttünk fel, nem tartjuk be olyan szigorúan a szabályokat, hiszen szinte nem is ismerjük azokat, vidéken ez sokkal inkább megvan, ehhez fel is kell nőni. Én azt tartom, hogy az én vallásom közöttem és a valami közötti kötelék amiben én hiszek, nem a**

¹¹⁴ *Emile Durkheim* – A vallási jelenségek meghatározásáról (314-333) 329.o. IN: Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig, Felkai Gábor, Némedi Dénes, Somlai Péter, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2005

templomban vagy az ikonokban, könyvekben van. Ezeket a szabályokat az emberek alkották, ha te magadban valamit nem érzel, akkor hogy hiheted el, hogy ami le van írva az igaz..." - vagyis ez a lány sem ismeri fel magát a társadalom által alkotott képzetekben, s ezt ki is hangsúlyozza, a szabályokat is emberek alkották, miért kellene neki ebben hinni. E kijelentés azonban ellenkező véleménynyilvánítást idézett elő a kirgiz félből :

„ Azonban a fiataloknak kell valami kapaszkodó, hogy megértsék miről van szó, már a műveltség kedvéért is, meg hogy valamihez tudják tartani magukat, amikor még fiatalok és nincsenek kialakulva. Ebben a modern világban túl sok rossz dolog történik ahhoz, hogy ne legyenek törvények.” - tehát kellene a vallás által előírt szabályok vagy sem, és mit jelentsen az, hogy a műveltség miatt illik ismerni a vallási szabályokat?!

E kérdések talán örök érvényűek, azonban a fejezet elején idézett Durkheim gondolat felfedezhető e szituációban : a vallásnak „ ha az egyéni alkat lenne a forrása, nem léphetne vele szemben fel ilyen kényszerítő jelleggel...a vallási jelenségek döntő oka nem általában az emberi természetben keresendőek, hanem azoknak a társadalmaknak a természetében, amelyekben kialakultak”¹¹⁵.

„ Rendben, de mit szólunk azokhoz a muszlim férfiakhoz akik azt állítják, hogy szabályokat követnek, amikor elégetnek más embereket ... ők egyszerűen gyilkosok, hogy hivatkozhatnak e szabályokra... Sok harcot és összeszólalkozást láttam már a barátaim részéről, amikor kijelentették, hogy a keresztény vallások a legrosszabbak , hogy mondhat bárki is ilyet, mikor nem is ismeri a másik vallást. Be kellene fejezni a vallásról való beszélgetést, mert senki sem ismerheti sem a Bibliát sem a Koránt olyan részletesen, hogy mindent tudjon pontosan. Egyet mondok, ha jóban akarsz lenni az emberekkel, akkor ne áskálódj a családi és vallási életükbe, ennyi a lényeg, mert ezek túl személyes dolgok.” - közölte az előzőekben is említett üzég lány, mire kirgiz részről jött a válasz: „ **nekem egyáltalán nem személyeskedés az, ha a családomról vagy a vallásról beszélek, én egy nyitott gondolkodású ember vagyok, Amerikában is voltam csereprogrammal, mentünk a katolikus templomba és teljesen jól éreztem magam, nem volt semmi baj ezzel, én szívesen beszélek erről.**" - mire : „ **Rendben, csak ne lépd át a határokat, még azok az emberek sem beszélnek erről sokat, akik tényleg járnak mecsetekbe és hisznek és többet tudnak róla, mint mi, mert ez akárhogy is, de politika...**" . Felvetődött bennem a kérdés, melyet a kirgiz lány fel is tett, mégis honnan tudjuk, hol a határ : „ **Amikor már érzed, hogy meg**

¹¹⁵ **Emile Durkheim** – A vallási jelenségek meghatározásáról (314-333) 329.o. IN: Szociológiai irányzatok a XX. század elejéig, Felkai Gábor, Némedi Dénes, Somlai Péter, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2005

kellene győznöd a másikat, vagy amikor már arra gondolsz, hogy az ahogyan ő látja a dolgokat, ellentétben áll a te véleményeddel, akkor kell abbahagyni! Én ismerem ezt a típusú helyzetet...hidd el senki ne győzködjön senkit, mert senki nem tud semmit igazából...” - közölte az üzbég lány. *„Nekem például nagyon sok veszekedésem volt az egyik nagyon jó barátommal, mert mindenképpen meg akart győzni arról, hogy higgyek Allahban, meg hogy mennyire fontos, hogy tiszteljem Alit és Muhamedet. De ki tudja, hogy akikhez imádkozunk léteznek-e. Ezzel a barátommal például megegyeztünk, hogy soha többet ebben az életben nem beszélünk a vallásról, mert nem akarjuk emiatt egymást megutálni...meg aztán van egy unokatestvérem, aki túl vallásos. Imádkozik, olvassa a Koránt , nem eszik disznóhúst, nem iszik alkoholt, hozzá képest én nem vagyok vallásos. Ő mindig meg akar engem győzni arról, hogy az apukám egy rossz ember volt , és én ne legyek olyan, mint ő, legyek vallásos . Ő olyan, mint egy pszichológiai vámpír, amikor beszélsz vele, akkor szellemileg elfáradsz, gyenge leszel, igazán rosszul kezded magad érezni, egyszerűen nyomás alatt vagy. Ezért én nem is akarok vele kapcsolatban lenni...”* - mesélte a másik üzbég lány, mire a társa hozzátette: *„ Lehet, hogy a keresztények között ez nem tabu, de a muszlimok védelmezőek és folyton meg akarnak győzni valamiről.”*

Tehát a vallásról való társalgás és hitbeli különbségek emberi, baráti, rokonsági kapcsolatokat szabályoznak, vagy akár szét is rombolják azokat. Véleményük elhallgatására kényszerítik a diákokat konfliktuselkerülés végett. A fiatal „aranygenerációhoz” tartozó diákok pedig, akik identitásukban még nem erősödtek meg, keresik önmagukat és Istent, még kétségbeesettebben, mint azok, akik a makrokörnyezetben „nevelkednek” tovább. Hiszen az egyetemen belül megvan az a szabadságfaktor, mely biztosítja őket az elfogadásról, tiszteletről, hiszen a „nyugati világban is így cselekednek”. A diákok válaszai alapján, azt a következtetést vontam le, hogy az egyetem falai védelmet biztosítanak, csak akkor kell határozott választ adniuk - ez esetben vallási kérdésekben - amikor kikerülnek a szabad felfogás elvét hangoztató intézmény keretei közül s szembe találják magukat a „ közép-ázsiai nép számonkérésével”.

Addig is a diákok keresik a magyarázatokat, mert Közép-Ázsiában a végletek fedezhetőek fel vallásosságot illetően. Sok olyan fiatallal találkoztam, akik ateisták voltak, mondván összezavarodtak, nem tudják eldönteni, hogy engedjenek-e a befolyásnak és a lányok példáját idézve *„nem kezdenek el az iszlám szabályai szerint élni”*, mert esetleg szélsőséges példák tárulnak eléjük, s ők nem akarnak elindulni azon az úton, mely ugyanoda vezet. Vagy

pedig felépítik a saját maguk világát s elképzelnék maguknak egy külön Istent, saját szabályokkal, szertartásokkal, melyeket kedvük szerint alkotnak meg s betartásuk által nyugtatják meg lelkiismeretüket arról, hogy igenis helyesen cselekszenek.

Közép-Ázsia globalizálódó valósága erre lehetőséget nyújt a társadalom tagjainak. Az egyetem pedig, egyenesen „felszólítja” őket arra, hogy szabadok és nem kötelesek igába hajtani a fejüket. Azokat azonban, akik már a Koránnal a kezükben nőttek fel, nem gátolja vallásuk gyakorlásában. Az egyetem egyik épületében két külön imahely is ki van alakítva az imádkozni vágyó diákoknak, amelynek meglétére azonban - az elsőéves diákoktól tudom - az eligazító napon senki nem hívta fel a figyelmüket. Kazakisztánban (ahol a lakosság fele ortodox, fele pedig muszlim) a vallásszabadság, s a konfliktusok elkerülése végett be van tiltva a fejkendő viselete a nyilvános helyeken, mellyel kapcsolatban az egyetem közösségén belül nem találkoztam ellenvéleménnyel.

A vitát lezárva, elkönyveltem magamban a fenti következtetéseket, azonban kíváncsiságom egy türkmén lányhoz vezetett, akivel már csak ketten beszélgettünk - további viták szítását elkerülve – a vallásról való elképzéseiről : **„Például a Kurban Bayram ideje alatt (amikor az emberek feláldoznak egy állatot, egy bárányt pontosan) mi türkmenek a tadzsikokkal együtt gyűjtöttünk pénzt és vettünk egy bárányt, megöltük és a lányok megfőzték a húsát, a 3. emeleten összegyűltünk és együtt elfogyasztottuk. Még aznap az egyik barátommal elmentünk a mecsetbe, én amúgy vallásos vagyok, megtartom a szabályokat, de nem annyira nagyon szigorúan, például nem imádkozom ötször egy nap. De életemben először elmentem itt a mecsetbe. Nagyon meg voltam rémülve, kicsit félttem még akkor is, ha tudom mit kell csinálni, hogyan kell viselkedni...nagyon ideges voltam, s egy helyi asszonytól megkérdeztem, merre kell menniük a nőknek, hol van az a rész ahol ők imádkozhatnak, amikor az rám vetette tekintetét és szánakozóan nézett, én pedig majd elsüllyedtem...de megmutatta, persze én azt sem tudtam igazából hogyan kell imádkozni, milyen mozdulatokat kell tenni, így csak leültem és gondolkoztam, megnyugodtam és egyre közelebb éreztem magam a saját vallásomhoz.”** - a lány válasza kissé zavaros, nem tudtam eldönteni, hogy szokott-e mecsetbe járni otthon, Türkmenisztánban vagy sem, és hogy mennyire mozog otthonosan a mecsetben, mivel egyik szavában azt mondta elméletben tudja jól mit és hogyan kell csinálni, gyakorlatban azonban, amikor megjelent a mecsetben, hirtelen azt sem tudta mihez kezdjen, mire ő bevallotta : **„Nálunk otthon vannak mecsetek. Asghabat-ban legálabb 4 mecset van, de én még soha nem voltam, csak**

apukám szokott menni ... de van egy templomunk is, egy keleti ortodox. „ Tehát a türkmén lány, akiről mindeddig azt hittem, hogy erősen vallásos, kiderült, hogy hisz magában az Izzlámán és Istenben, de a maga módján. Nem tudom miért volt számomra egyértelmű, hogy ő vallásos, talán azért, mert nagyon sokszor láttam őt népviseleti ruhában (az előbbi fejezetekben idéztem is). Azt mondta, nagyon jól érzi magát népviseleti ruhában, azt viselve lehet őnmaga. Én pedig a hagyományőrzést valahogy a vallásossággal kötöttem össze...Lehet, hogy nem véletlenül?

Talán a három tadzsik fiúval való beszélgetésem után alakítottam ki e képet magamban, hiszen amikor őket megkérdeztem vallásosságukról s annak gyakorlásáról, a következő választ kaptam: **„Tadzsiszisztánban az emberek többsége muszlim, de nem úgy, mint itt Kazakisztánban, mivel itt a lakosságnak csak a 47%-a muszlim. Amióta itt vagyunk, nem nagyon beszélünk a vallásról, de tudunk itt imádkozni, senki nem szól bele, a Ramadan ünnepe alatt mindennap voltunk mecsetben. Csak otthon imádkoztunk ötször egy nap, mivel itt az órák miatt nincs alkalmunk, de persze leginkább a lustaságunk miatt nem tesszük. De itt Kazakisztánban ismerek olyan diákot akinek a szülei muszlimok, ő maga azonban nem hisz, nem vallja egyik vallás elveit sem. Ez nagyon ellentétben áll a tadzsik tradícióval.”** - tehát a tadzsik tradíció arra tanít, hogy légy vallásos s tartsd meg a Koránban lefektetett szabályokat, mert csak így lehetsz igazi muszlim. Így cselekedtek a fiúk is, míg el nem kerültek otthonról egy másik közegbe, másik közösségbe, ahol nem csak a makro- de a mikrokörnyezet is nagyobb szabadságot ad vallásgyakorlás terén. Tehát kikerültek a hagyományőrző, sokáig Perzsa uralom alatt álló ország szárnyai alól, beléptek egy modernebb közegbe, ahol ellustultak, mert már nem eszerint ítélik meg őket társaik. Igen, e válasz alapján mertem kijelenteni, hogy Közép-Ázsiában a vallásosság a hagyományőrzéssel van kapcsolatban.

IV. 7. 1. „Jézus szerepe teljesen más a Bibliában, mint a Koránban, szerintünk nem Isten Fia....nem akarok veszekedést...” - A vallás, mint konfliktusforrás

Mi a helyzet a kazak diákokkal, akik már eleve egy modernebb környezetben nőttek fel, ők miszerint taposnak maguknak ösvényt a vallásosság érdekében? - tettem fel magamnak a kérdést, amire választ egy történet ad.

Kazakisztáni két barátnőm példáját tudom ez esetben elmesélni, akik közül a kazak lányt bármikor kérdezgettem a vallásról és saját véleményéről, ő semlegesnek mutatkozott.

Azt mondta, hogy az ő családja nem vallásos, otthon nem tartják be az Iszlám szabályait és ezáltal ő sem olyan nevelést kapott, hogy bármilyen követett elve kapcsolatos legyen a vallással. Ellentétben az orosz/török lánnyal, aki vallásosnak mondta magát. A családja hitéről s szem előtt tartott vallási normáiról szinte soha nem beszélt, azonban saját magáról mindig kihangsúlyozta, hogy ő törekszik arra, hogy megismerje a Koránt s az abban lefektetett alapelveket, melyek szerint a jövőben élni szeretne. Konkrétan a vallásról azonban soha nem beszélt nekem, és én is csak félve mertem tudakolózni, mert láttam rajta, hogy nem szaporítja a szót, azonban nem hittem volna, hogy tabu lenne számára a vallásról való beszélgetés. Akkor nyílt meg igazán, amikor éppen úgy hozta a lépés.

Egy alkalommal megbeszéltük, hogy elvisznek engem Almaty-ban egy étterembe, kicsit bevezetve a nagyvárosi életbe. Mivel nem akartak átlagos helyre vinni, azonban kazak tradicionális helyre sem (mivel ott már jó néhányszor megfordultam), ezért kitalálták, hogy egy arab étterembe fogunk megvacsorázni. Így aznap este a Bejrút étteremben, az arab konyha ínyc (és feltűnően drága) fogásai közül válogathattunk, melyből közép-ázsiai bevett szokás szerint, három különböző ételt rendeltünk, melyet közösen fogyasztottunk el. Vacsora közben szinte a hely kínálta a társalgási témát is, mely nem volt más, mint a vallás.

Elkezdünk az arabokról beszélni, a Koránról, a Bibliáról s a vallásokról. A kazak barátnőm életének egy nagyon kusza periódusába csöppentem - amit én csak identitásválságnak neveznék - aki éppen ezért, e vacsora alkalmával megkérte közös barátnőnket, aki fogékonyságot mutatott az Iszlám iránt, hogy vezesse be őt a Korán rejtelseibe, mert támpontot keres jelenleg az életében és úgy érzi a vallásban fogja azt megtalálni. Az orosz/török lány megörült a felkérésnek s elkezdett az Iszlám elveiről mesélni, mire mindkettőnket olyan kíváncsivá tett, hogy egyre csak kérdeztük s ő fennhangon mesélte a történeteit és hitének biztos voltáról adott tanúbizonyságot (még saját magának is), amikor odajött hozzánk az arab pincér (aki beszélt az orosz nyelvet) s felkiáltott : „ **Mennyire jó tanító vagy, úgy hallom nagyon jól ismered a Koránt, meg kell hogy dicsérjelek, okos lány vagy, csak így tovább**”. Először nem értettem mi köze van egy idegen embernek ahhoz, amiről mi társalgunk, főleg ilyen szinten, hogy odajön és hozzánk szól, de miután láttam a barátnőmön, hogy elvörösödik zavarában, szája pedig széles mosolyra húzódik, rájöttem, ennél nagyobb dicséret egy muszlim embernek nem is kell. Hiszen, ahogyan az üzbég lányoktól is megtudtam, a muszlimok folyton meg akarnak győzni a vallásuk kizárólagosságáról s az Iszlámra való áttérés hasznosságáról, nemes voltáról.

Tehát megértettem, a muszlimok büszkék egymásra és örülnek annak, ha egy olyan szabadelvű társadalomban, mint amilyen a kazakisztáni, egy „térítő jellemmel” találkoznak. Összetartanak egy olyan országban, ahol a népességnek csak a fele muszlim. A barátnóm, pedig lelki válságát azzal próbálja megszüntetni, hogy nem csak hitet szerez magának, hanem ezáltal egy összetartó közösség tagjává válik.

Tovább beszélgetve a vallásokról, sok mindenre fény derült számomra az Iszlámmal s a Kereszténységgel kapcsolatban, mígnem Jézusnak a Bibliában s a Koránban játszott szerepének magyarázatára került a sor. Kazak barátnóm bátran kérdezgette orosz/török barátnónket, mire az egy idő után megelégette, s orosz hadarással csillapította le kíváncsiságát. Először nem tudtam mire vélni azt, hogy előttem oroszul beszél, miközben tudja, hogy nem értem jól a nyelvet, de amikor ugyancsak gyors oroszússal elmagyarázta ennek az okát, megértettem cselekedete miértjét. Többször is elismételtem a fejemben az orosz mondatot melyet tőle hallottam s nagy nehezen lefordítottam. **„Nem akarok tovább erről beszélni, mert Jézus szerepe teljesen más a Bibliában, mint a Koránban, szerintünk nem Isten Fia...nem akarok veszekedést.”** Ekkor kicsit megbántódtam, hiszen azt hittem, jó barátok vagyunk, mire ő ennyire nem bízik meg bennem, annyira nem méltat, hogy angolul közölje velem, miért nem beszélhetünk erről. Azután eltelt egy kis idő, átgondoltam és rájöttem, hogy az Üzbég lány állítása megint igaznak bizonyult. Mivel Közép-Ázsiában a vallás szempontjából is nagyon változatos a népesség, ezért a muszlimok vagy térítenek - függetlenül attól, hogy ki az és milyen felekezethez tartozik (bár Közép-Ázsiában a fundamentalisták száma szinte jelentéktelennek mondható) vagy pedig óvakodnak a vallásról való beszélgetéstől attól tartva, hogy az megrontja az emberi kapcsolataikat.

Tehát bármennyire is furcsa ez egy európai számára, hogy a vallásról kialakított vélemény miatt titkolóznak a barátok egymás előtt, „hazudnak” a konfliktusmentes barátság elérése érdekében vagy éppen idegen emberektől kapnak dicséretet „helyes térítési tevékenységüknek” köszönhetően, ez Közép-Ázsiában a mindennapi élet részévé vált.

Így történik ez a makrokörnyezetben, a mikrokörnyezetben azonban még hangsúlyosabb az arra való nevelés, hogy a diákok saját bőrükön tapasztalják meg a teljes szabadság, a szabadelvűség „nyugati példájának” elsajátítása mennyire veszélyes tud lenni, úgy az intézmény keretein belül, mint azokon kívül. Ilyen úton-módon a diákok kitapogatják, hogy érdemes-e feladni az elveket a modern életfelfogás miatt, melyeket esetleg otthonról hoztak,

(ha pedig otthonról nem hoztak vallásos elveket, akkor már csak a valahová való tartozás miatt) és legalább rövid időre kipróbálják milyen muszlimnak lenni. Akadnak olyanok is, akik ebbe nem mernek belevágni, csak kíváncsiskodnak s végül az időre bízzák a dolgot vagy pedig elhatározzák, hogy nem kell nekik ebben a kérdésben dönteniük, ha az egyetemi évek után Európában vagy Amerikában folytatják életüket (az esetek csak néhány százalékában jellemző e gondolat).

Kielemezve tehát a helyzetet, nem haragudtam meg a barátnőmre, elfogadtam az őt irányító elveket, mire aztán mégiscsak sikerült kipuhatolnom, hogy miért lett belőle ily „buzgó térítő”, mely már az idegeneknek is szemet szúr. Egy arab fiú miatt. **„A szerelem vezérelt Allah karjaiba, ezért is kezdtem arabul tanulni, bár nagyon nehéz, de megéri. Miatta bármit. Ő Szaud-Arábiába való de Amerikában él és angolul beszélünk interneten. Törökországban ismertem meg egy nyaraláson, azóta szerelmes vagyok. Akkor határoztam el, hogy jó muszlim leszek, még ha sok időmbe és tanulásba is kerül. Csak így lehetek jó feleségnek való lány, másképp nem jöhetek számításba, mondjuk nem tudom mikor fogunk legközelebb találkozni, de én addigra biztos, hogy megtanulok arabul, hiszen az Iszlám hivatalos nyelve is az arab, anélkül nem lehet teljes a hitem sem...nem iszok, nem cigizek, néha bulizok, de utána ki is böjtölöm azt az estét, a szüleim amúgy sem engednek, de mondom, megéri, mert szeretem..”**- mesélte a barátnőm, akinek igazából egy külső hatás miatt ütött szöget a fejébe az, hogy neki igazhitű muszlimnak kell lennie.

A közép-ázsiai férfiak - attól függően, hogy mennyire vallásosak – esetében azonban nem mindig a vallási elvek döntenek a megfelelő ara kiválasztásában.

A következő fejezetben a diákok családról alkotott véleményét szeretném körbejárni.

IV. 8. Modern és tradicionális elvek szerepe a párválasztásban

A párválasztás, házasságkötés és családalapítás egy másik fontos kérdéskört alkot, mely a közép-ázsiai emberek életében kezdetektől fogva kiemelt szerepet tölt be. Legyen szó akár nomád türk törzsekről, akár perzsa hatás következtében letelepedett kereskedői életmódot folytató emberekről, a család első helyen állt életükben. A gyermekek száma, átlagban meghaladta akár a tízet családonként. Az élet értelmének tartották a gyermeknemzést és -nevelést.

A fiúgyermeket lovagolni, vadászni tanították elsőként, míg a leánygyermek nevelésére

különös figyelmet fordítottak, hiszen a kedvelt közmondás szerint : „ **A leánygyermek egy másik családnak születnek**”¹¹⁶.

A közép-ázsiai népek körében (mint ahogyan a történelemkönyvekben a magyarok esetében is olvashatjuk) nagy hangsúlyt kapott a párosítás, vagyis **kuda tusu**¹¹⁷, amikor a szülők kerestek párt a gyermeküknek, vagy netalán már születésekor elhatározták, hogy melyik törzssel szeretnének kapcsolatba lépni és „közösködni”, gyermekeik összeházasítása által. E tradíció a modern elveket valló mikrokörnyezet közösségének tagjaiban is él. Bár a diákok nem szeretik hangsúlyozni hagyománykövetésüket, azonban néhány hónap elteltével, bizalmukba fogadva a kívülállót, ez esetben engem, bátran bevallják tiszteletben tartott elveiket.

Egy Tadzsik fiú, miután egy európai lány visszautasította udvarlását, bevallotta : **„Igazából én csak szórakozok, a KIMEP-en sok külföldi lánnyal találkozhatok és ez előnyömre szolgál...megismerem a felfogásukat, csajozok, barátkozok, megtanulok férfi lenni, ennyi a lényeg, ezek az évek erre valóak, semmi komoly kapcsolatot nem szeretnék kialakítani igazából, mert miután végzek a suliban, úgyis hazamegyek Tadzsikisztánba, ahol tudom, hogy anyukám elintézi nekem, hogy a legszebb lánnyal házasodjak össze, nekem emiatt nem fáj a fejem...”**. Tehát az egyetemen töltött időszak, ahogyan már a fentebbi Arnold van Gennep elméletet is említettem (átmeneti rítus, elkülönülés), csak átmeneti, amikor ki lehet próbálni a modern elvekre alapozott életet, pl. lehet barátkozni „szabadfelfogású” európai vagy amerikai lányokkal. Azonban a közösségből való kikerülés után, legtöbben visszatérnek „tradicionális viselkedés- és gondolkodási sémáikhoz”. Ez a fiúkra, párválasztás szempontjából még inkább jellemző, mint a lányokra, mivel a lányok kerülnek úgymond más családba, ők költöznek mai napig a férj családjához. Ily módon a lányokkal szemben nem csak a leendő férjnek, de az „új családnak” is különböző elvárásai vannak, mely közül a legkiemeltebb, mai napig emlegetett és nagy jelentőséggel bíró kritérium a **szüzesség**.

„ A közép-ázsiai lányok manapság nagy nyomásnak vannak kitéve, mert az életmód egyre inkább hasonlít a nyugatira, az emberek felfogása a modern világfelfogáshoz közeledik, de az érdekes az, hogy ebben a kérdésben a többség még mindig megegyező, a hagyományokon alapuló véleménnyel rendelkezik, vagyis azt mondják, hogy a szüzesség

¹¹⁶ **Kazakh Marriage Culture** – Xinjiang Juvenile Publishing Hpuse , 2010

¹¹⁷ **Kuda Tusu**, vagyis „párosítás”, annak a ceremóniának a fedőneve, mely alkalmával a fiú szülei s egy, a rituáléban jártas ember, elmennek a leány családjához, kiházasítási szándékukat kifejezni s megkérni a leány kezét. **Kazakh Traditions and Ways** – fordítás Bakhytgul Akshalova : A Kazakh, című műve alapján, Dyke-Press, Almaty, 2002

drága kincs és senki nem akar elvenni egy olyan lányt, aki már nem szűz...azt is hangoztatják, hogy az olyan lányok nem kerülhetnek be rendes családba, hanem majd jön valami orosz és elviszi őket innen, mert itt ez elítélendő. De én elmondom, hogy épp ez a gondolkozásmód taszítja a KIMEP-es lányokat hazugságba...mert az elvek, tradíciók meg a modern felfogás ami az egyetemen található azt nem lehet túlélni. A bulik teljesen amerikai hangulatot idéznek és mi is úgy viselkedünk, de attól még elvárják, hogy tiszták és erkölcsösek maradjunk...ezért néha jobban szeretek európaiakkal barátkozni, mert velük legalább őszinte lehetek...itt ha azt hiszem megbízhatok valakiben, és mondjuk elmondom neki, hogy nem vagyok már szűz, akkor teszi magát hogy mennyire megért, és neki elmondhatom, miközben már szalad is a fiúhoz, hogy elmondja nekik ... azok meg vagy nem kezdenek többet velem, vagy egy buliban bepróbálkoznak, abban bízva, hogy megkaphatnak...nem szeretem ezt, valaki vagy modern legyen minden szempontból vagy ne...anyukám például tudja, hogy már nem vagyok szűz, de apukám ezt nem élné túl..nem tudhatja meg soha..."- tudtam meg egy kazak lánytól, aki megkönnyebbültnek látszott azáltal, hogy egy európai embernek mesélheti el gondjait, hiszen tudta, én más világban nőttem fel s ezáltal történetéből soha nem kovácsolnék ellene szóló érveket.

A mikrokörnyezet közösségének lány tagjai, látszólag sokkal nehezebben birkóznak meg a modern s tradicionális normák keveredésével e kérdésben, hiszen véleményük szerint : „ *a fiúknak könnyű, mert rájuk a szüzességi kérelem már nem vonatkozik, ők élhetnek igazán modern és szabad életet, mint Európában, minél több lányt hódítanak meg annál menőbbek, de a lányok azok üljenek otthon és ne barátkozzanak komolyabban csak leendő férjükkel, senki nem veszi észre, hogy a kettő kizárja egymást*”. E mondattal, pedig a kazak lány mindent kifejezett: zavarodottságot, tanácstalanságot és lelkiismeret furdalást is egyben. Az elmondottak alapján a modern elemek hagyományos életvitelben való jogtalan zűrzavarkeltésének tulajdonítja mindezt.

IV. 8. 1. A szüzesség a vallás szabályai miatt fontos vagy kulturális tradíció?

Egy másik fontos kérdés, mely egy interjú során felvetődött, vajon azok számára is fontos a szüzesség, akik nem annyira vallásosak vagy csak a muszlimok körében elvárt?

„A szüzesség megléte a vallásból fakadó elvárás. A barátom a minap beszélgetett egy cserediák lánnyal, sok más muszlim fiú jelenlétében, amikor bejelentette a leánynak, hogy olyan lányt senki nem vesz feleségül, aki nem szűz. Láttam a lány szemén, hogy vérig

sértődött. A fiú, persze csak saját magának akarta hangsúlyozni, hogy ez a lány egyszerűen nem tetszett meg neki (miközben máris szerelmes volt) hiszen nem szűz már és így szóba sem állhatna vele...”- mesélte egy üzbég lány, ezzel is kihangsúlyozva, hogy a vallás, az Iszlám támasztja e követelményt a lányokkal szemben.

„Tudomásom szerint, minden vallás kimondja, hogy a házasságkötés előtt mindkét félnek, a lánynak és a fiúnak is szűznek kell lennie, de a világ rendje felborult. Azonban az biztos, hogy Közép-Ázsiában ez nagyon fontos, persze fejlődik ez a terület, de lassan és még mindig megtartja a fontosnak ítélt hagyományait. Például Asghabat-ban ez a téma egyre kényesebb és egyre szigorúbbak a szabályok. A fiúk már egyáltalán nem veszik el azokat a lányokat, akik nem szüzek. Sokan vannak, akik randizgatnak és kihasználják az alkalmat, mindent megtesznek, amit az adott lány enged, de aztán mégis olyan lányt vesznek feleségül, aki csendes, otthonülő. A szülőknek azonban a szüzesség az elsődleges szempont. Itt, ahogy hallottam Almaty-ban ez annyira nem szempont, de más kazak városokban, mint például Aktau¹¹⁸-ban nagyon fontos (a szobatársam Aktau-ba való lány, s ő mondta). Hát ez megint amerikanizálódás azt hiszem.” - tudtam meg egy türkmén lánytól, aki alátámasztotta előző fejezetekben kihangsúlyozott állításomat, miszerint az Almaty-ban nevelkedett fiatalok másként viszonyulnak a vallás és a tradíciók megtartásának kérdéséhez, ezzel ellentétben azonban a kisebb kazak városok növendékei sokkal inkább ismerik és megtartják a hagyományok által előírt szabályokat.

Így a modernebb közegben szocializálódott lányok sokkal inkább küszködnek a hazugságra való kényszeredettség problémájával, mint hagyományőrző vagy vallásosabb közösségekből érkező társaik.

A kérdés ez esetben az, hogy az egyetem mennyire befolyásolja a diákok „otthonról hozott elveit”, esetünkben a szüzesség kérdését illetően. A választ s az általános gondolkodásmintát úgy térképeztem fel, hogy barátaimat, interjúalanyaimat arról kérdezgettem, ők mikor szeretnének férjhez menni, mit gondolnak a házasságról. Ilyenkor mindig el tudtam raktározni némi információtöredéket arról is, hogy hazájukban, városukban, ahonnan jöttek, mik az elvárások, amit összehasonlítottam közölt elképzeléseikkel, vágyaikkal s a kettő különbségét az egyetemi közösségbe való bekerülésüknek tulajdonítottam. *„Én nem akarok megházasodni egyáltalán, de minden felfogástól függ. Az én kezemet 16 éves koromban kérte meg egy férfi otthon Üzbegisztánban, aki nagyon gazdag volt, mára már Izraelben dolgozik, de nemet mondtam neki. Túl fiatal voltam, és ez csak egy pecsét, a házasság....az*

¹¹⁸ -Aktau egy kazahisztáni város.

anyukám 35 éves volt amikor engem megszült, apukámnak ez volt a második házassága...ez 1994-ben volt, amikor már nem volt Szovjetunió és apukámnak le kellett lépnie üzleti ügyek miatt Üzbegisztánból. SzentPétervárra utazott és emiatt házasodtak össze anyuval, csakis a regisztráció miatt, hogy látszódjon hivatalosan is, hogy van családja.. szóval ő mindig arra tanított engem, hogy legyen saját akaratom és ne hallgassak senkire..” - osztotta meg velem egy üzbég lány, aki mint válaszából világosan látszik, már otthonról, mondhatni „szabadelvéen” költözött el, amit az egyetemen kapott tanítások még inkább felerősítettek, vagyis mára már egyáltalán nem akar házasságot kötni, hiszen nyugaton is annyira nagy divat manapság a „szingli életmód”. 16 évesen sem lett volna fiatal ahhoz, hogy férjhez menjen, hiszen a hagyományok kimondják, minél fiatalabb a lány annál jobb, hiszen annál könnyebben formálhatja őt új családja, legfőképpen anyósa. Azonban a tradíciókra ügyet sem vetve inkább a tanulást választotta nem csak a lány, hanem a családja is. Tehát ez esetben az egyetem csak intenzívebbé tett egy életfelfogást. Ám ettől függetlenül, a lány bevallotta, még nem tudja hol fog élni az egyetem befejezése után, de lehet, hogy visszamegy Üzbegisztánba, ahol nem divat egyedülállónak lenni, viszont ő szeret különnc lenni. Tehát éppen a hagyományok megléte miatt van meg az esélye arra, hogy különnc lehessen. Bármennyire is „a modern világnak ad igazat”, fél szemmel a hagyományos életmódot is követi s annak ismerete által határozza meg saját helyét a közösségben vagy éppen a társadalomban.

„Türkmenisztánban a lányok átlag életkora, amikor férjhez mennek az a 25 éves kor. De most már egyre inkább divatba jön, hogy a lányok 19, 20 évesen mennek férjhez, na ez nekem nagyon furcsa. Én 19 vagyok, és ha arra gondolok, hogy a velem egyidős lányoknak már gyerekeik vannak, elgondolkozok...még csak felsőfokú képzettségük sincsen, férjhez mentek, nem beszélve arról, hogy sokszor a férjeik azt akarják, hogy üljenek otthon és csak a házimunkát végezzék. Persze lehet, hogy nagyon akarták egymást, ez biológiai dolog is...tehát mivel mindkettőjüknek szűznek kell lenni, ezért lehet, hogy azért házasodnak össze hogy együtt lehessenek végre.

Szerintem, amikor fiatal vagy, akkor szabad vagy, ilyenkor kell élvezni az életet, tanulni (ez nekem nagyon fontos a jövőre nézve), de egyesek megházasodnak, ami a legtöbb esetben válással ér véget, mivel még csak nem is ismerik egymást rendesen. Azt tervezem, hogy a következő három évben még nem megyek férjhez, mert be akarom fejezni az egyetemet, de legfontosabb, hogy megtaláljam az igazit. Az a helyzet, hogy én türkmen fiút akarok, mert szeretem, hogy ők ismerik a kultúrámat és nem utolsó ok az sem, hogy vissza akarok

menni Türkmenisztánba, nem akarok itt maradni Kazakisztánban. Vannak, akik kazak fiúhoz mennek hozzá, de akkor nekik itt kell maradni a fiú lakhelyén, mert házasság után a lányok költöznek a fiú családjához. De ezt nem minden család engedi meg, a sajátomban nem probléma, de az olyan családok, akik nagyon betartják a hagyományokat... de általában a KIMEP-en tanulóknak a családjai szabadabb gondolkodásúak és megengednék, hogy más nemzetiségű legyen a választott.”- mesélte egy türkmén lány, aki teljesen a hagyományokhoz simulva alakítja gondolkodásmódját, úgy az egyetem előtti időszakban, mint átlépve annak határait s bekerülve a választások tárházába.

Válaszából kiderül, attól függetlenül, hogy Türkmenisztánban manapság a lányok 20 éves korukban mennek férjhez, ő ezt az elvet nem vallja, túl korainak tartja, azonban határozott elképzelései vannak afelől, hogy mikor és kivel (milyen nemzetiségű férfival) szeretne a házasság talajára lépni. Türkmen fiúban szeretné megtalálni élete párját, mely már eleve feltételezi a szüzességet, mivel a türkmének körében ez nagyon fontos elvárás, ahogyan a lány is elmondta. Tehát előttem, európai lány előtt, nem szeretne volna hangsúlyozni túlzottan, amit a szüzesség fontosságáról gondol, mivel tisztában van azzal, hogy Európában másképp van a kerítés megfonva. Egy mondás azonban mindent leleplezett: *„...még eszembe jutott valami a szüzességről. Olvastam valahol, hogy egy európai férfi bemegy a mecsetbe és kérdezi a mecset vezetőjét, miért olyan fontos, hogy csak szűz lányokat vegyenek el a férfiak. Erre az imám elővett a zsebéből két cukorkát. Az egyik be volt csomagolva, a másik csomagolás nélkül volt. Rátette mindkettőt a tenyerére és kérte a férfit, hogy kedve szerint válasszon közülük. A férfi a csomagoltat választotta, mire az imámnak már nem is kellett elmagyaráznia neki az összefüggéseket...”* Ehhez hasonló történeteket gyakran lehetett hallani a fiatalok körében, akik közösségükön belül megállás nélkül keresik a választ a kérdésre : *„kit bántunk mi azzal, ha nem a hagyományok szerint élünk, rosszabb emberek leszünk ezáltal? ”* E kérdést azonban, lelkük mélyén meg is válaszolják, *„igen, hiszen mit fognak mondani rólam, hogyan fognak engem visszafogadni a társadalomba miután elvégzem az egyetemet”*. Egy szó, mint száz, az egyetemi évek alatt a diákok szárnyaikat próbálgatják, hiszen az egyetem falai védelmezik őket, így generálva az innovációt.

Konklúzióként annyit vonnék le, általánosságban a diákok az egyetemi évek alatt kóstolót kapnak a modern életfelfogásból, melyben a családalapítás nem rendelkezik olyan mélyen gyökerező hagyományokkal, mint a közép-ázsiai országokban. Azonban a gondolattal való kacérkodás még nem írta ki teljesen belőlük a makrokörnyezet normáit, így legtöbbször megnyugvasként visszatérnek azokhoz. Az egyetemi évek után férjhez mennek, vagy fiúk

esetében néhány év munka után megnősülnek (mivel általánosan elfogadott elv az, hogyha már egyetemi végzettséggel rendelkezik egy férfi, akkor meg kell hogy teremtsen magának az egybekelés költségeit, hiszen a szülőktől elfogadni már nagy szégyen lenne).

Befejezés - Következtetések

Dolgozatomban, ahogyan azt feltett kérdéseim is sugallják, arra szerettem volna fényt deríteni, hogy a kazakisztáni egyetemen belüli interkulturális közegben (vagyis a mikrokörnyezetben, mely az észak-amerikai „átimportált normák” szerint neveli diákjait) mennyire őrződik meg a diákok „otthonról hozott normakészlete”, a hagyományok ápolása s az azokhoz való viszonyulás hogyan alakul körükben, s a lokális és globális értékek jelenléte által életrekelített „komplex kulturális kép” hogyan jelenik meg a fiatalok életében.

A tárgyalás szerves részéből - melyben a diákok használt/beszélt nyelv, vallási s hitbeli kérdésekhez való hozzáállásukról, családról való elképzeléseikről próbáltam átfogó képet adni, interjúrészletek s történetek által - úgy vélem kiderülhetett: a közép-ázsiai országokból érkező, aranygenerációhoz tartozó diákok a KIMEP-en (egyetem) eltöltött néhány év alatt, bár eltávolodnak a tradicionális értékeket képviselő makrokörnyezettől (egyetemen kívüli világ) s szabadelvűségekre vannak nevelve, azonban számukra a szabadelvűség is csak úgy nyer értelmet, ha tudják mihez hasonlítani azt. A diákok így határozzák meg mi a modern és mi a hagyományos, mely nagyban befolyásolja identitásuk kialakulását.

Mélyebben tanulmányozva az esetet, dolgozatomat befejezve, talán ki merem jelenteni, azzal hogy az egyetem egy időre elkülöníti a diákokat, modern felfogású nevelést biztosít számukra, külföldi cserediákokat fogad rendszeresen, megismerteti velük a Közép-Ázsián kívüli világot, arra ösztönzi őket, hogy megtanulják, mit jelent szabadnak lenni, szabadon eldönteni, hogy hová akarnak tartozni s az életüket milyen úton folytatják tovább. A várt eredménnyel ellentétben, ez a diákok esetében visszafelé hat (vagy talán ez lenne a „rejtett cél”?!): a megteremtett „szabadelvű interkulturális közegben” (ahogyan arról ők nyilatkoznak), néha nehéz önmagukat kategorizálni s a modern és a tradicionális világok által kínált lehetőségek kereszttüzében eligazodni. Az egyetem azonban ad arra időt, hogy kipróbálják magukat, had éljék a nyugati modern életet s éppen ez vezeti vissza a fiatalokat a hagyományaikhoz. Ez nem feltétlenül azt jelenti, hogy megerősödik bennük a visszaköltözés vágya a „tradicionális világba” (mondják ők), inkább azt, hogy amikor az egyetemi képzésük befejeződik, egy a modern elveket és hagyományokat egyensúlyban tartó életet fognak élni. Értem ez alatt a tényt, miszerint a megkérdezett diákok többsége például nem akar Közép-

Ázsia területén kívül élni, sőt néhányuk kifejezetten ragaszkodik a vallási, családalapítási elvekhez, szokásokhoz.

E felsorakoztatott érvek alapján hipotézisem beigazolódni látszik, s a dolgozatom címében, az egyik kazak adatközlőtől idézett mondat is értelmet nyer : **"Tekintetem a modern világra szegeződik, míg szívem a hagyományaimban dobog"**.

Kutatási eredményeim esetleges hasznossága, további tennivalók

Nigel Barley azt tanácsolja ne „lepkegyűjtéssel”¹¹⁹ foglalkozzon a kulturális antropológus, tehát nem az a feladata, hogy tényeket halmozzon fel, hanem hogy azokkal kezdjen is valamit. Kutatásommal kapcsolatba hozva e gondolatot, úgy vélem, ha pusztán tények felsorakoztatásaként olvassa bárki a dolgozatomat, akkor nem értem el a célokat.

Úgy gondolom, hogy témám, mivel a „modern” és „hagyományos” értékekre, a globális versus lokális kultúra összebogozódottságára alapoz, ezért talán hasznos lehet az olvasó számára, hiszen a téma napirenden van. Magyarországon is jelen van, csak nem olyan intenzitással, mint Közép-Ázsiában. Ezt természetesen az idősebb generáció már, a fiatal generáció pedig még nem veszi észre s talán nem is fogja, egyszerűen csak ebben nő fel. Természetes lesz számára a globalizált világ minden pozitív vívmánya és sajnos a negatívokkal is megtanul együtt élni, mert azok gyermekkorától kezdve adóttak.

Továbbá az a tapasztalatom, hogy az emberek többsége, akikkel én kapcsolatba kerültem kiutazásom előtt, nem tudja elhelyezni Kazakisztánt s a többi közép-ázsiai országot sem földrajzilag, sem etnológiailag. Kiutazásom előtt, ahogyan Nigel Barleynak a Doajóföldre¹²⁰ való utazása előtt, nekem is azt tanácsolták, hogy készítsem el a végrendeletemet, mert a Kazakisztánban élő terrorista arabok biztosan nem fogják ölbe tett kézzel nézni, hogy az európaiak ki be járkálnak az országba...

Fontos tehát, hogy az emberek látókörét szélesítse tudományos világ, melyhez személyem e kutatással próbál hozzájárulni.

S a kérdésre: visszamennék-e még „a terepre”? - a válaszom: igen!

Öt hónap nem sok idő, ahhoz, hogy ne csak „fényképet, hanem mozgófilmet”¹²¹ készítsek a

¹¹⁹ - a fogalmat átvettem : **Barley, Nigel** : Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból.(2006) Budapest, Typotex

¹²⁰ **Barley, N** „ „

¹²¹ -a fogalom származik: **Foot White, William** (1999): Utcasarki társadalom , Új Mandátum, Budapest, 327-408

tanulmányozott közösségről, kultúráról, pedig végképp nem elegendő. Tehát ha kutatásomat folytathatnám akkor legalább még egy évig élnék az egyetem közösségén belül s tovább kutatnám a diákok identitástudatát, valamint a külvilág hatásait. Ha lenne alkalmam, készítenék egy kutatást a közép-ázsiai női szépségideálról is, mivel érdekes információk jutottak birtokomban e témával kapcsolatban.

Azonban elsődleges, Kazakisztánba vezető tudásszomjam sem csillapult, mely a kazakisztáni madjar törzs meglátogatására vonatkozott.

Azt hiszem minden érdekel ami Kazakisztánnal, Közép-Ázsiával kapcsolatos kutatási témakört alkot.

Irodalomjegyzék

Felhasznált könyvek:

A. GERGELY ANDRÁS

1996 Kisebbségi tér és lokális identitás.
Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális
Kutatóközpont
<http://mek.oszk.hu/10600/10663/index.phtml>

ALLSEN, THOMAS T.

2001 Culture and Conquest in Mongol Eurasia.
Cambridge :Cambridge University Press

ATABAKI TOURAJ, O`KANE JHON

1998 Post-Soviet Central Asia,
London: Tauris Academic Studies

ATKIN, MURIEL

1997 Twarted democratization in Tadjikistan
IN : Karen Dawisha, Bruce Parott (ed.)- Conflict, cleavage, and change
in Central Asia and the Caucasus.
Glasgow: Cambridge University Press

BAKSI GYÖRGY (szerk.)

1975 Kazahsztán és Szovjet Közép-Ázsia.
Budapest: Magyar Szovjet Baráti Társaság

BARLEY, NIGEL

2006 Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból.
Budapest: Typotex

BOGLÁR L. - PAPP R.

2007 A tükör két oldala – Bevezetés a kulturális antropológiába.
Budapest : Nyitott Könyvműhely

DURKHEIM, EMILE

2005 A vallási jelenségek meghatározásáról .
IN: Felkai Gábor, Némédi Dénes, Somlai Péter (szerk.) : Szociológiai
irányzatok a XX. század elejéig.
Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó

EISENSTADT S.N.

2003 Comparative Civilizations and Multiple Modernities
The Netherlands

ERIKSEN, HYLLAND THOMAS

2006 Kis helyek- nagy témák. Bevezetés a szociálanropológiába
Budapest: Gondolat Kiadó

FEJŐS ZOLTÁN

2008 Az átmeneti rítusok (Arnold Van Gennep elméletének vázlata)
IN: Kézdi Nagy Géza (szerk.) : A magyar kulturális antropológia
története
Budapest: Nyitott Könyvműhely

1998 Modernizáció és Néprajz
IN: Szűcs Alexandra (szerk.) - Hagyomány és Modernizáció a kultúrában
és néprajzban
Budapest: Békéscsaba-i Tevan Ador Gimnázium és Nyomdaipari
Szakközépiskola (nyomdai munkálatok)

FOOT WHYTE, WILLIAM

1999 Utcasarki társadalom
Budapest: Új Mandátum

GEERTZ, CLIFFORD

2001 Az értelmezés hatalma
Budapest: Osiris Kiadó

2004 A singgahani medresze
IN: Magyar Lettre Internationale, 55
Pécs: Jelenkor Kiadó

GONBOS KÁROLY, GINK KÁROLY

1973 Bokhara, Szamarkand, Khiva.
Budapest: Corvina Kiadó

HUSKEY, EUGENE

1997 Kyrgyzstan : the fate of political liberalization.
IN : Karen Dawisha, Bruce Parott (edited by them)- Conflict, cleavage,
and change in Central Asia and the Caucasus.
Glasgow: Cambridge University Press

M.KH.ABUSEITOVA, L.N. DODHUDEOVA

2010 History of Kazakhstan in Eastern Miniatures.
Almaty: да́йк пресс

OCHS, MICHAEL

1997 Turkmenistan : The quest for stability and control
IN: Karen Dawisha, Bruce Parott (edited by them)- Conflict, cleavage,
and change in Central Asia and the Caucasus.
Glasgow: Cambridge University Press

PÉCZELY LAJOS

2007 Közép-Ázsia
Budapest: Kelet Kiadó

ROY, OLIVER

2000 The New Central Asia, The Creation of Nations
Washington Square: New York University Press

SAHLINS, MARSHALL D.

1973 Törzsek
IN: E.R.Service-M.D.Sahlins-E.R.Wolf : Vadászok, törzsek, parasztok
Budapest: Kossuth Könyvkiadó

SAPIR, EDWARD

1997 A nyelvészet mint tudomány
IN: Bohannon – Glazer (szerk): Mérföldkövek a kulturális
antropológiában.
Budapest: Panem Kft.

SÁRKÁNY MIHÁLY

2000 Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában.
Budapest: L`Harmattan Kiadó.

TURNER, VICTOR

2002 A rituális folyamat,
Budapest: Osiris Kiadó

WATT, WILLIAM MONTGOMERY

2000 Az Iszlám Rövid Története
One World Publications, England (magyar fordítás) : Akkord
Könyvkiadó

Egyéb források:

1. Almaty Today- The tour guide to the city of Almaty, Vox Populi, Almaty, 2010
2. **Kazakh Marriage Culture** – Xinjiang Juvenile Publishing House , 2010
3. **Kazakh Traditions and Ways** – fordítás Bakhytgul Akshalova : A Kazakh, című műve alapján, Dyke-Press, Almaty, 2002
4. Центр Азии - 20 лет в нашей истории (folyóirat), Leader Offset Printing, Almaty, 2011

Internetes források:

1. <http://modernwish.wordpress.com/2009/11/14/karsilastirma-mihail-bahtin-%E2%80%93-victor-turner/>
Letöltés időpontja : 2013.02.28.
2. <http://www.worldhistorymaps.info/history/CentralAsia.html> Letöltés időpontja: 2013.03.01.
3. <http://www.unesco.org/culture/asia/index-en.html> Letöltés időpontja 2013.03.03.

4. (<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1329896400>)Letöltés időpontja 2013.03.08.
5. <http://www.kimep.kz/about/> Letöltés ideje: 2013.03.14.
6. <http://www.kazembassy.hu/index.php?x=almenuk/altalanos> Letöltés ideje: 2013.03.14.
7. (http://www.unnep.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=40&Itemid=63) Letöltés ideje: 2013.03.26.
8. (<http://torokorszag.network.hu/blog/torokorszag-egzotikus-vilaga-hirei/kurban-bayram-a-legnagyobb-islam-unnep>) Letöltés ideje: 2013. 03. 26.
9. <http://www.kulugyminiszterium.hu/dtweb/unnepek.aspx> Letöltés : 2013.03.26.

Mellékletek

I. Térképjegyzék

1.térkép: <http://www.islam.net.cn/html/zhongguomusilin/gaikuang/2013/0125/4674.html> Letöltés ideje: 2013.02.25.

2. térkép:

http://www.centralasiatravel.com/central_asia_map.html Letöltés ideje: 2013.02.20.

3. térkép:

<http://www.bullionstreet.com/news/uzbekistan-produces-90-tons-of-gold-last-year/4036>

Letöltés ideje: 2013.03.02.

4. térkép:

<http://www.forumacil.com/cumhuriyet-tarihi/371437-turkmenistan-cumhuriyeti-hakkinda.html> Letöltés ideje: 2013. 03.03.

5. térkép:

<http://info.kopp-verlag.de/hintergruende/geostrategie/f-william-engdahl/stecken-von-der-nato-gedeckte-drogenkriege-hinter-der-juengsten-instabilitaet-in-kirgisistan-.html>

Letöltés ideje: 2013.03.05.

6. térkép:

<http://www.infoplease.com/atlas/country/tajikistan.html> Letöltés ideje : 2013.03.07.

7. térkép:

http://img.westatic.com/ic/?u=http%3A%2F%2Fupload.wikimedia.org%2Fwikipedia%2Fcommons%2Fthumb%2F0%2F0c%2FKazakhstan-CIA_WFB_Map.png%2F350px-Kazakhstan-CIA_WFB_Map.png Letöltés ideje: 2013. 03. 08.

II. Képjegyzék

1., 2. Kép : *M. Kh. Abuseitova, L. N. Dodhudoeva* – History of Kazakhstan in Eastern Miniatures. Almaty: даык пресс, 2010

3., 5., 7., 9., 11. Kép: <http://www.mapsofworld.com/flags/uzbekistan-flag.html> Letöltés ideje: 2013.03.12.

4. 6. 8. 10. : <http://maghun.com/keptar/thumbnails.php?album=363> Letöltés ideje: 2013.03.14.

12.Kép: http://www.egerag.hu/show_module.php?id=153 Letöltés ideje: 2013. 03. 15.

13.Kép: http://swotti.starmedia.com/cities/almaty_18697.htm Letöltés ideje: 2013.03.15.

14.Kép: <http://www.facebook.com/kimep?fref=ts> Letöltés ideje: 2013.03.20.

15., 16. Kép: <http://www.kimep.kz/about/> Letöltés ideje: 2013.03.22.

19., 20., 20. :

<http://www.facebook.com/media/set/?set=a.177817295646108.40308.153731001388071&type=3> Letöltés ideje: 2013.03.23.

A dolgozatban feltüntetett összes többi kép saját készítésű.

Az elektronikus változatban dolgozatom jobb megértését képek nem segíthetik a túl nagy dokumentum méret miatt!

III. Képi dokumentáció

III. 1. Képi dokumentáció : Üzbegisztán

III. 2. Képi dokumentáció : - Xinjiang (Újgúr autonóm tartomány, Kína)-